تاریخ هنر ایران

مرجع تخصصی کنکور هنر (حضوری / آنلاین)

با حضور اساتید مطرح و مولفان با تجربه کشور

۰۹۳۰۶۷۰۸۸۵۵

konkorkarnamehsazan

karnamehsazan.com

کنکور هنر
کارنامه سازان

بسم الله الرحمن الرحیم

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلیٰ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ

تاریخ هنر ایران

پایهٔ دهم و دوازدهم
دورهٔ دوم متوسطه

رشته‌های گرافیک ـ نقاشی ـ نمایش ـ سینما
گروه تحصیلی هنر
زمینهٔ هنر
شاخهٔ فنی‌وحرفه‌ای

۷۰۹ تسلیمی، نصرالله
/۵۵ تاریخ هنر ایران/ مؤلفان : نصرالله تسلیمی،مجید نیکویی، ماندانا منوچهری. ــ تهران : شرکت چاپ و نشر
ت۵۷۲ت/ کتاب‌های درسی ایران.
۱۳۸ ص. : مصور. ــ (شاخهٔ فنی و حرفه‌ای)
متون درسی رشته‌های گرافیک، نقاشی،نمایش و سینما، گروه تحصیلی هنر، زمینهٔ هنر.
برنامه‌ریزی و نظارت، بررسی و تصویب محتوا :کمیسیون برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی رشته‌های هنر دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش وزارت آموزش‌و پرورش.
۱. هنر ــ ایران ــ تاریخ. ۲. هنر ایرانی ــ تاریخ. ۳. هنر اسلامی ــ ایران ــ تاریخ. الف .نیکویی، مجید. ب. منوچهری،ماندانا. ج. ایران. وزارت آموزش و پرورش. کمیسیون برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی رشته‌های هنر. د. عنوان. هـ. فروست.

CamScanner

ما در اینجا یک خانواده‌ایم!

کنکورهنر

کارنامه سازان

مرجع تخصصی کنکور هنر (حضوری / آنلاین)

با حضور اساتید مطرح و مولفان با تجربه کشور

۰۹۳۰۶۷۰۸۸۵۵

konkorkarnamehsazan

karnamehsazan.com

CamScanner

هنرمندان ما تنها زمانی می‌توانند بی‌دغدغه کوله‌بار مسئولیت و امانتشان را زمین بگذارند که مطمئن باشند مردمشان بدون اتکاء به غیر، تنها و تنها در چارچوب مکتبشان به حیات جاویدان رسیده‌اند.

امام خمینی «قُدِّسَ سِرُّهُ»

CamScanner

فهرست مطالب

مقدمه
آغاز سخن

فصل اول : دوره پیش تاریخی ۱
درس اول : سپیده دم هنر و تمدن فلات ایران ۲
درس دوم : هنر و تمدن ایلام ۹
درس سوم : دوره کوچ ۱۷

فصل دوم : دوره تاریخی ۲۶
درس چهارم : هنر و تمدن ماد ۲۷
درس پنجم : هنر و تمدن هخامنشی ۳۵
درس ششم : هنر و تمدن اشکانی ۴۹
درس هفتم : هنر و تمدن ساسانی ۵۷

فصل سوم : دوره میانه ۶۹
درس هشتم : هنر و تمدن ایران در سده‌های اول تا سوم هجری ۷۰
درس نهم : هنر و تمدن ایران در سده‌های چهارم تا ششم هجری ۷۸
درس دهم : هنر و تمدن ایران در سده هفتم و هشتم هجری ۸۶
درس یازدهم : هنر و تمدن ایران در اواخر سده هشتم و نهم هجری ۹۶
درس دوازدهم : هنر و تمدن ایران در سده دهم و یازدهم هجری ۱۰۲

فصل چهارم : دوران جدید ۱۱۲
درس سیزدهم : هنر و تمدن ایران در سده دوازدهم و سیزدهم هجری ۱۱۳
درس چهاردهم : هنر دوره معاصر ایران ۱۲۲

مطالعه آزاد : دوره‌ها و سلسله‌ها ۱۳۴
فهرست منابع و مآخذ ۱۳۶

CamScanner

مقدمه

کتاب تاریخ هنر ایران تلاش دارد همگام با نمایش جلوه‌ها، اندیشه‌ها و زیبایی‌های هنر ایران، چشم‌اندازی را پدید آورد تا ارزش‌های معنوی و مادی این سرزمین کهنسال و بالنده را بیشتر و عمیق‌تر بشناسید. برای به‌دست آوردن این شناخت کتاب در چهار فصل با نام‌های دورهٔ پیش تاریخی، دورهٔ تاریخی (باستان)، دورهٔ اسلامی و دورهٔ معاصر و در چهارده درس همراه با نقشه‌ها و تصاویر مختلف، تنظیم شده است. این کتاب دو واحد نظری است و دو ساعت در هفته زمان تدریس آن در یک سال تحصیلی است.

فصل اول کتاب دارای سه درس است که نخست به سپیده دم هنر و تمدن فلات ایران می‌پردازد و در درس دوم هنر و تمدن ایلام شرح داده می‌شود. درس سوم این فصل دورهٔ کوچ نام دارد که به شرح فرهنگ و تمدن اقوامی که بر مناطق مختلف ایران کوچ کردند می‌پردازد.

فصل دوم که دورهٔ تاریخی نام دارد، چهار درس است که در آنها به ترتیب هنر و تمدن ماد، هخامنشی، اشکانی و ساسانی بررسی می‌شود.

دورهٔ اسلامی یعنی فصل سوم کتاب دارای شش درس است که به ترتیب هنر و تمدن ایران از آغاز تا سدهٔ سوم هجری، از سدهٔ چهارم تا ششم، سده‌های هفتم و هشتم، سده‌های هشتم و نهم، سده‌های دهم و یازدهم و سده‌های دوازدهم و سیزدهم هجری مطالعه و بررسی می‌شود.

فصل آخر کتاب به هنر در دورهٔ معاصر در یک درس و به شکلی خلاصه پرداخته شده است. خواندن این کتاب و دیدن تصاویر آثار زیبای هنری گوناگون در دوره‌های مختلف ایران، خیال شما را با اقوام دوره‌های مختلف همسفر می‌سازد. همچنین مشاهدهٔ رشد انواع هنرها و نقاط اوج آنها خلاقیت شما را بالاتر می‌برد.

CamScanner

سخنی با هنرآموزان

هنرآموز گرامی از آنجایی که کتاب تاریخ هنر ایران، درسی نظری است بهتر است برای ایجاد تنوع بیشتر از روش پرسش و پاسخ و بحث و گفتگو استفاده نمایید. این روش گذشته از آن‌که هنرجویان را فعال‌تر می‌سازد برای ارزشیابی مستمر نیز مفید است. چنانچه ابتدای درس با نمایش تصویری از آن دوره بر روی پردهٔ سفید، تدریس را آغاز کنید، کنجکاوی هنرجویان را بیشتر و جذابیت موضوع درس را برای آنها دو چندان نموده‌اید. این کتاب برای رشته‌های مختلف هنری استفاده می‌شود. با توجه به رشتهٔ هنرجویان شما می‌توانید هنگام آموزش هر درس تأکید بیشتری بر نمونه‌های مرتبط با رشتهٔ آنان نمایید و یا تصاویر بیشتری در آن زمینه نمایش دهید. حجم محتوای هر درس به‌گونه‌ای است که شما می‌توانید آن را در دو جلسه آموزش دهید. در پایان هر جلسه برای استحکام یادگیری می‌توانید خلاصهٔ آنچه را که درس داده‌اید از هنرجویان بخواهید تا به زبان خود بیان کنند. همچنین موضوع‌های مختلفی را در رابطه با یکی از مناطق باستانی یا تاریخی در کلاس ارائه نموده و از هنرجویان بخواهید که آزادانه در مورد یکی از آنها به تحقیق بپردازند و نتایج تحقیق خود را در سر کلاس برای دیگر هنرجویان بازگو کنند. بازدید از آثار باستانی و مناطق تاریخی به همراه ارائه گزارش از آنها نیز برای هنرجویان تجربهٔ به یادماندنی خواهد بود که شما می‌توانید برای هر یک از این‌گونه فعالیت‌ها امتیازی را اختصاص دهید. در پایان هر درس چند پرسش ارائه شده است که ممکن است همهٔ محتوای درس را پوشش ندهد و تنها به عنوان نمونه است که شما می‌توانید پرسش‌های دیگری طراحی کنید. ایجاد نگرش عمیق هویتی هنگام آموزش تاریخ هنر ایران تنها با هنر و توان آموزشی شما، هنرآموز گرامی امکان‌پذیر است.

نظرسنجی کتاب درسی

سخنی با هنرجویان

هنرجوی عزیز، آمادهٔ سفری شگفت، مرموز و جالب از میان سده‌ها و در اندیشه‌های خلاقانهٔ هنری شوید. چرا که تاریخ هنر بر مبنای اندیشه‌هایی است که از برخورد و تأثیرات فرهنگی پدید می‌آید. و روشن‌کنندهٔ معرفت، علم، تاریخ و عادات اجتماعی در زمان و مکانی خاص است همچنین تاریخ هنر کشف‌کنندهٔ پیام‌هایی است که در آثار هنری دوره‌های مختلف نهفته است.

هنرجوی گرامی مطالعهٔ دقیق تاریخ هنر ایران شما را با تمدن‌های گذشته و سیر و تحول آثار هنری آنها آشنا می‌کند. چنانچه در کلاس درس با دقت به تصاویر نمایش داده شده توجه کنید سؤال‌های گوناگونی در ذهن شما پدید خواهد آمد که با بیان کردن آنها گذشته از فعال‌تر شدن در کلاس، یادگیری شما را نیز عمیق‌تر می‌کند. هنگام بازدید از مناطق مختلف، عکاسی و گزارش‌نویسی کاری خاطره‌انگیز خواهد بود که در ارزشیابی شما نیز تأثیر خوبی دارد. شما می‌توانید با راهنمایی هنرآموز خود یک گروه مطالعاتی تشکیل داده و یک موضوع از تاریخ هنر را انتخاب کرده و در مورد آن پژوهش انجام دهید. نمایش دادن حاصل کار پژوهش گروهی لذت فراوانی را به‌همراه دارد زیرا شما به‌راحتی به سؤال‌های دیگر هنرجویان در رابطه با موضوع پژوهش پاسخ خواهید داد.

CamScanner

هدف کلی

آشنایی با تاریخ هنر ایران از دوران باستان تا قرن معاصر

CamScanner

آغاز سخن

شاید بتوان گفت ایران یا سرزمین پارس، تنها سرزمین متنوع و فوق‌العاده‌ای از نظر جغرافیایی، سیاسی، قومیت‌ها و نژادشناسی در سطح جهان باشد. این سرزمین را بخش‌های متفاوتی ازجمله ناحیه مرکزی فلات دربرگرفته که در میان دریای خزر در شمال و خلیج فارس و دریای آزاد در جنوب است. همچنین بخش‌های مرکزی و شرقی فلات را نمک‌زار بزرگی فرا گرفته است که شامل دشت لوت و دشت کویر می‌شود. این ناحیه در گذشته دریاچهٔ بزرگی بوده که امروزه خشک شده است. ناحیه غربی فلات ایران را مناطق کوهستانی،دشت‌های جلگه‌ای و رودخانه‌ای تشکیل می‌دهد که از رشته کوه زاگرس سرچشمه گرفته است. در شمال، سلسله جبال البرز با قله رفیع دماوند از دیگر بخش‌ها جداشده است. در شمال شرقی رشته کوه‌های خراسان در امتداد سلسله جبال البرز وجود دارد و مانعی طبیعی را میان فلات ایران و آسیای مرکزی ایجاد کرده است.

در فلات ایران گونه‌های طبیعی بسیاری با تغییرات آب و هوایی و اقلیمی وجود دارد. وجود مناطق جلگه‌ای، مناطق جنگلی پراکنده و متراکم، مناطق کویری و بیابانی و مراکز نیمه‌خشک و ... شرایط آب و هوایی چهار فصل را شاخص کرده است. همچنین وجود انواع قوم‌ها و نژادهای پراکنده باعث ایجاد زمینه‌های فرهنگی و هنری و گونه‌های زبانی و لهجه‌ای را سبب شده است. این تنوع جغرافیایی، قومی، فرهنگی و ... عامل اصلی گوناگونی و پدید آمدن مراکز متفاوت در جغرافیای فلات ایران است که هر منطقه براساس نوع زندگی و شرایط محیطی، آثاری پدید آورده است.

این آثار شکوهمند و فاخر در طی روزگاران متفاوت به همت هنرمندانی گمنام پدید آمده است. هر چند که بسیاری از این آثار به‌ویژه میراث دوران تاریخی به‌مرور به فراموشی سپرده شده‌اند. بعدها، به شکل داستان‌هایی، در ساختار روایتی و ادبی به جای مانده‌اند که شاخص آن‌را می‌توان در اثر بزرگ حماسی ایران، شاهنامه فردوسی دید. این داستان‌ها به روشنی دلالت بر حقایق تاریخی دارند هرچند به گونه خیال‌پردازانه‌ای ارائه شده‌اند. با این‌حال پس از گذشت سالیان متمادی سرانجام در سده سیزدهم هجری (۱۹میلادی) با شکل‌گیری علم باستان‌شناسی توجه خاصی و تحولاتی در زمینه شناخت هنر ایران در ادوار مختلف پدید آمد. از این زمان به بعد میل و علاقه بسیاری از حاکمان و والیان مناطق مختلف را به آثار تاریخی به‌دلیل قدرت یا منفعت طلبی و یا با اهداف هنرشناسانه به این جریان جلب کرد. تا جایی که آنها را بر آن داشت تا به ایجاد نقش برجسته‌هایی به سبک وسیاق آثار تاریخی و باستانی در کنار آثار شناخته شده، بپردازند (شکل ۱). این گرایش به درون خانه‌ها، کاخ‌ها و دیگر بناها نیز به‌صورت نقش

▲ شکل ۱ــ نقشه فلات ایران

▲ شکل ۲ــ نقشه مناطق برجسته باستانی در ایران

برجسته و کاشی‌لعاب‌دار، کشیده شد (شکل ۲).

به‌دلیل این توجه، علاقه به حفاری در مناطق باستانی روز به روز بیشتر می‌شد. اولین زمینه فعالیت‌های رسمی باستان‌شناسی در ایران کاوش در منطقه باستانی شوش بوده که در بین سال‌های ۳۱ــ۱۲۲۹ شمسی انجام پذیرفته است.

پس از فعالیت گروه‌های باستان‌شناسی در ایران توسط باستان‌شناسان خارجی و داخلی آنچه به تحقق رسید آشکارسازی و شناخت فرهنگ تاریخی و ملی ایران است که همچنان ادامه دارد. از مهم‌ترین یافته‌های جدید به همت باستان‌شناسان ایرانی کشف منطقه باستان‌شناسی ناشناخته دشت لوت به‌ویژه سرزمین اَرَتَ در جیرفت با قدمتی ۵۰۰۰ ساله است. براساس آثار به‌دست آمده می‌توان دریافت که این منطقه تاریخی دارای رشد فرهنگی و بالنده‌ای بوده و در اواخر هزاره چهارم پیش از میلاد شکل گرفته است. با این کشف چنین به‌نظر می‌رسد که بایستی دید تازه‌ای نسبت به شکل‌گیری مناطق و تمدن‌های همجوار داشت (شکل ۳).

▲ شکل ۳ــ ظرف سنگی، تمدن جیرفت، هزاره سوم پ.م

گوی تپه
پیرمدی
دالمانپه
دیمخواه تپه
زرین دره تپه
زنجان
رشت
قزوین
تپه قبرستان
ساری
هاتو
گرگان
بارمتپه
تورنگ تپه
مشهد
مزدوران
حصار
تهران
چشمه علی
سمنان
ساوه
همدان
ماهی دشت
گودین
گیان
سراب
کرمانشاه
قم
دریاچه نمک
اراک
کاشان
سیلک
هلیلان
تپه سران
ایلام
باباجان
ده نسوار
خرم آباد
جعفرآباد
جوی نیات
فرخ آباد
چغامش
دزفول
شوشان
شوش
چغابنوت
ابوفندوا
شهرکرد
اصفهان
یزد
بیرجند
اهواز
تل غزیر
بهبهان
تپه سوز
یاسوج
تل جاری
لاپوئی
تل نخودی
تل باکون
ملیان
تل کپ
شیراز
دریاچه طشک
دریاچه پریشان
دریاچه مهارلو
بوشهر
خلیج فارس
کرمان
شهداد
تل ابلیس
تل یحیی
زاهدان
شهرسوخته
بندرعباس
هرمز
لارک
قشم
هنگام
شب کوچک
شب بزرگ
لاوان
کیش
هارون بزرگ
هارون کوچک
محوطه و تپه‌های باستانی هزارهٔ ششم تا چهارم پ.م
شیرهای باستانی هزارهٔ پنجم تا سوم پ.م

فصل اول

دوره پیش تاریخی

دوران آغازین				
پیش از میلاد	دوره	عصر	تمدن	وضعیت زندگی انسانی وآثار
هزاره هشتم تا ششم		نوسنگی		نقاشی در غارها وسفال دست ساز
هزاره پنجم		عصر مس و سنگ قدیم		روستا نشینی، سفال نقش دار
هزاره چهارم		عصر مس و سنگ قدیم		شهر نشینی ،سفال چرخی ونقش داروآثار فلزی
هزاره سوم		مس و سنگ جدید	ایلام قدیم	شهر نشینی گستزش کشاورزی،آثار مفرغی وسنگی
هزاره دوم	دوره کوچ	عصر اول آهن	ایلام میانه ونو	شهر نشینی جدید،معماری خشتی
		عصردوم آهن		
هزاره اول		عصر سوم آهن		شهر نشینی ،آثار سفالی، سنگی ، فلزی وعاجی نقش دار

CamScanner

درس اول

سپیده‌دم هنر و تمدن فلات ایران

اهداف رفتاری : از هنرجو انتظار می‌رود پس از پایان این درس بتواند :

۱ــ جلوه‌های هنری ایران را در دورهٔ نوسنگی بیان کند.

۲ــ ویژگی آثار سفالی عصر مس و سنگ را شرح دهد.

۳ــ مراکز مهم تمدن هزارهٔ چهارم پیش از میلاد را نام ببرد.

۴ــ ویژگی آثار شهر سوخته را توضیح دهد.

۵ــ حدود قلمرو زمانی تمدن دورهٔ آغازین ایران را بیان کند.

دوران آغازین[1]

جلوه‌های هنری در ایران به **دورهٔ نوسنگی** در حدود هزاره هشتم پیش از میلاد باز می‌گردد. نمونه‌هایی از قدیمی‌ترین آثار به‌جای مانده از این دوران را می‌توان در نقاشی‌های غارهای **منطقه لرستان** به‌ویژه در دوشه، هومیان و کوهدشت دید (شکل ۱ــ۱). ادامه این تحول فرهنگی و هنری در دیگر مناطق کوه‌های زاگرس نیز مشاهده می‌شود. اولین نمونه‌های **سفالگری** که شاید قبل از هزاره

کنکور هنر
کارنامه سازان
با مجوز رسمی آموزش و پرورش
مشاوره / کلاس / آزمون
۰۹۳۰۶۷۰۸۸۵۵
۰۹۳۹۴۷۸۷۶۲۹
۰۹۳۳۷۰۷۲۱۷۳
رتبه یک کنکور هنر کشور
karnamehsazan.com konkorarnameh
karnamesazan.com karnamehsazan

▲ شکل ۱ــ۱ــ دیوارنگاری غار دوشه، خرم آباد، لرستان، حدود هزاره هشتم پ.م

۱ــ پیش از میلاد

CamScanner

هشتم پ.م نیز وجود داشته را می‌توان در این مناطق دید. این سفالینه‌ها همگی دست‌ساز هستند که پس از مدت زمانی به شکل منقوش درآمدند (شکل ۲ــ۱).

شکل و تزیین سفالینه‌ها در مناطق مختلف فلات ایران با یکدیگر متفاوتند اما اغلب دارای شیوه ساخت، مواد و خصایص مشترکی هستند.

در دوره معروف به **عصر مس و سنگ**[1]، مشخص‌ترین نوع سفالگری به رنگ‌های قرمز و زرد نخودی، منقوش شده به رنگ سیاه و با طرح‌های هندسی که بیشتر به شیوه هاشورزنی هستند، دیده می‌شوند. از این‌رو به نظر می‌رسد پیشینه سفالگری منقوش در ایران به حدود هزاره پنجم پ.م بازمی‌گردد که با استفاده از نقوش جانوری و هندسی نقاشی شده‌اند. استفاده از چرخ سفالگری و ساخت سفالینه‌های کاملاً متقارن، حدود هزاره چهارم پ.م در مناطق تپه سیلک، تپه حصار، تل باکون، شوش و ... می‌باشد. این اشیاء سفالی شامل کاسه، ظروف دهان گشاد، جام و پیاله‌های پایه‌دار هستند. رنگ آنها معمولاً کرم یا زرد نخودی است که با رنگ سیاه یا قهوه‌ای تیره و نقش‌های هندسی، جانوری و تلفیقی، نقش‌پردازی شده‌اند (شکل ۳ــ۱).

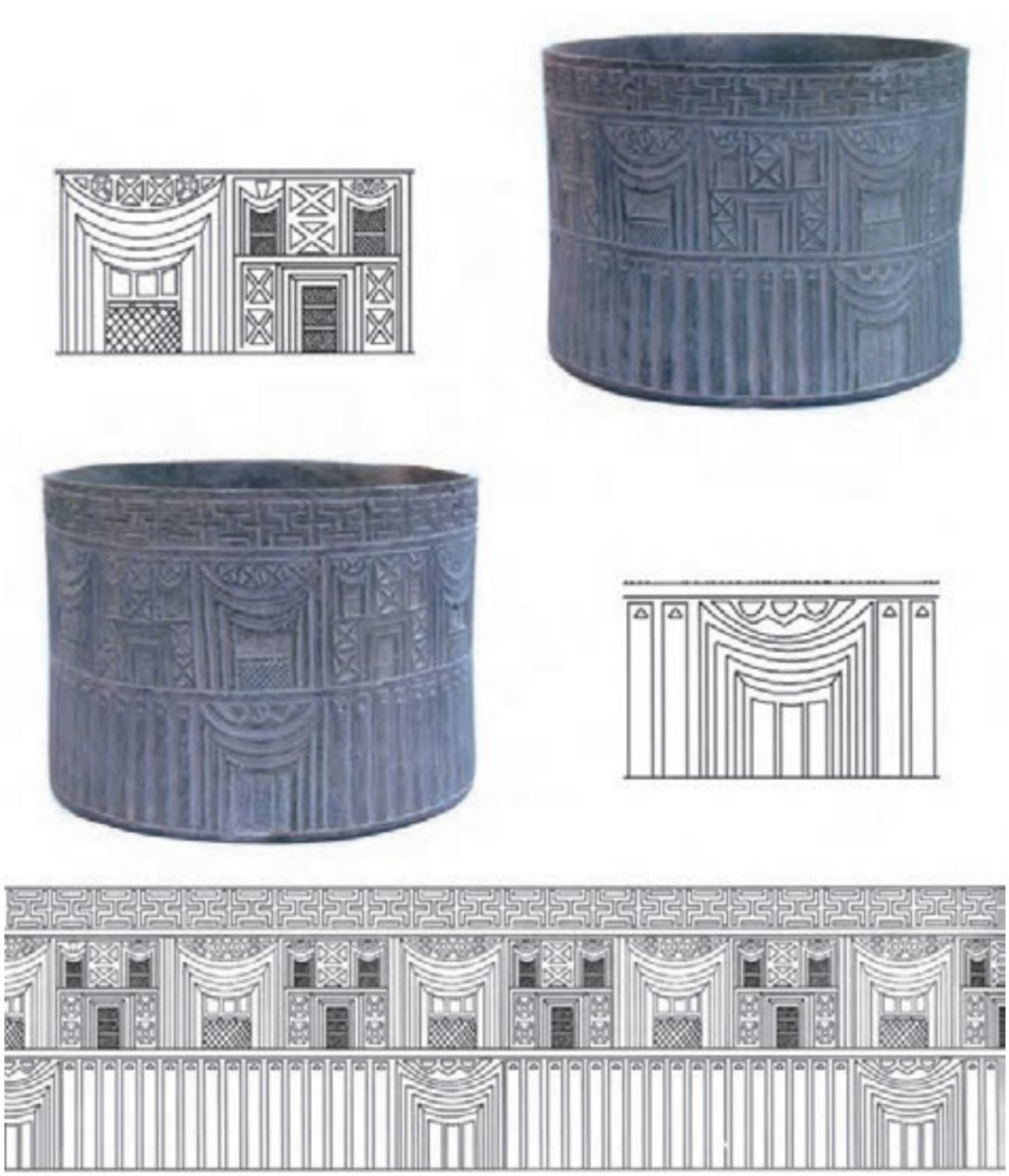
▲ شکل ۲ــ۱ــ ظرف سفالین، تل باکون (نزدیک تخت جمشید) حدود ۴۵۰۰ پ.م

▲ شکل ۳ــ۱ــ جام سفالین، شوش، خوزستان، حدود ۴۰۰۰ پ.م

۱ــ Chalcolithic (کالکو به معنی مس و لیتو به معنی سنگ)

با کشف مناطقی در **دشت لوت** از جمله تپه یحیی، جیرفت و شهداد در نزدیکی کرمان پرده از اسرار تمدن دیگری در حدود هزاره چهارم پیش از میلاد برداشته شد. آثار مهم ساخته شده در این مناطق را بیشتر نمونه‌های سنگی دربرگرفته، که به مناطق دیگر باستانی صادر می‌شده است. این مسیر صادراتی بیشتر از طریق شوش به میان رودان (بین‌النهرین) بوده است (شکل ۴ــ۱). بر اساس یافته‌های شهر سوخته (در سیستان) با تاریخی در حدود هزاره سوم پ.م، چنین به‌نظر می‌رسد که این شهر مهمترین مرکز صنعت **مفرغ‌سازی**[1] در شرق ایران به‌شمار می‌رفته است. در این منطقه خانه‌هایی به‌صورت پلکانی ساخته شده که سطح دیوار آنها با اندودی از گل و مواد آهکی پوشیده می‌شده است.

▲ شکل ۴ــ۱ــ آثار سنگی، جیرفت، هزاره سوم پ.م

۱ــ مفرغ : مفرغ یا برنز آلیاژی است از مس و قلع که با آن ابزار و مجسمه‌های مختلف تهیه می‌کنند و قدیمی‌ترین آلیاژ دست‌ساخته انسان است.

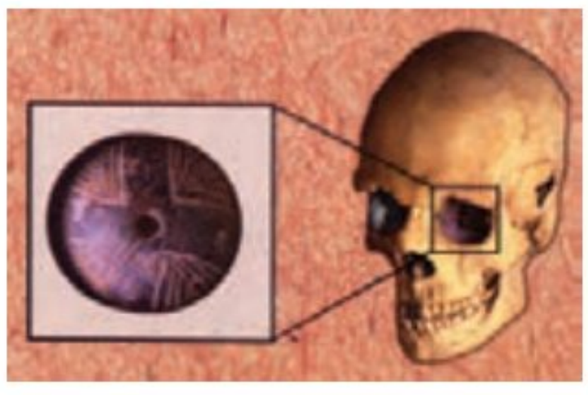
CamScanner

همچنین لوله‌های بزرگ سفالینی در این خانه‌ها برای آبرسانی وجود داشته است (شکل ۵ــ۱). کشف جمجمه‌ای در این منطقه، دلالتی بر عمل جراحی در این زمان می‌باشد (شکل ۶ــ۱). همزمان در این منطقه، هزاران قطعه سنگ لاجورد، فیروزه و مهره‌های تزیینی آمادهٔ کار یافت شده که بیانگر میزان تولید این اشیاء در منطقه است.

▲ شکل ۵ــ۱ــ روش آبیاری با لوله‌های سفالین در شهرهای دوره‌های باستان ایران(منطقه چغامیش)

▲ شکل ۶ــ۱ــ جمجمه با چشم جراحی شده یافت شده در شهر سوخته

از این رو دشت‌لوت و شهرسوخته در انتهای هزاره سوم پ.م به‌عنوان پررونق‌ترین تمدن‌های جنوب‌شرقی ایران شناخته شده‌اند که با سرزمین‌های ایلام و میان‌رودان (بین‌النهرین) ارتباط داشته‌اند. موقعیت مناسب دیگر این مناطق در حوزه جنوب شرقی و مناطق دشت لوت را منطقه شهداد (در کرمان) از آن خود کرده است. این منطقه با وجود سفالینه‌های قرمز رنگ، خطوط تصویری و نشانه‌ای، کاربرد متنوع سنگ صابون[1] و مقبره‌هایی شگفت‌انگیز در کنار یکدیگر، شناخته شده است. از جمله یافته‌های با ارزش در این مکان «پرچم شهداد» می‌باشد (شکل ۷ــ۱).

این آثار با شکوه فلزی نشان می‌دهد که صنعت **فلزکاری** در ایران همزمان با گسترش فرهنگی و هنری در هزاره چهارم پیش از میلاد آغاز شده است. سپس توانست جای ابزارهای سنگی پیشین را بگیرد و همزمان زیور آلاتی از ترکیب سنگ‌های قیمتی و فلزات ساخته شود. اما رسماً در هزاره سوم پ.م صنعت مفرغ‌سازی با تحولات اساسی در مناطق مختلف فلات ایران روبه رو شد و به اوج خود رسید.

۱ــ سنگ صابون (Steatite) نوعی سنگ نرم و قابل کنده‌کاری که در پیکره‌تراشی، مهر و تزیینات معماری به‌کار می‌رود.

▲ شکل ۷ــ۱ــ پرچم مفرغی، شهداد، کرمان، هزاره سوم پ.م

▲ شکل ۸ ــ۱ــ کوزه سفالین، تپه‌گیان، نهاوند، هزاره دوم پ.م

در هـزاره دوم پ.م سفالینه‌های منقـوش تک رنگ در مناطق غربی ایران دیده شده است. این سفالینه‌ها به‌طور معمول با رنگ قهوه‌ای تیره بر زمینه زرد نخودی، نقاشی شده‌اند. نقوش آنها شامل مجموعه‌ای جالب از طرح‌های هندسی پیچیده است که خود حاصل سیر تکامل سنت سفالگری در مناطق غربی ایران است (شکل ۸ ــ۱).

گاه‌نگار درس اول

دوره نوسنگی (کشاورزی و دامپروری)		
هزاره ششم پ.م	هزاره هفتم پ.م	هزاره هشتم پ.م
۵۰۰۰ـ ۶۰۰۰ پ.م	۶۰۰۰ـ ۷۰۰۰ پ.م	۷۰۰۰ـ ۸۰۰۰ پ.م
هنرها : نقاشی غاری، صخره‌نگاری، آغاز معماری، آغاز سفالگری		
مناطق : لرستان (دوشه)، هومیان (کوهدشت)، کرمانشاه (گنج دره هرسین)		
دوره روستانشینی (تپه‌های باستانی)		
هزاره پنجم پ.م		
۴۰۰۰ـ ۵۰۰۰ پ.م		
هنرها : سفالینه‌های منقوش		
مناطق : تل باکون ، شوش ، تپه سیلک و ...		
دوره شهرنشینی (عصر مس و سنگ قدیم)		
هزاره چهارم پ.م		
۳۰۰۰ ـ ۴۰۰۰ پ.م		
هنرها : شهرسازی ، معماری ، اختراع چرخ سفالگری ، ظروف متقارن سفالی ، کاربرد مس ، کاربرد سنگ صابون ، اختراع خط		
مناطق : تمدن لوت (جیرفت، تپه یحیی، شهداد) تپه‌های باستانی (تل باکون، سیلک، شوش و ...)		
دوره شهرنشینی (عصر مس و سنگ جدید)		
هزاره سوم پ.م		
۲۰۰۰ ـ ۳۰۰۰ پ.م		
هنرها : معماری ، کاربرد آلیاژ ، مفرغ‌سازی ، آثار سنگی		
مناطق : ایلام قدیم ، شهر سوخته ، شهداد		
دوره شهرنشینی جدید		
هزاره دوم پ.م		
۱۰۰۰ ـ ۲۰۰۰ پ.م		
هنرها : معماری ، فلزکاری ، سفالینه‌های تک‌رنگ با نقوش هندسی		
مناطق : ایلام میانه		

CamScanner

پرسش

۱ــ آثار دوره نوسنگی در چه مناطقی از ایران یافته شده‌اند؟

۲ــ سفال‌های عصر مس و سنگ مربوط به کدام هزاره بوده، ویژگی ظاهری آن‌ها چگونه است؟

۳ــ رنگ و شکل آثار سفالی سیلک و تپه حصار در هزارهٔ چهارم پ.م را بیان کنید.

۴ــ مراکز مهم تمدن هزارهٔ چهارم پیش از میلاد کدامیک از موارد زیر است؟

الف) سیلک و حصار　　ب) تل‌باکون و شوش

ج) سیلک و دوشه　　د) الف و ب

۵ـ تمدن دورهٔ آغازین ایران در چه زمانی بوده و شامل کدام مناطق می‌شود؟

۶ــ شهر سوخته کجای ایران بوده، چه آثاری از تمدن آن شهر به‌جای مانده است؟

۷ــ مراکز مهم تمدن در دشت لوت هزارهٔ چهارم پ.م را نام ببرید.

۸ ــ جای خالی در جملهٔ زیر را با عبارت مناسب پرکنید.

کشف جمجمه در منطقه شهر سوخته دلالت بر ..... دارد.

CamScanner

درس دوم

هنر و تمدن ایلام

اهداف رفتاری : از هنرجو انتظار می‌رود پس از پایان این درس بتواند :

۱ــ حدود زمانی و مکانی هنر تمدن ایلام را بیان کند.

۲ــ رابطه دولت ایلام با تمدن دشت لوت را شرح دهد.

۳ــ آثار تمدن ایلام را نام ببرد.

۴ــ آثار سفالی تمدن ایلام را با قبل از آن مقایسه کند.

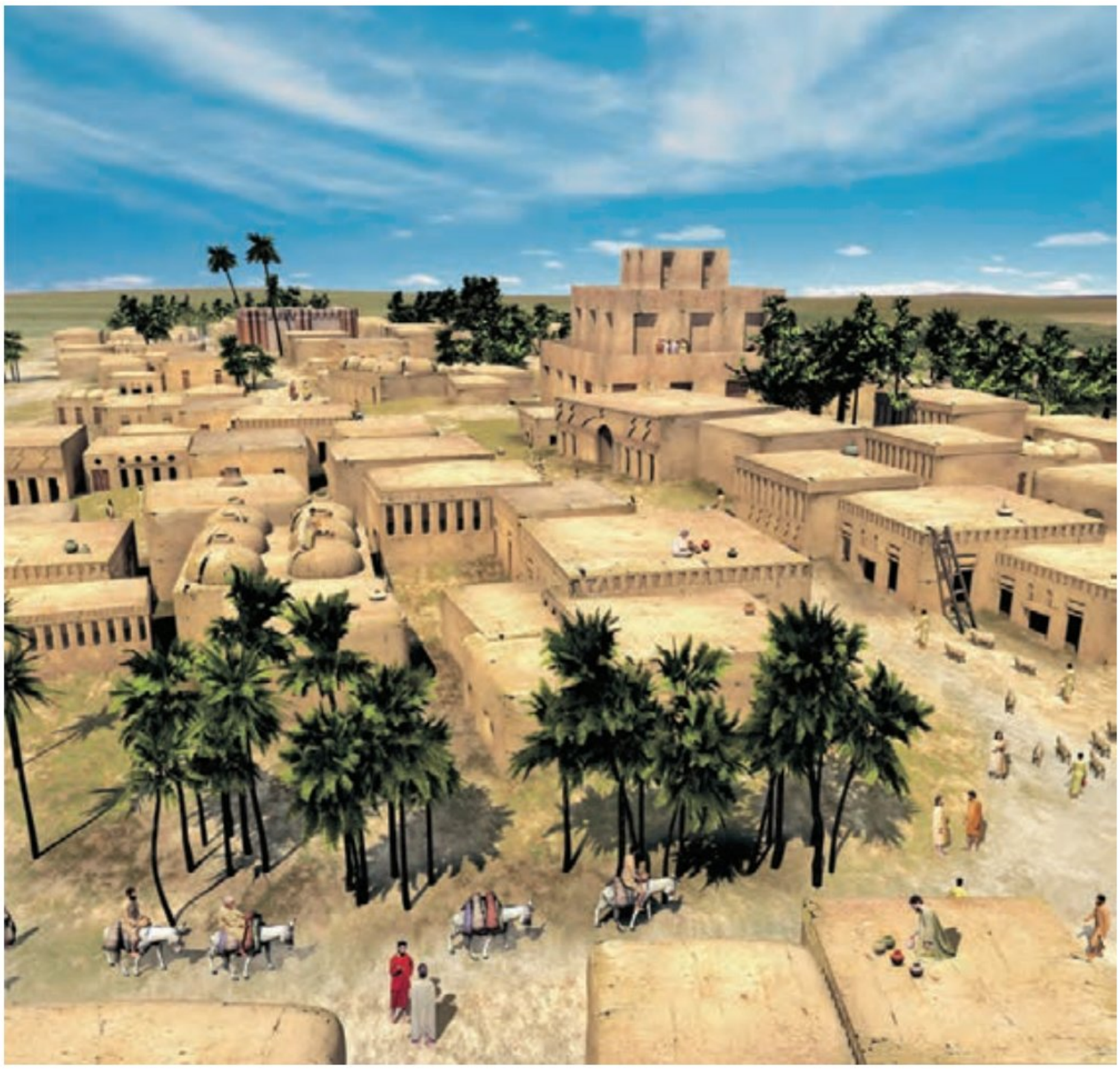
۵ــ شکل، نقش و رنگ آثار سفالی شوش را شرح دهد.

۶ــ آثار معماری تمدن ایلام را نام ببرد.

CamScanner

هنر و تمدن ایلام

با آغاز هزاره سوم پ.م همگام با رونق تجارت، رشد جوامع شهری و پدیدآمدن پیوندهای فرهنگی، مذهبی و سیاسی، نخستین سازمان‌های اداری حکومتی در فلات ایران شکل می‌گیرد. گروهی از ساکنان اولیه فلات ایران که در نواحی خوزستان و بخش‌هایی از فارس و مناطق غربی استقرار داشتند با تسلط بر اقوام ساکن در این منطقه و اتحاد سرزمین‌ها به چنین هدفی دست یافتند. دولت تازه تأسیس که از حدود ۳۵۰۰ پ.م وارد مرحله **شهرنشینی** شده بود، شهر شوش[1] را مرکز قلمرو خود قرار داد. برپایه دستاوردهای غنی این دولت، یکی از معتبرترین تمدن‌های فلات ایران بنیان گذاشته شد (شکل ۱ــ۲).

▲ شکل ۱ــ۲ــ چشم‌اندازی از شهر شوش، هزاره چهارم پ.م (طرح بازسازی شده)

۱ــ شهر شوش از قدیمی‌ترین شهرهاست که به مادر شهرهای جهان شهرت یافته است.

CamScanner

دولت ایلام به علت هم‌جواری و روابط نزدیک با تمدن‌های دشت لوت، مرکز فلات و میان‌رودان (بین‌النهرین) به‌عنوان حلقهٔ ارتباطی میان این تمدن‌ها محسوب می‌شد. با این‌حال توانست جنبه‌های فرهنگی و هنری مستقلی از خود نشان دهد. ایلامیان به موازات پیدایش نخستین **خطوط تصویری** جهان در تمدن‌های دشت لوت و سومر[1]، خطی تصویری[2] موسوم به «ایلامی مقدم» یا «ایلامی آغازین» به وجود آوردند. این خط به مرور به خطی ساده‌تر با حدود ۳۰۰ علامت به‌عنوان خط میخی ایلامی تغییر یافت (شکل ۲ــ۲).

▲ شکل ۲ــ۲ــ خط ایلامی

ساکنان هزاره چهارم پ.م در شوش از فن **سفالگری** و نقاشی روی سفال بسیار پیشرفته‌ای برخوردار بودند که با ابداع مفرغ به‌تدریج از اهمیت آن کاسته شد. به تدریج ظروف مفرغی، نقره‌ای و طلایی جایگزین سفالینه‌های خوش ساخت قبلی شد. به‌همین دلیل سفالینه‌های دوره ایلامی گرچه از ساخت خوبی برخوردارند اما از نظر شکل و نقش، ویژگی و کیفیت سفالینه‌های پیشین شوش را ندارند. سفالینه‌های این دوره که ساخت آن‌ها حدود ۷۰۰ سال تداوم داشته، دارای نقوش چند رنگ

۱ــ سومر (Sumer) اولین مهاجرین به منطقه میان‌رودان (دجله و فرات عراق کنونی) که در هزاره چهارم پ.م ساکن شدند و تمدن این منطقه را به‌وجود آوردند.

۲ــ خط تصویری (Pictogram – pictograph) : نوعی نگارش با علائم تصویری که در تمدن‌های اولیه (ایران، مصر و ...) به‌کار می‌رفت.

CamScanner

(قرمز، بنفش، نارنجی وسیاه) و یا تک رنگ هستند. اغلب ظروف به شکل کوزه‌های ته پهن با شکم‌های دایره‌ای شکل، گردن کوتاه و دهان گشادند. نقش‌ها بیشتر روی شانه ظروف و در برخی تمام سطح ظرف را در برمی‌گیرند. نقش‌ها شامل خطوط شکسته، مثلث، لوزی و چهارخانه هستند که با تقسیم‌بندی‌های طولی و عرضی از هم جدا شده‌اند. افزون بر نقش هندسی، در تعدادی از ظروف نقش انواع موجودات چون مار، عقرب، ماهی، حیوانات شاخ‌دار و افسانه‌ای، عقاب، گاو،مناظر طبیعی، انسان، سازه‌های معماری، پرندگان در حال پرواز و ... دیده می‌شوند (شکل ۳ــ۲).

▲ شکل ۳ــ۲ــ جام سفالین، شوش، حدود ۴۰۰۰ پ.م

در کنار این ظروف، تندیس‌های کوچک سفالی و مهرهای ساده و استوانه‌ای زیادی ساخته شده است. شاخص‌ترین تندیس‌ها و **پیکره‌سازی‌های** ایلامی از جنس مفرغ می‌باشند. تندیس فلزی پیکره ملکه «ناپیراسو» همسر فرمانروای شهر شوش از این‌گونه پیکره‌هاست که به لحاظ پیشرفت و تکامل فن ریخته‌گری و نحوه پوشاک ایلامی دارای اهمیت به‌سزایی است (شکل ۴ــ۲).

الف

ب

▲ شکل ۴ــ۲ــ الف و ب ــ پیکره مفرغی ملکه ناپیراسو، شوش، هزاره دوم پ.م؛ (طرح بازسازی شده)

نمونهٔ دیگر هنرهای ایلامی در لوحهٔ سنگی با نقش برجستهٔ نخ‌ریسی و بافندگی است که در شوش کشف شده است. این لوح با نگاهی واقع‌گرایانه از دیگر ویژگی‌های مهم هنر ایلامی است (شکل ۵ــ۲).

CamScanner

▲ شکل ۵ــ۲ــ نقش برجسته با طرح نخ‌ریسی و بافندگی، شوش، هزاره دوم پ.م

آثار **معماری** ایلامی نیز نمایانگر تکامل فن معماری در تمدن‌های خاورمیانه است که مصالح مهم آن را خشت و آجر تشکیل می دهند. بزرگ‌ترین اثر معماری این تمدن «زیگورات[1] چغازنبیل» است. این بنا بزرگ‌ترین بنای خشتی جهان و کهن‌ترین بنای ایرانی محسوب می‌شود. دراین معبد همچنین برای اولین بار در معماری ایران با تکیه بر فنون پیشرفته لعاب از کاشی برای تزئین استفاده شده است. علاوه بر آن در قسمت در ورودی معبد ردیف میله‌های باریک شیشه‌ای مات به‌کاررفته که شاید بتوان آن را اولین کاربرد شیشه در تاریخ معماری جهان به‌حساب آورد. درهای چوبی این بنا با تزییناتی ازتکه‌های شیشه، طلا، نقره و عاج در قالب نقوش مختلف و به شیوهٔ معرق[2] پوشیده شده بود. (شکل ۶ــ۲).

▲ شکل ۶ــ۲ــ الف ــ معبد چغازنبیل، شوش، هزاره دوم پ.م

▲ شکل ۶ــ۲ــ ب ــ معبد چغازنبیل (طرح بازسازی شده)

۱ــ زیگورات : (Ziggurat) معبد برج مانند و دارای چندین طبقه را زیگورات می‌نامند.

۲ــ معرق : هنری که در آن قطعات مواد مختلف را در شکل‌های گوناگون، کنار یکدیگر قرار می‌دهند.

براساس نقش برجسته‌های ایلامی می‌توان به موسیقی آن دوران پی برد. در برخی از آنها مراسم با حضور نوازندگان و سرایندگان نشان داده شده است (شکل ۷ــ۲).

مُهرهای[1] ایلامی با شکل استوانه‌ای، تصاویر پرکار و نقوش خلاصه شدهٔ خطی از دیگر دستاوردهای هنری این تمدن است (شکل ۸ــ۲).

این تمدن با گستره بیش از دو هزار سال (در سه دوره فرمانروایی ایلام کهن، میانه و نو) سرانجام توسط آشوریان[2] پایان یافت. اما بازتاب هنر آن‌را می‌توان در دولت‌های آریایی به‌ویژه دوره هخامنشی به‌خوبی مشاهده کرد.

▲ شکل ۷ــ۲ــ نقش برجسته سنگی، کول فره، خوزستان، هزاره دوم و اوایل هزاره اول پ.م

▲ شکل ۸ــ۲ــ مهر سنگی، شوش، هزاره دوم پ.م

▲ شکل ۹ــ۲ــ تصویر مهر سنگی استوانه‌ای و اثر آن بر گِل سفال

۱ــ مُهر : (Seal) وسیله‌ای کنده‌کاری شده که برای انتقال نوشته یا متن خاص بر روی گل نرم استفاده می‌شود.

۲ــ آشوریان : قوم باستانی ساکن در بخش شمالی میان رودان (بین‌النهرین ـ [کردستان عراق]) که در اواخر هزاره دوم و هزاره اول پ.م می‌زیستند.

CamScanner

گاه‌نگاردرس دوم

ایلام قدیم
هزاره سوم و دوم پ.م
۱۵۰۰ ـ ۲۷۰۰ پ.م
هنرها : شهرسازی ، خط سفالگری و نقاشی روی سفال
مناطق : شوش و ...
ایلام میانه
هزاره دوم پ.م
۱۰۰۰ ـ ۱۵۰۰ پ.م
هنرها : تندیس‌سازی سفالی ، مهرسازی ، پیکره‌های مفرغی ، ریخته‌گری ، بافندگی ، طاق ضربی ، معبدسازی و شیشه‌گری
مناطق : شوش و ...
ایلام جدید
هزاره اول پ.م
۵۱۹ ـ ۱۰۰۰ پ.م
هنرها : تندیس‌سازی سفالی ، مهرسازی ، پیکره‌های مفرغی ، ریخته‌گری ، بافندگی ، طاق ضربی ، معبدسازی ، شیشه گری ، تزیینات چوبی ، موسیقی ، نقش برجسته سنگی و حجاری
مناطق : شوش و ...

پرسش

۱ــ گسترهٔ زمانی تمدن ایلام را ذکر کرده و مکان‌های مهم آن را نام ببرید.
۲ــ چه ارتباطی میان دولت ایلام و تمدن دشت لوت قابل ذکر است؟
۳ــ آثار تمدن ایلام را نام ببرید.
۴ــ وضعیت خط در تمدن ایلام را شرح دهید.
۵ــ شکل، نقش و رنگ آثار سفالی شوش را شرح دهید.
۶ــ پیکره‌سازی و نقش برجسته‌سازی ایلامی چه ویژگی‌هایی داشته است؟
۷ــ مهم‌ترین آثار معماری تمدن ایلام چه نام دارد؟ ویژگی آن را بیان کنید.

CamScanner

۸ ــ در جدول زیر قسمت‌های خالی را با توجه به عنوان آن با عبارت مناسب پرکنید :

تمدن	از زمان ...تا ...	مناطق مشهور	آثار یافت‌شده	ویژگی آثار یافت شده	معماری	آثار شاخص
آغازین		تپه سیلک، تپه حصار، شهر سوخته		سفالینه‌های زرد و قرمز رنگ با نقوش جانوری و هندسی، سفالینه‌های متقارن، پرچم شهداد که از جنس مفرغ می‌باشد.		جمجمه (عمل جراحی)
ایلام	هزاره سوم تا هزاره دوم پ.م		لوح‌های خطی، ظروف سفالین، پیکره‌های مفرغی، مهرهای سنگی، نقش برجسته‌ها		زیگورات چغازنبیل	

CamScanner

درس سوم

دوره کوچ

اهداف رفتاری : از هنرجو انتظار می‌رود پس از پایان این درس بتواند :

۱ــ مناطق حضور اقوام در نیمه دوم هزاره دوم پ.م در ایران را نام ببرد.

۲ــ آثار به‌جای مانده حدود ۱۴۰۰ پ.م را دسته‌بندی کند.

۳ــ ویژگی سفالینه‌های حسنلو، سیلک و مارلیک را بیان کند.

۴ــ آثار مربوط به زیویه را شرح دهد.

۵ــ ویژگی آثار تمدن لرستان را بشناسد.

۶ــ شکل ظاهری ظروف سفالین تپه سیلک را شناسایی کند.

CamScanner

دوره کوچ[1]

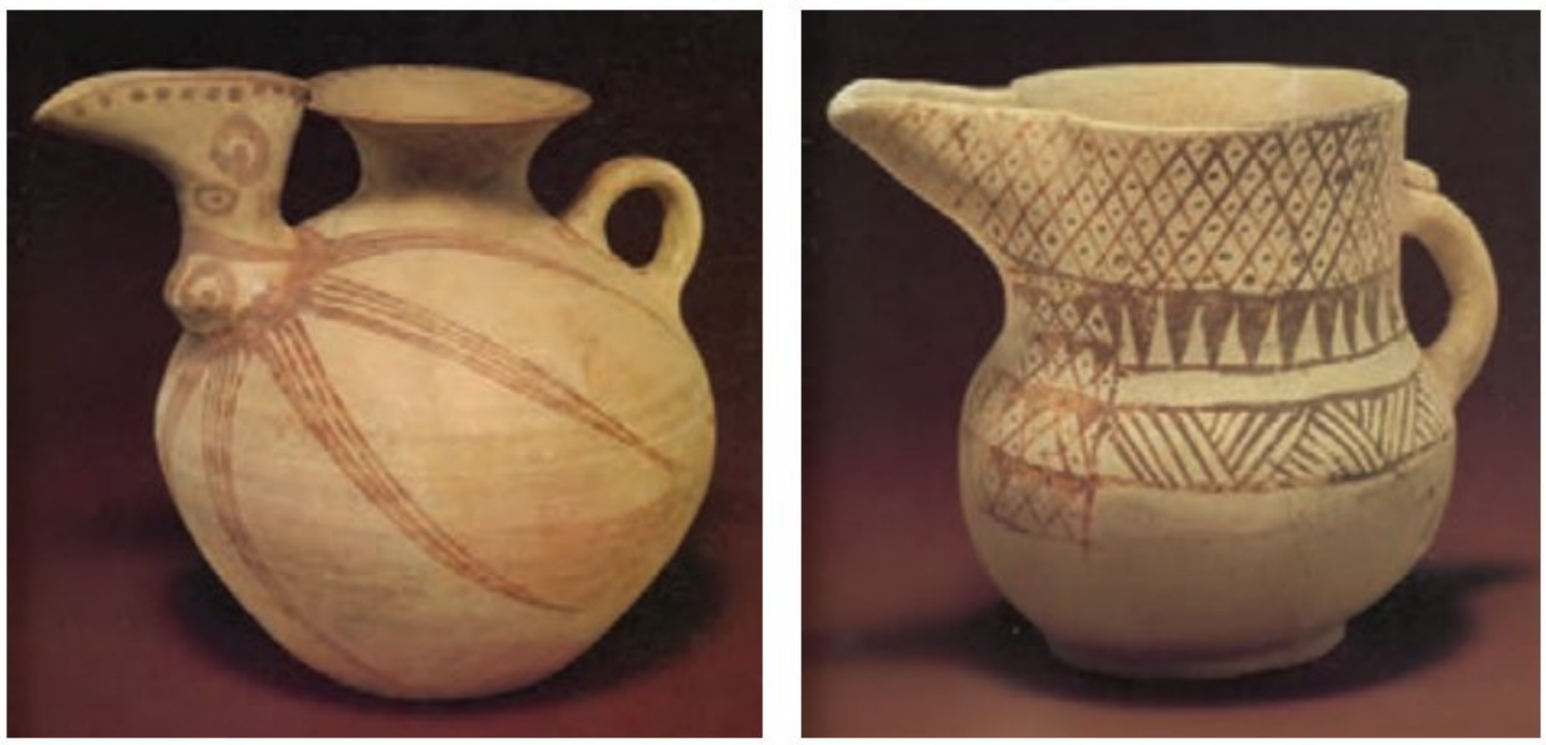
نیمه دوم هزاره دوم پ.م فلات ایران به‌ویژه بخش‌های غربی و دامنه‌های جنوبی کوه البرز پذیرای اقوام کوچنده بوده است. براساس یافته‌ها و مدارک باستان‌شناسی به‌نظر می‌رسد که این اقوام از ناحیه شمال شرقی و از سمت شرق دریای خزر به بخش‌های مختلف ایران حرکت کرده باشند. چنین برمی‌آید که این مردمان به زبان‌های هند و اروپایی تکلم می‌کردند و توانسته‌اند گستره عظیمی را از کوه‌های آسیای میانه تا اروپا درنوردند و این مناطق را بر حسب نیاز خود برای سکونت برگزینند. مهم‌ترین مناطق سکونت در فلات مرکزی ایران، حسنلو (جنوب دریاچه ارومیه)، خوروین (دشت قزوین)، سیلک (کاشان)، تپه گیان (نهاوند)، تمدن املش و تپه مارلیک (گیلان) و منطقه لرستان بوده است.

برخلاف ساکنین قبلی که مردگان خود را در کف اتاق محل سکونت دفن می‌کردند، این اقوام دارای سنت جدیدی در دفن مردگان بوده‌اند و برای اولین بار مردگان را خارج از محل سکونت خود دفن کردند.

از حدود ۱۴۰۰ پ.م سفالینه‌های جدیدی توسط برخی اقوام نام برده ساخته شده است. این سفالینه‌ها بیشتر به رنگ خاکستری است، هرچند نمونه‌هایی از رنگ‌های قرمز و نخودی کمرنگ نیز یافت شده است. سفالینه‌های خاکستری یا سیاه ساخته شده اغلب در نواحی نزدیک به مناطق غربی و متعلق به عصر اول[2] آهن است.

بهترین نمونه‌های یافت شده از این دوره، ساخت ظروف به شکل‌های گوناگون، سه پایه‌ها، جام‌های پایه‌دار بزرگ با دسته و بدون دسته و برخی به‌صورت کاسه‌های ساده، پایه‌دار و در ابعاد مختلف هستند (شکل ۱ــ۳).

این سفالینه‌ها که گاه به روش پیچیده‌ای با دسته و لوله‌های بلند تزیین یافته‌اند، تجسمی از پرندگان یا حیوانات خاصی بوده و دارای سبک و شیوه مشخص منقاردار هستند.

▲ شکل ۱ــ۳ــ ظرف سفالین ناودانی خاکستری صیقل یافته، حدود ۱۰۰۰ تا ۸۰۰ پ.م

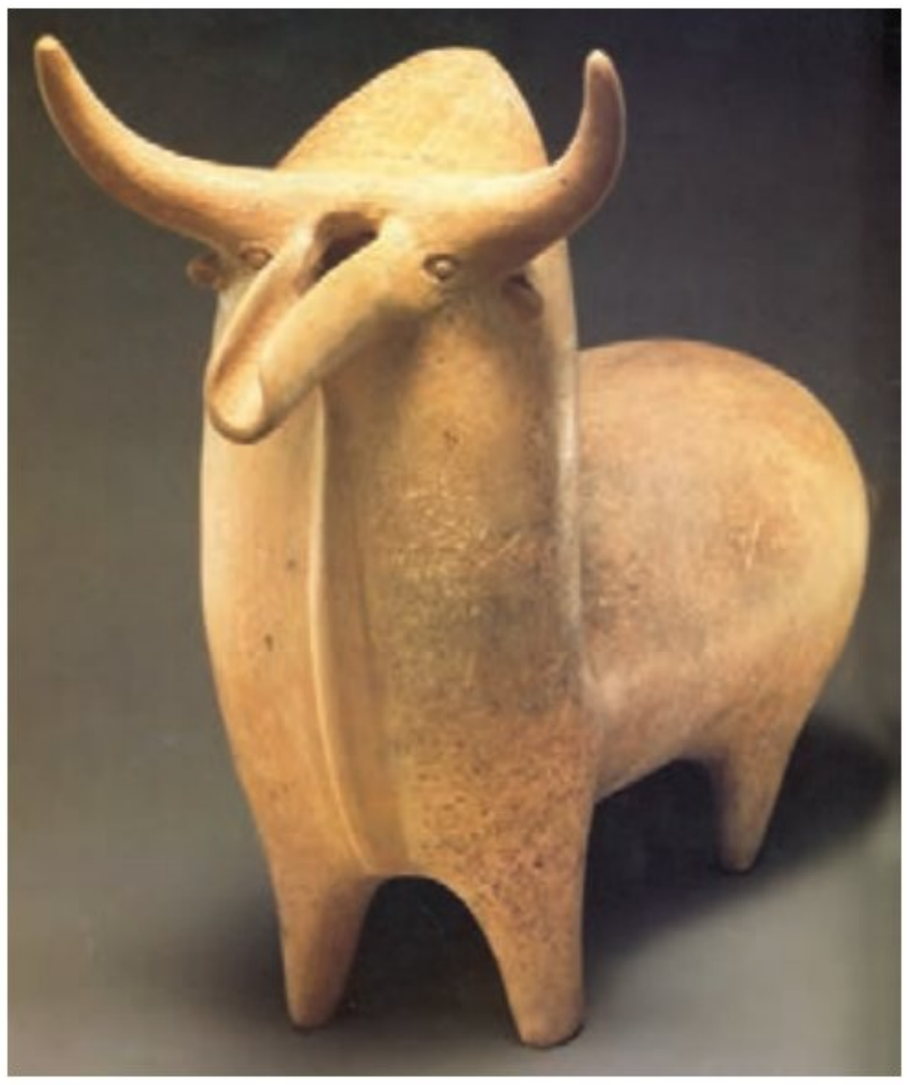
۱ــ کوچ : دو نظریه متفاوت مربوط به ساکنان هزاره دوم پ.م در ایران وجود دارد. الف) اقوام آریایی را مهاجرین به فلات ایران می‌دانند. ب) اقوام آریایی بومی ایران بودند که براساس شیوه زندگی چوپانی کوچ‌نشین بوده‌اند. در پژوهش‌های نوین فرضیه دوم قوی‌تر است.

۲ــ عصر اول آهن از ۱۴۰۰ تا ۱۲۰۰ پ.م (هزاره دوم) است.

CamScanner

اشیاء خاکستری رنگ ساخته شده در این دوره به‌طور معمول برای مراسم تدفین و به‌دور از نیازهای روزمره تهیه می‌شوند. تدفین در این دوره با ساخت مقابر ساده‌ای همراه بوده به گونه‌ای که اجساد در آنها به همراه ظروف خاص، سلاح و جواهرات، مهرهای تزیینی و اتصالات کوچک فلزی لباس، دفن می‌شدند.

نمونه مشخص سفالگری دوره (عصر اول آهن) نوعی تلفیق سفالگری و پیکرسازی در تپه **مارلیک** است (شکل ۲ــ۳). در این منطقه باستانی مجموعه آثار باشکوهی از ظروف طلایی، نقره‌ای و مفرغی با تزئینات هندسی و جانوران افسانه‌ای مانند گاوهای بالدار یافت شده که خود دلالت بر غنای فرهنگی و میراث هنری این منطقه است (شکل ۳ــ۳).

▲ شکل ۲ــ۳ــ گاو کوهاندار سفالین، تپه مارلیک، گیلان، هزاره اول پ.م

▲ شکل ۳ــ۳ــ جام طلایی، مارلیک، هزاره اول پ.م

در دوره عصر دوم[1] آهن در منطقه تپه **سیلک** کاشان نمونه‌های منحصر به فردی از تکامل ظروف منقاردار، دهان گشاد و پایه بلند تولید شده است. این ظروف منقاری همراه با شکل جانوری و طرح‌هایی هندسی به رنگ قرمز در زمینه کرم تزیین می‌شدند (شکل ۴ــ۳).

از دیگر مناطق دارای سفال خاکستری می‌توان به تپه **حسنلو** در جنوب غربی دریاچه ارومیه اشاره کرد که به‌عنوان نمونه شاخص فرهنگ شمال غربی ایران معرفی شده است. در بخش جنوب غربی تپه، مجموعه‌ای از چهار ساختمان اصلی با حیاط محصور شده مشخص گردیده که ورودی آن ستون‌دار است. به نظر می‌رسد این ساختمان‌های ستون‌دار از پیشگامان راهروها و تالارهای ستون‌دار دوران بعد از خود از جمله معماری هخامنشیان باشند (شکل ۵ــ۳).

۱ــ عصر دوم آهن به حدود ۱۲۰۰ تا ۱۰۰۰ پ.م (هزاره دوم) باز می‌گردد.

▲ شکل ۴ــ۳ــ ظرف سفالی منقاری، تپه سیلک، کاشان، هزاره اول پ.م

▲ شکل ۵ــ۳ــ بقایای دژ حسنلو، جنوب دریاچه ارومیه، هزاره دوم پ.م

از میان آثار سفالی، عاجی، سنگی و فلزی حسنلو که دلیل غنای هنری و فرهنگی منطقه است، جام معروف حسنلو از نمونه‌های برجسته آن می‌باشد (شکل ۶ــ۳).

CamScanner

▲ شکل ۶ــ۳ــ جام طلایی، حسنلو، جنوب دریاچه ارومیه، هزاره دوم پ.م

همه اشیاء کشف شده در این منطقه دارای سبک و شیوه هنری مستقل و بدون هیچ‌گونه تأثیرپذیری از تمدن‌های همجوار است. مهم‌ترین تجلی آثار هنری دوره سوم آهن [۱] را می‌توان در تمدن **زیویه** در ناحیه غربی ایران، در نزدیکی شهر سقز در کردستان جستجوکرد. موقعیت این منطقه را وجود بنایی حکومتی بر فراز تپه‌ای با دیوارهای مستحکم و بلند مشخص می‌کند که دژی با پلکان سنگی بوده است. از آثار بارز این منطقه آثار عاجی حکاکی شده، سپر طلایی با تزیین حیوانات افسانه‌ای، پیکره بالدار انسانی و دیگر اشیاء طلایی است (شکل ۷ــ۳).

▲ شکل ۷ــ۳ــ قطعه‌ای طلایی، زیویه، کردستان، هزاره اول پ.م

آثار کشف شده در این منطقه احتمال ارتباط میان دو منطقه حسنلو و زیویه را قوت می‌بخشد که بیانگر جایگاه فرمانروایان بومی زاگرس و یا حکومت اقوام جنوب شرقی دریاچه ارومیه است.

۱ــ دوره سوم آهن بین سال‌های ۸۰۰ ــ ۱۰۰۰ پ.م (هزاره اول) است.

منطقه لرستان، این دوره با ساخت محصولات فاخر صنایع دستی، همراه با مهارت و استادی کاملی در زمینه مفرغ‌سازی دیده می‌شود. آثار فراوانی در این دوره تولید شده‌اند که امروزه در بسیاری از موزه‌ها و مجموعه‌های خصوصی موجود هستند. موضوع اصلی این آثار جانوران هستند که برخی با حالتی افسانه‌ای و گاهی با ویژگی‌های انسانی بیان شده‌اند. نقوش جانوری این آثار بیشتر بز و شیر می‌باشند (شکل ۸ ــ۳). جانوران به‌صورت ترکیبات طبیعت‌گرایانه[1] با چشم‌های برجسته کروی، گوش‌های برجسته و اندام‌های کشیده ساخته شده‌اند و معمولاً به حلقه‌ای منتهی می‌شوند (شکل ۹ــ۳).

▲ شکل ۸ــ۳ــ تبرمفرغی، لرستان، هزاره اول پ.م

▲ شکل ۹ــ۳ــ لگام جانوری مفرغی، لرستان، هزاره اول پ.م

۱ــ طبیعت‌گرایانه (Naturalism) : نوعی گرایش به بازنمایی و تقلید از طبیعت و اصول طبیعت است.

CamScanner

در برخی از آنها، پیکره‌های انسانی با بینی‌های نوک تیز، چشم و گوش‌های برآمده و صورتی ساده تجسم یافته‌اند (شکل ۱۰ــ۳). همه این ویژگی‌ها بیانگر سبک و شیوه خاص اشیاء مفرغی لرستان است. البته باید یادآور شد که مهم ترین اشیاء کشف شده در این منطقه نوعی اشیاء کاربردی و تزیینی برای اسب است (شکل ۱۱ــ۳).

▲ شکل ۱۰ــ۳ــ تندیس مفرغی، لرستان، هزاره اول پ.م

▲ شکل ۱۱ــ۳ــ لگام و دهنه اسب، لرستان، هزاره اول پ.م

CamScanner

با این‌حال این دوره کوچ و مهاجرت دارای ویژگی‌های منحصر به فرد و تأثیراتی است که توانسته زمینه را برای شکل‌گیری تمدن‌ها و مناطق مهم تاریخی و باستانی بعد از خود فراهم سازد.

گاه‌نگار درس سوم

دوره کوچ
هزاره دوم تا هزاره اول
۸۰۰ ـ ۲۰۰۰ پ.م
هنرها : سفالگری، فلزکاری، معماری، ساخت دژ، تندیس‌سازی و ...
مناطق : سیلک، خوروین، املش، مارلیک، گیان، لرستان، زیویه
عصر اول آهن
هزاره دوم پ.م
۱۲۰۰ ـ ۱۴۰۰ پ.م
هنرها : سفالگری، فلزکاری، معماری، ساخت دژ، تندیس‌سازی و ...
مناطق : سیلک، خوروین، املش، مارلیک، گیان، لرستان، زیویه
عصر دوم آهن
هزاره دوم پ.م
۱۰۰۰ ـ ۱۲۰۰ پ.م
هنرها : سفالگری، فلزکاری، معماری، ساخت دژ، تندیس‌سازی و ...
مناطق : سیلک، خوروین، املش، مارلیک، گیان، لرستان، زیویه
عصر سوم آهن
هزاره اول پ.م
۸۰۰ ـ ۱۰۰۰ پ.م
هنرها : سفالگری، فلزکاری، معماری، ساخت دژ، تندیس‌سازی و ...
مناطق : سیلک، خوروین، املش، مارلیک، گیان، لرستان، زیویه

CamScanner

پرسش

۱ــ دورهٔ مهاجرت (کوچ) مربوط به هزارهٔ چندم است؟ مناطق مهم حضور اقوام در این دوره را نام ببرید.

۲ــ آثار سفالی حسنلو، سیلک و مارلیک هزارهٔ دوم پ.م چه ویژگی‌هایی داشته‌اند؟

۳ــ آثار به‌جای مانده حدود ۱۴۰۰ پ.م را با توجه به مکان آنها دسته‌بندی کنید.

۴ــ آثار به‌جای مانده از زیویه در هزارهٔ دوم پ.م را ذکر کرده، نوع و جنس و نقش آنها را شرح دهید.

۵ــ جنس، شکل و نقش آثار تمدن لرستان را بیان کنید.

۶ــ شکل ویژهٔ ظروف تپه سیلک را شرح دهید.

۷ــ جملهٔ زیر را با عبارت مناسب کامل کنید :

نقوش آثار تمدن لرستان بیشتر ..... و ..... می‌باشد.

CamScanner

کنکور هنر
کارنامه
سازان
با مجوز رسمی آموزش و پرورش
مشاوره / کلاس / آزمون
۰۹۳۰۶۷۰۸۸۵۵
۰۹۳۹۴۷۸۷۶۲۹
۰۹۳۳۷۰۷۲۱۷۳
رتبه یک کنکور هنر کشور
karnamehsazan.com
konkorarnameh
karnamesazan.com
karnamehsazan

فصل دوم

دوره تاریخی

درس چهارم

هنر و تمدن ماد

اهداف رفتاری : از هنرجو انتظار می‌رود پس از پایان این درس بتواند :

۱ــ چگونگی پایه‌گذاری دولت ماد را توضیح دهد.

۲ــ تأثیرات متقابل هنر مادها با دیگر اقوام ساکن در فلات ایران را توضیح دهد.

۳ــ شاخص‌های فلز کاری ماد را بیان کند.

۴ــ سفالگری در عهد ماد را توضیح دهد.

۵ــ عناصر مهم در معماری ماد را توضیح دهد.

۶ــ نوع پوشاک مادها را توضیح دهد.

۷ــ شواهد وجود هنر موسیقی در عصر مادها را بیان کند.

CamScanner

هنر و تمدن ماد

در حدود سال ۸۰۰ پ.م نیروی تازه‌ای در فلات ایران و به‌ویژه در منطقه کوهستانی غرب پدید آمد. این دولت جدید با دستیابی به «وحدت ملی» برپایه پیوندهای فرهنگی میان اقوام مختلف و مشترکات مناطق تحت حکومت خود، نخستین دولت متحد فلات ایران را پایه‌گذاری کردند که به مادها شهرت دارند.

آنها پس از استقرار در مناطق غربی ایران با تأثیرپذیری از معماری پیشرفته این مناطق به‌ویژه تمدن ایلام و مراکز محلی توانستند تحولی در ساختار معماری منطقه ایجاد نمایند. همچنین براساس یافته‌های تدفینی در منطقه زیویه و با توجه به سفالینه‌های کشف شده چنین به‌نظر می‌رسد که تأثیرات متقابلی میان مادها و دیگر اقوام ساکن در فلات ایران و سکاها[1] وجود داشته است. این تأثیر نوعی تمایل به اشکال و موضوعات حیوانی (جانورسان)[2] در میان هنر اقوام یاد شده است که شکل پیشرفته آن‌را می‌توان بعدها در هنر هخامنشی ملاحظه کرد (شکل ۱ــ۴).

یکی از هنرهای برجسته مادها **فلزکاری** است. از مناطق مهم فلزکاری و هنرهای وابسته به آن در این دوره می‌توان به گنجینه زیویه که آن‌را سرآغاز هنر فلزکاری ماد و هخامنشی می‌دانند اشاره کرد. این گنجینه شامل گردنبندها، زره‌ها، سنجاق‌ها و غلاف شمشیر همه از جنس طلا، گلدان‌های سیمین و زرین، اثاثیه مزین به عاج‌های کنده‌کاری و منبت‌کاری و سلاح‌های زرین، سیمین، آهنی و زنگ‌های مفرغی می‌باشد.

نقش‌های شاخص در این آثار شامل نقوش جانوری مثل سرشیر، بزهای کوهی لمیده با شاخ‌های بلند مارپیچ، اسب، گاو نر همراه با تلفیق میراث هنری و نقش‌پردازی اقوام بومی است (شکل ۲ــ۴).

▲ شکل ۱ــ۴ــ آثار فلزی جانورسان، گنجینه ماد، هزاره اول پ.م

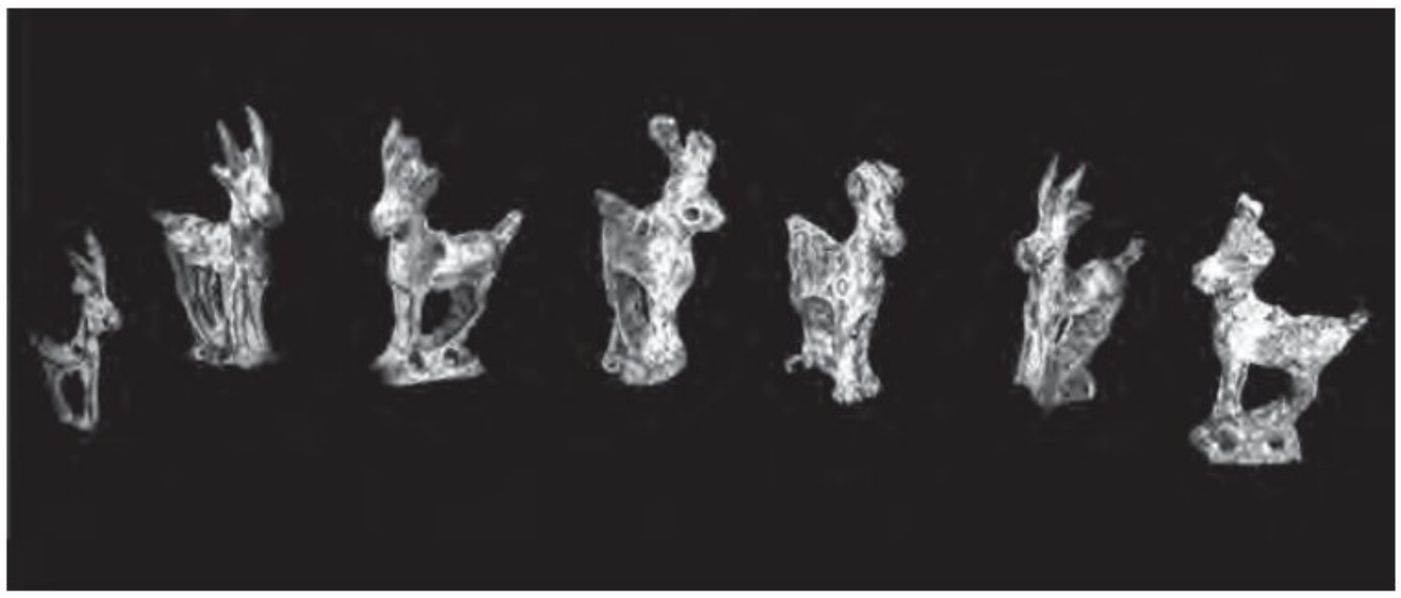
▲ شکل ۲ــ۴ــ کمربند طلایی، گنجینه زیویه، کردستان، هزاره اول پ.م

۱ـ سکاها : (Scyths) اقوامی با نژاد ایرانی، ساکن نواحی شرقی دریای مازندران و ترکستان که بعدها در مناطق سیستان و زاگرس اقامت کردند.

۲ـ جانورسان : (Animal Style) شیوه هنری که موضوع اصلی آن نقوش جانوری است.

CamScanner

ارتباط فلزکاری مادها با اقوام بومی لرستان را در پیکره‌های کوچک مفرغی بُز که از همدان به‌دست آمده است، می‌توان ملاحظه کرد (شکل ۳ــ۴). تأثیر فلزکاری ماد تا قفقاز و فریژیه[1] (غرب ترکیه امروزی) گسترش یافت و شیوه ساخت فلزکاری آنان را تحت تأثیر قرار داد (شکل ۴ــ۴).

▲ شکل ۳ــ۴ــ پیکره‌های مفرغی، نقش بز، همدان، هزاره اول پ.م

▲ شکل ۴ــ۴ــ ظرف منقاری، یونان، میراث هنر لرستان، سده ۷ــ۸ پ.م

۱ـ فریژیه : مردمی از نژاد هند و اروپایی ساکن آسیای کوچک (غرب آناتولی ـ ترکیه امروزی) با گرایشات فرهنگ یونانی که پایتخت آنها شهر گوردیون بود. (سده ۸ و ۷ پ.م)

افزون بر گنجینه زیویه[1] در کردستان و گنجینه جیحون[2] در آسیای میانه[3] (شکل ۵ــ۴)، آثار به‌دست آمده از منطقه کلاردشت (مازندران) را هم به هنر مادها نسبت داده‌اند. از جمله این آثار جام طلای کلاردشت است که با نقش‌های برجسته‌ای از چند شیر تزیین یافته است (شکل ۶ــ۴).

▲ شکل ۵ــ۴ــ ارابه طلایی، گنجینه جیحون، هنر ماد، هزاره اول پ.م

▲ شکل ۶ــ۴ــ جام طلایی،کلاردشت (مازندران)، هزاره اول پ.م

۱ـ گنجینه زیویه : مکان تاریخی واقع در ۴۲ کیلومتری سقز در کردستان که گنجینه طلایی در این منطقه کشف شده است.

۲ـ گنجینه جیحون : (oxus) گنجینه متعلق به هخامنشیان در آمودریا (مرز کشورهای ترکمنستان، ازبکستان و افغانستان) است.

۳ـ آسیای میانه : کشورهای حوزه شمال شرقی ایران (ترکمنستان، ازبکستان، قرقیزستان، قزاقستان، تاجیکستان و ...) هستند.

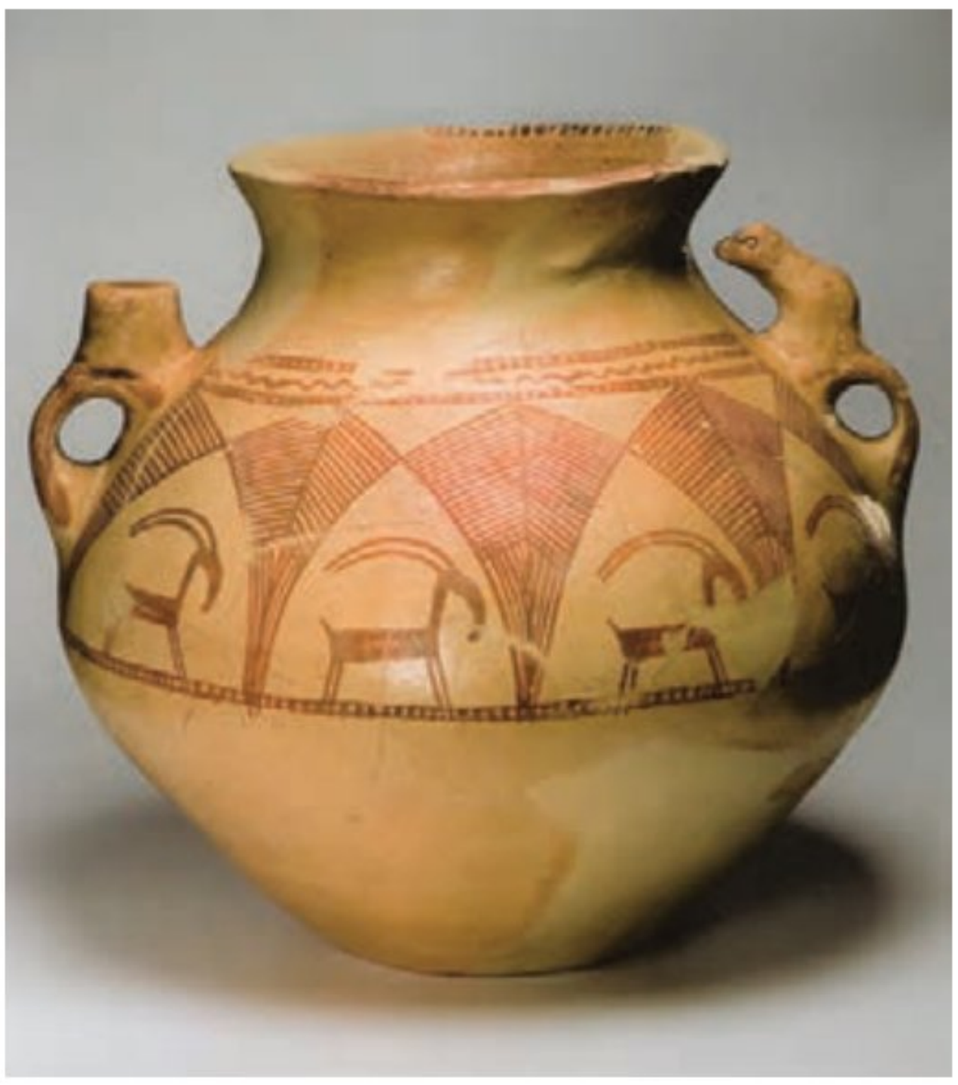
CamScanner

آگاهی ما از **سفالگری** مادها چندان زیاد نیست اما ارتباط آن از جهت شیوه ساخت و شکل ظاهر با سفالینه‌های سیلک هزاره اول پ.م قابل ملاحظه است. مراکز عمده سفالگری این عهد نوشی‌جان تپه در ملایر، باباجانی در لرستان، بیستون در کرمانشاه، زیویه در کردستان و کلاردشت در مازندران بوده است. سفالگران این مناطق در دوره مادها در توسعه و رواج لعاب برای پوشش ظروف سفالین پیشگام بوده‌اند. هر چند زمینه آن پیش از این در تمدن ایلام وجود داشته است (شکل ۷ــ۴).

از نمونه ظروف سفالین لعاب‌دار به‌دست آمده از منطقه زیویه با نقش چندگاو و شاخه‌های گیاهی، چنین به‌نظر می‌رسد که مادها با روش مناسب طراحی و نقاشی بر سطوح مختلف آشنا بوده‌اند و شاید بتوان آن‌را به‌عنوان نمونه‌ای از نقاشی دوران ماد معرفی کرد (شکل ۸ــ۴).

▲ شکل ۷ــ۴ــ آجر نقاشی شده، منطقه باباجانی، لرستان، هنر ماد، هزاره اول پ.م

▲ شکل ۸ــ۴ــ ظرف سفالین، زیویه، کردستان، هزاره اول پ.م

بناهای عمارت‌نشین صفه‌ای[1] در بالای تپه و گور دخمه‌های سنگی از مهم ترین آثار **معماری** ماد به شمار می‌آید. این بناهای با شکوه با تأثیرپذیری از میراث معماری مناطق تحت حاکمیت مادها و وارد کردن عوامل معماری جدید توانست به‌عنوان معماری شاخص آریایی شناخته شود. وجود ساختمان‌های مسقف ستون‌دار اساس معماری سنتی ایران گردید. هرچند آثار قابل توجهی از آن دوران در دسترس نیست اما وجود همین آثار اندک بیانگر شکل‌گیری شیوه‌های نوینی در معماری منطقه است (شکل ۹ــ۴). مادها به ساخت دژ اهمیت بسیار می‌دادند که می‌توان شواهد آن‌را در

۱ـ صُفّه : Platform – estrade سکو، تختان بخش سکویی زیر ساختمان را می‌نامند.
معماری صفه‌ای : بناها و عمارت‌هایی که بر روی سکو، با حالت پلکانی ساخته می‌شود.

▲ شکل ۹ــ۴ــ منطقه نوشی‌جان تپه، ملایر، هزاره اول پ.م

اسناد و مدارک آشوری به‌ویژه تصاویری که در نقش برجسته‌ها برجای مانده بررسی کرد. این دژها شامل حصارهای بلند و متحدالمرکزی بودند که از سنگ و خشت ساخته می‌شدند (شکل ۱۰ــ۴). از نمونه‌های شاخص این دژها در اکباتان (همدان)، وجود هفت حصار مدور که با رنگ‌های ــ به‌ترتیب از محیط به مرکز ــ سفید، سیاه، ارغوانی، آبی، نارنجی، نقره‌ای و طلایی پوشیده شده‌اند می‌باشد.

▲ شکل ۱۰ــ۴ــ بنای بازسازی شدهٔ کاخ ماد

از دیگر آثار معماری ماد باید به آرامگاه‌های صخره‌ای نظیر فخریکا[1] و دکان داود در سرپل‌ذهاب(کرمانشاه)، داو دختر در فارس و قیزقاپان در عراق اشاره کرد. بارزترین نمود نقش

۱ـ فخریکا : فخریگا، فقرگا : مکان گور دخمه مادها در جنوب دریاچه ارومیه است.

CamScanner

برجسته‌های مادی را بر پیشانی این گور دخمه‌ها می‌توان دید (شکل ۱۱ـ۴ الف و ب). این نقش برجسته‌ها بیشتر مفهومی تدفینی داشته‌اند و معمولاً فردی مادی را در حالت نیایش روبروی آتش و یا در حالت به‌دست گرفتن بَرسم[1] (ترکه‌های نورسیده گیاهان مقدس) نشان می‌دهد (شکل ۱۲ـ۴).

در مجموع باید اظهار داشت گرچه آثار چندان سالم و پابرجایی از معماری ماد به‌دست نیامده است. اما همین نمونه‌ها مقدمهٔ طرح آتشکده‌ها و کاخ‌ها، با نقشه چلیپایی[2] و طاق‌های ضربی[3] عصر ساسانی هستند که به شاخص‌های معماری ایران تبدیل می‌شوند.

▲ شکل ۱۱ـ۴ـ الف ـ گوردخمه فخریگاها، هوسین، کرمانشاه، دوره ماد

▲ شکل ۱۱ـ۴ـ ب ـ گوردخمه دکان داود، سرپل ذهاب، سده ۷ و ۶ پ.م

نقش‌های باقی‌مانده از آثار مختلف این دوره نشان می‌دهد که **پوشاک** مادها لباسی شامل نیم‌تنه، پیراهن کوتاه تا زانو با آستین داشتند و پوست حیوانی مانند گوسفند و یا بُز بر شانه چپ خود می‌آویختند. آنها موهای خود را با نواری سرخ می‌بستند و کلاه نمدی بلندی به نام تیار بر سر می‌گذاشتند. پاپوش‌هایی نرم با نوک برگشته داشتند و خنجر یا شمشیری کوتاه به کمر می‌بستند (شکل ۱۲ـ۴).

وجود نقش برجسته چنگ نوازان در کوه‌های مال میر بختیاری متعلق به اواخر سده هشتم پ.م یکی از معدود آثاری است که رواج **موسیقی** در دوران آریایی‌ها را نشان می‌دهد.

با آنچه ذکر شد می‌توان چنین نتیجه گرفت که مهم ترین عملکرد مادها، جذب هنرهای منطقه و تلفیق آن با میراث فرهنگی خود و تنظیم و انتقال آن به هنر هخامنشی بوده است.

◀ شکل ۱۲ـ۴ـ لوح طلایی، دوره ماد، گنجینه جیحون، هزاره اول پ.م

۱ـ برسم : (Barsam) دسته ترکه‌های چوبی که هنگام انجام مراسم آیینی به‌کار می‌رفت.

۲ـ نقشه چلیپایی : (Cruciform) طرح یا نقشه صلیب مانند (حالت + بعلاوه) را نقشه چلیپایی می‌نامند.

۳ـ طاق ضربی : اجرا و ساخت طاق‌بندی با آجر و ملات به شکل دو قوس که در یک نقطه تلاقی می‌کنند.

CamScanner

گاه نگار درس چهارم

دوره تاریخی (باستان) : ماد
سده هشتم تا ششم پ.م
۵۵۰ ـ ۸۰۰ پ.م
هنرها : فلزکاری (طلایی، نقره‌ای، مفرغی) ، سفالگری و لعاب‌سازی ، معماری و شهرسازی (دژ، آرامگاه صخره‌ای) ، پوشاک ، موسیقی ، خط
مناطق : زیویه ، همدان (اکباتان، هگمتانه) جیحون ، کلاردشت ، باباجانی لرستان ، نوشی‌جان تپه ملایر ، سرپل ذهاب ، بیستون

پرسش

۱ــ نخستین دولت فلات ایران چه نام داشت و چگونه حکومت خود را بنیان گذاشت؟

۲ــ نمونه‌هایی از تأثیرات متقابل هنر مادها با دیگر اقوام ساکن در فلات ایران را ذکر کنید.

۳ــ ویژگی‌های آثار گنجینه زیویه را شرح دهید.

۴ــ مراکز عمده سفالگری عهد ماد کدامند؟ ویژگی آثار این مراکز چیست؟

۵ــ آیا نمونه‌ای دال بر نقاشی عصر ماد در دست داریم؟ توضیح دهید.

۶ــ بناهای شاخص در معماری مادی کدامند؟ ویژگی‌های آنها را بیان کنید.

۷ــ تأثیر معماری مادها بر دوران پس از خود را بیان کنید.

۸ــ مادها از چه نوع پوششی به‌عنوان لباس استفاده می‌کردند؟

۹ــ از هنر موسیقی عصر ماد چه شواهدی در دست داریم؟

۱۰ــ مهم‌ترین عملکرد هنر مادها چه بود؟

۱۱ــ عبارت مناسب و کامل‌کنندهٔ جمله زیر را در جای خالی بنویسید.

رواج موسیقی در هنر آریایی را می‌توان در منطقه ..... مشاهده کرد.

CamScanner

درس پنجم

هنر و تمدن هخامنشی

اهداف رفتاری : از هنرجو انتظار می‌رود پس از پایان این درس بتواند :

۱ــ گستره قلمرو دولت هخامنشی را بیان کند.

۲ــ ویژگی‌های شاخص هنر هخامنشی را بیان کند.

۳ــ تأثیرات متقابل هخامنشیان و سرزمین‌های تحت تسلط آنان را توضیح دهد.

۴ــ بناهای مهم معماری هخامنشی را بیان کند.

۵ــ هنر حجاری عصر هخامنشی را توضیح دهد.

۶ــ خط و کتیبه‌نگاری درعصر هخامنشی را توضیح دهد.

۷ــ جایگاه پیکرسازی در عصر هخامنشی را تشریح کند.

۸ ــ فلزکاری در عصر هخامنشی را توضیح دهد.

۹ــ سفالگری در عصر هخامنشی را توضیح دهد.

۱۰ــ بافندگی و نساجی در عصر هخامنشی را توضیح دهد.

۱۱ــ نمایش در عصر هخامنشی را توضیح دهد.

۱۲ــ موسیقی در عصر هخامنشی را توضیح دهد.

CamScanner

هنر و تمدن هخامنشی

پس از دولت ماد، پارس‌ها به قدرت رسیدند. این قوم همزمان با مادها در سده هشتم پ.م در مناطق جنوب و جنوب غربی دریاچه ارومیه حضور داشتند. اما در حدود ۷۰۰ پ.م در مناطق جنوبی دره‌های زاگرس سکونت گزیدند و توانستند توسط هخامنش، نخستین حکومت محلی خود را بنا نهند. آنها گستره قلمرو خود را تا مناطق باستانی خوزستان و فارس گسترش دادند. پارس‌ها بعد از آن بر مادها غلبه یافتند و با گسترش دوباره دولت خود، توسط کوروش یکی از بزرگ‌ترین قلمروهای فرمانروایی دنیای باستان را تحت نام هخامنشیان پایه‌گذاری کردند.

براساس سنگ نبشته‌های بیستون (کرمانشاه)، نقش رستم (فارس) و تخت جمشید (فارس)، سرزمین‌های زیر پرچم این دولت شامل : ماد، ایلام، پارت، بابل، آشور، لیدیه (ارمنستان و ترکیه کنونی)، فنیقیه (سوریه و لبنان کنونی)، مصر، حبشه، لیبی، ارمنستان، جزایر یونانی‌نشین کرانه‌های دریای سیاه ، مدیترانه و اژه، بلخ، کابل، هند، سکائیه و خوارزم و عربستان می‌شد.

آنچه ویژگی کلی هنر هخامنشی را در بر می‌گیرد، توجه به معماری متقارن و عظمت‌گرایی در آن،گرایش به نقش و نگاره‌های جانوری ، توجه و احترام به شخصیت والای انسانی است. آنها توانستند با تلفیق عناصر بومی و عناصر ملل وابسته و با به‌کارگیری مصالح و اندازه‌های مناسب، نگرشی آرمانی، عظمت‌گرا و بدون خشونت را به تحقق رسانند. هنر هخامنشی با به‌کارگیری همزمان شیوه‌های طبیعت‌گرایی (در ترسیم گل و گیاه و جانور) و تجریدگرایی[1] (پرندگان خیالی و مظاهر مقدس[2]) به نوعی صراحت، سادگی، ظرافت، دقت و تعادل در بیان هنری خود دست یافته که منطق بر آن حکمفرما بود. گستره وسیع قلمرو هخامنشی زمینه تأثیر و تعامل هنری میان ایران و سرزمین‌های تابعه را پدید آورد. هنرمندان هخامنشی با تأکید بر دستاوردهای بومی، ایجاد وحدت و هماهنگی میان همهٔ این هنرها، نوعی هنر فاخر، متناسب با ذوق ایرانی را پدید آوردند که از هویتی ملی برخوردار بود.

سهم ایرانی در شکل‌گیری هنر هخامنشی را بایستی در ترکیب‌کردن، ظرافت بخشیدن، تناسب دادن و عظمت بخشیدن به مجموعه این هنرها دانست.

با نگاهی به تاریخ هنر ایران شاید بتوان گفت عالی‌ترین تجلی هنری به معنی حقیقی در **معماری** بیان شده است. مهم‌ترین بناهای این دوره را کاخ‌های عظیم و با شکوه تشکیل داده است و از معابد در آن اثری نیست. زیرا هخامنشیان در مکان‌های بلند و زیر سقف آسمان به عبادت می‌پرداختند و ساخت معابد با باور آنها هماهنگ نبوده است. از اولین آثار معماری این عهد می‌توان به مجموعه پاسارگاد (اولین پایتخت هخامنشی) و کاخ آپادانا در شوش (دومین پایتخت هخامنشی) اشاره کرد (شکل ۱ــ۵). مجموعه پاسارگاد شامل دژ دفاعی، باغی بزرگ، کاخ کوروش، کاخ مسکونی، دروازه‌ایی که گمان می‌رود دو گاو بالدار آن‌رامحافظت می‌کرده و مقبره کوروش، بوده است (شکل ۲ــ۵). مقبره کوروش که از نمونه‌های پابرجای این مجموعه است؛ ساختمانی چند پله شبیه معبد

۱ـ تجریدگرایی : (انتزاع‌گرایی) Abstractionism نوعی اجرای هنری بدون تقلید از طبیعت و دنیای واقعی را گویند.

۲ـ مظاهر مقدس : به‌مجموعه‌ای از علائم و آثاری گفته می شود که جنبه مقدس دارد.

CamScanner

◀ شکل ۱ــ۵ــ الف ــ کاخ آپادانای (کنونی)

◀ شکل ۱ــ۵ــ ب ــ کاخ آپادانا، شوش، دوره هخامنشی (طرح بازسازی شده)

◀ شکل ۲ــ۵ــ الف ــ محوطه تاریخی پاسارگاد

CamScanner

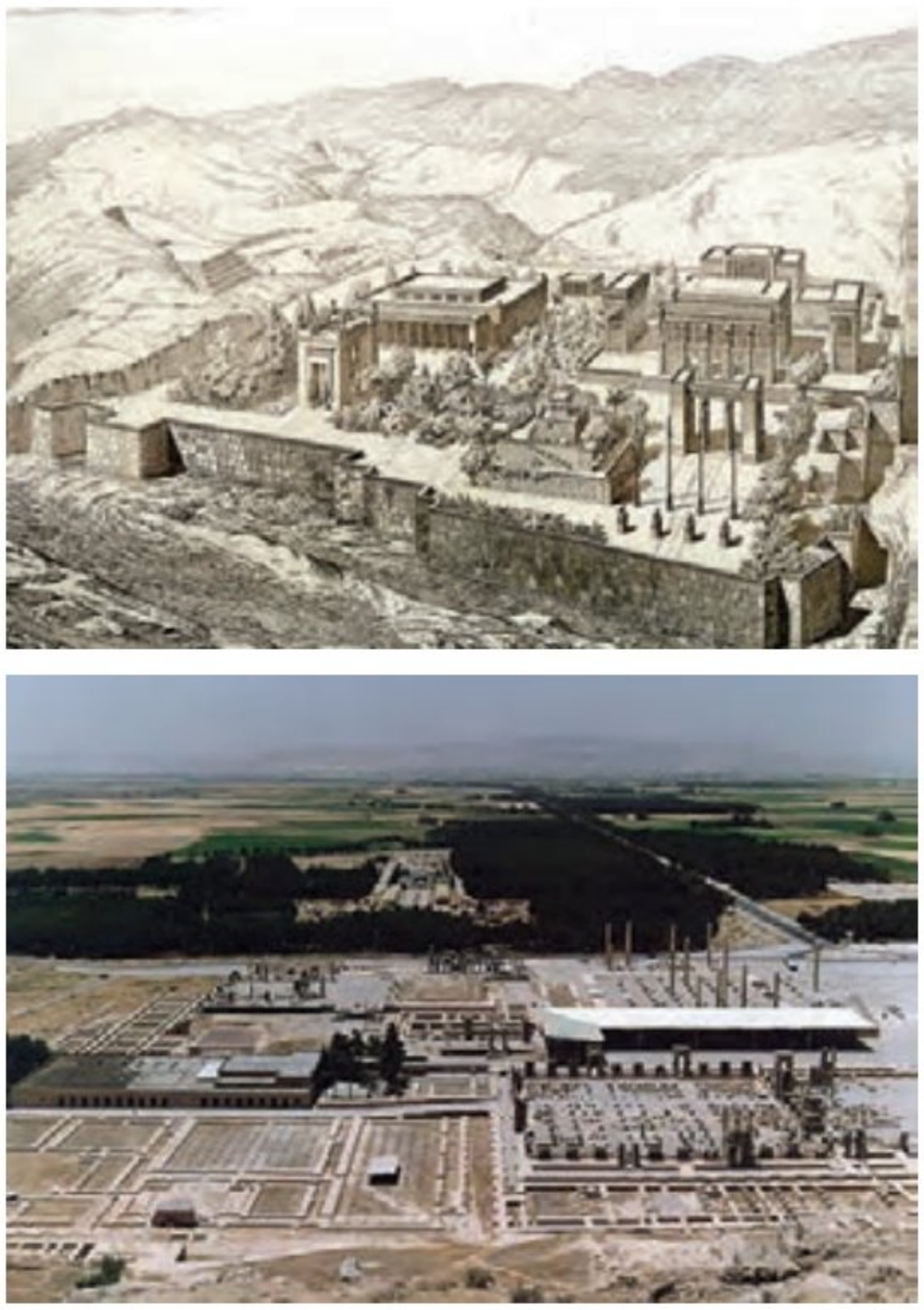
▲ شکل ۲ــ۵ــ ب ــ محوطه تاریخی پاسارگاد، دوره هخامنشی (طرح بازسازی شده)

چغازنبیل است که سقفی شیب‌دار دارد (شکل ۳ــ۵). اما باید اشاره کرد که مهم‌ترین معماری عصر هخامنشی، بنای تخت جمشید یا پارسه است. این بنا در دامنه کوه رحمت و مشرف بر جلگه وسیع مرودشت در فارس ساخته شده و به نظر می‌رسد کاخی تشریفاتی برای اجرای مراسم آئینی و جشن‌های این عهد بوده است. بنای تخت جمشید شامل کاخ‌ها و تالارهای ستون‌دار و بناهای متعدد بر صفه‌ای بلند است. ورودی آن‌را پلکان‌های وسیعی می‌سازد که شمار آنها در هر طرف به ۱۱۰ عدد می‌رسد. این پلکان‌ها، تزئیناتی شامل سه ردیف سربازان پارسی و مادی، سربازان جاویدان و نمایندگان ۲۸ ملل تابعه در حال ارائه هدایا می‌باشد.

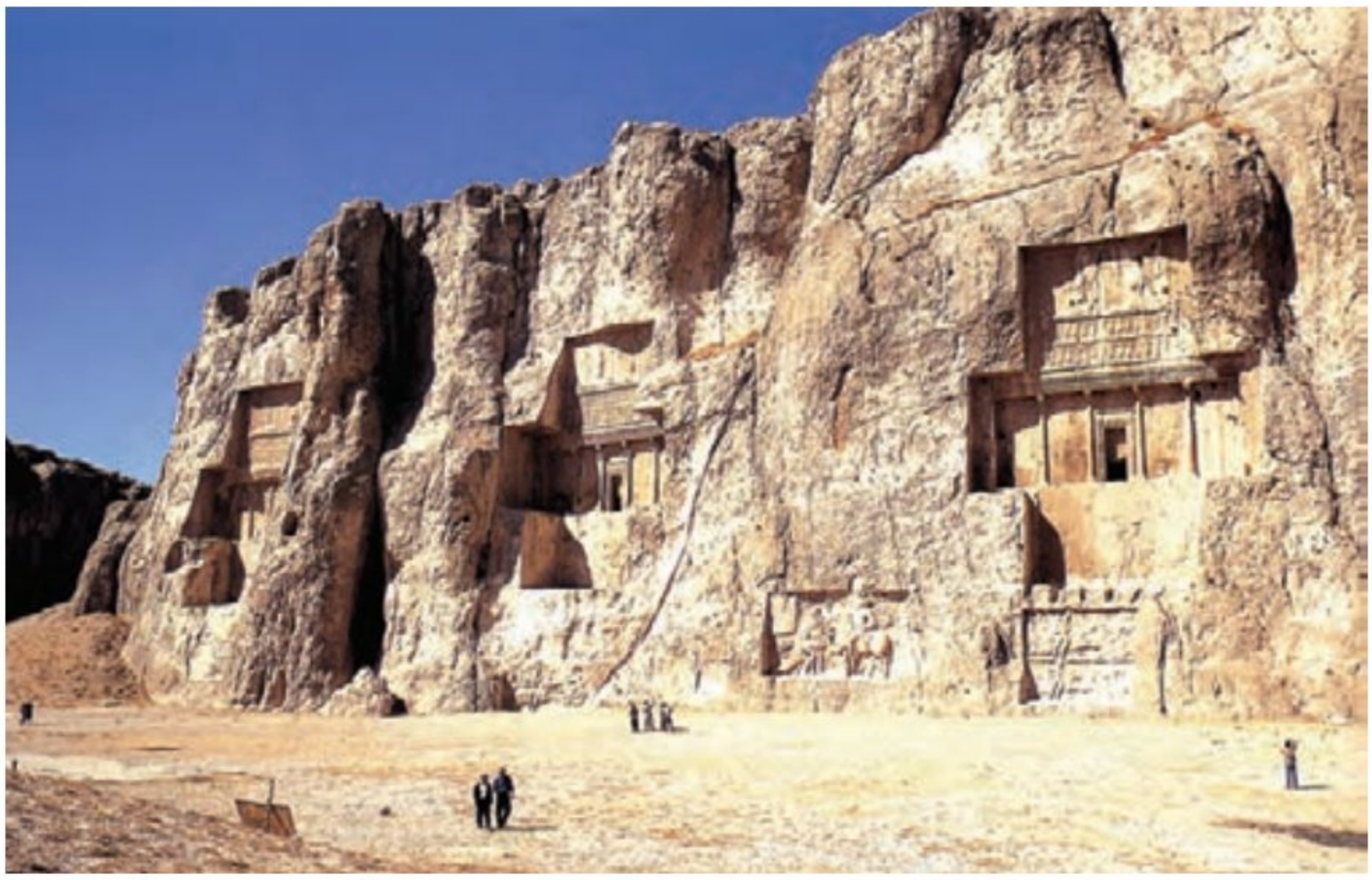

▲ شکل ۳ــ۵ــ مقبره کوروش، پاسارگاد، دوره هخامنشی، سده ۵ پ.م

بناهای موجود در این مجموعه شامل کاخ آپادانا، دروازه و تالار خشایارشا، کاخ داریوش (تچر[1]) یا تالار آئینه، کاخ اردشیر، تالار ورودی، تالار دو دروازه، تالار شورا و تالار هدیش[2] است (شکل ۴ــ۵). افزون بر این‌ها یکی از نمونه‌های معماری این عهد یعنی آرامگاه صخره‌ای نقش رستم در نزدیکی این مجموعه است که آرامگاه‌های داریوش اول، خشایارشا و اردشیر در آن قرار دارد (شکل۵ــ۵).

▲ شکل ۴ــ۵ــ محوطه تاریخی تخت جمشید

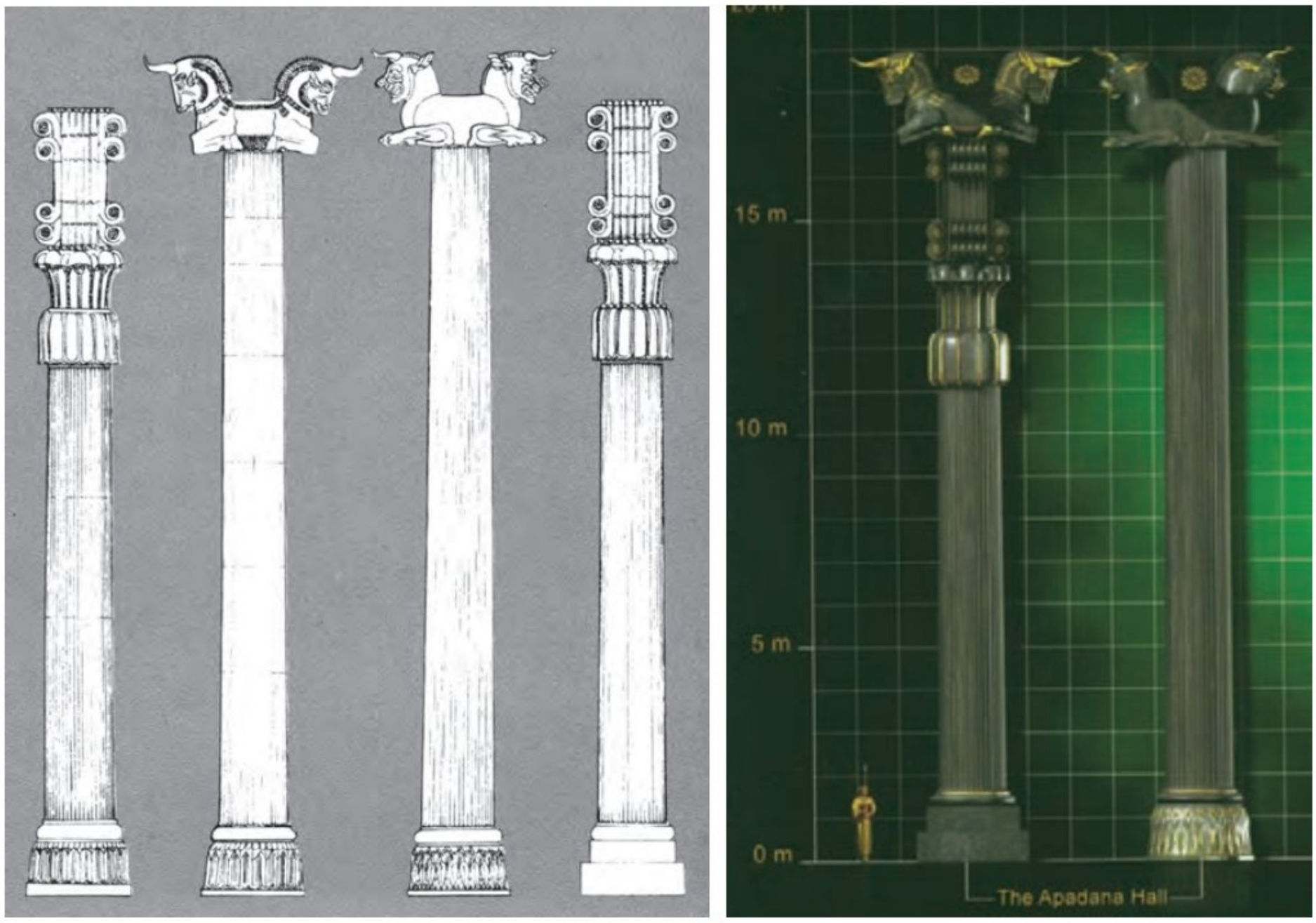

شکل ۵ــ۵ــ نقش رستم، فارس، دوره هخامنشی (از راست به چپ مقبره داریوش اول، خشایارشا و اردشیر) ◀

۱ـ تچر : به معنای کاخ زمستانی، نام کاخ داریوش در مجموعه پارسه (تخت جمشید) است.

۲ـ هدیش (هَدَش) : نام کاخ کوچک خشایارشاه در مجموعه پارسه (تخت جمشید) می‌باشد.

ویژگی شاخص معماری هخامنشی در مقایسه با دیگر تمدن‌ها و سرزمین‌های همجوار، کاربرد ستون است. این ستون‌ها که با ارتفاع و تعداد زیاد در کاخ‌های پارسه نیز به‌کار رفته بود دارای سرستون‌هایی به شکل نیم‌تنه‌های متقارن با پاهای جمع شده از حیوانات پشت کرده به یکدیگر است. نمونه مشابه آن‌را در نقوش جام‌های زیویه نیز می‌توان مشاهده کرد. همهٔ نمونه‌های سرستون در تخت جمشید را می‌توان به چهار نوع ۱ــ گاو، ۲ــ شیر، ۳ــ حیوانات تلفیقی و ۴ــ لاماسو[1] (گاو بالدار با سر انسان) تقسیم کرد (شکل ۶ــ۵).

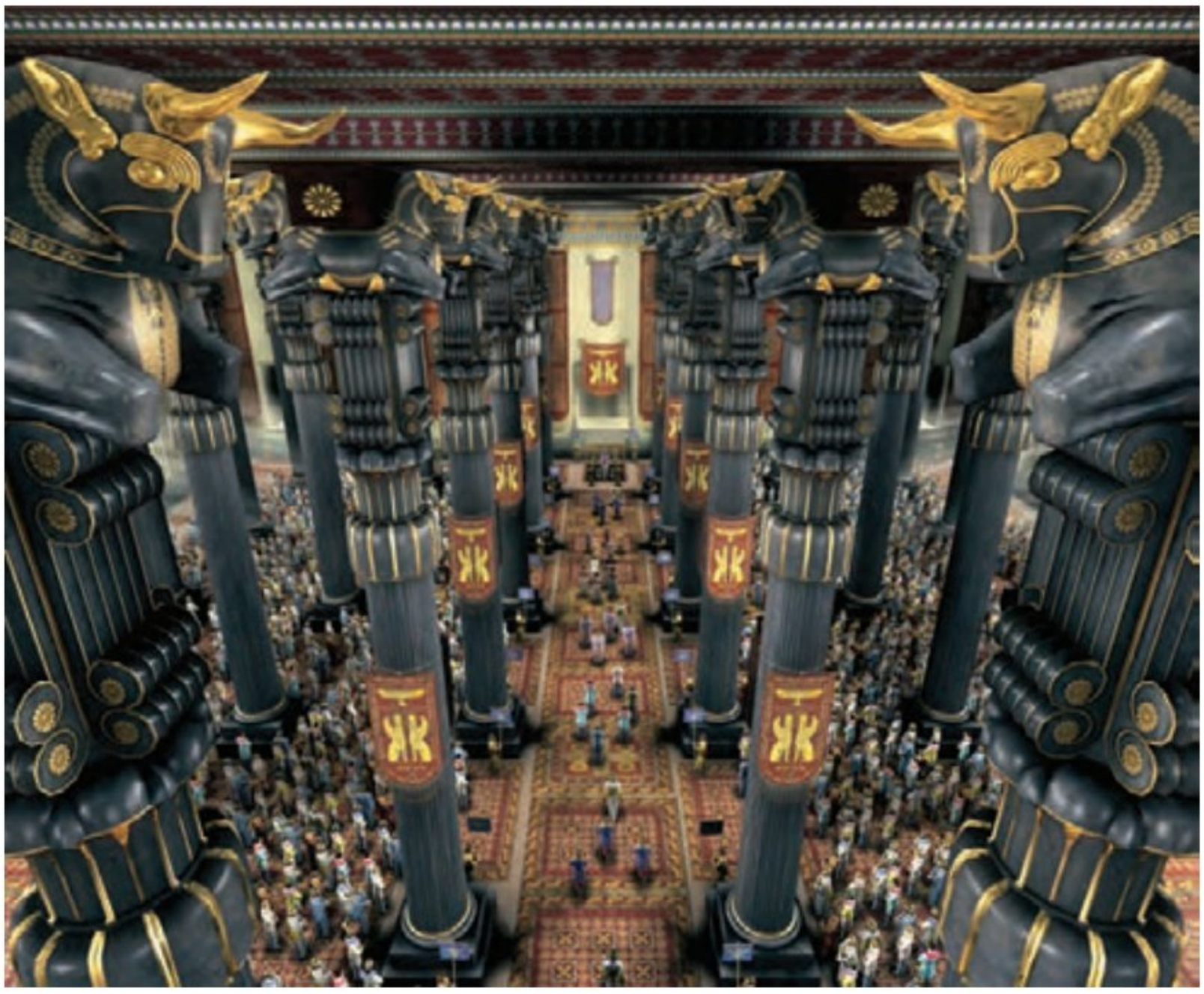
▲ شکل ۶ــ۵ــ طرح سرستون‌های دوره هخامنشی

در **تزیینات** این کاخ‌ها عنصر رنگ نقش مهمی داشته به‌گونه‌ای که ستون‌ها، سقف‌ها و نقوش برجسته بر روی دیوارها رنگ می‌شدند و حتی در برخی جاها به عنوان تزئین از روکش‌هایی از جنس مفرغ، طلا و لاجورد استفاده می‌کردند (شکل ۷ــ۵). اهمیتی که هخامنشیان برای تزئینات قائل بودند باعث رشد و شکوفایی هنر حجاری و نقش برجسته شد. نمونه برجسته آن، حجاری دیوار پلکان منتهی به کاخ آپادانا (پلکان شرقی) به طول ۹۳ متر است. این اثر صحنه حمله شیر به گاو را نشان می‌دهد که آن‌را نمادی از اعتدال شب و روز یا گردش فصول و یا پیروزی دانسته‌اند (شکل ۸ــ۵). جلوه دیگر حجاری هخامنشی در نمایش حرکات و شیوه قرار گرفتن انسان‌هاست که همچون عباراتی منظوم و موزون جلوه می‌کنند. نظمی تکرار شده در پیکره‌ها که نسبت به نقش

۱ـ لاماسو : (Lamasu) پیکره های غول‌آسای سنگی بر دروازه ورودی (کاخ خشایارشا) با سر انسان، بدن گاو و دارای بال را گویند.

CamScanner

حیوانات از تحرک کمتری برخوردارند و به شیوه معمول آن دوره به حالت نیمرخ حجاری شده‌اند (شکل ۹ــ۵).

◀ شکل ۷ــ۵ــ نمای درونی کاخ آپادانای هخامنشیان(طرح بازسازی شده)

◀ شکل ۸ــ۵ــ نقش برجسته، تخت جمشید، سده ۵ پ.م

▲ شکل ۹ــ۵ــ نقش برجسته سربازها، تخت جمشید، سده ۵ پ.م

از دیگر نمونه‌های شاخص حجاری در این عصر که شاید اولین نمونهٔ این عهد نیز باشد، پایه ستون سنگی باقی‌مانده در مجموعه پاسارگاد است. برروی این پایه ستون نقش برجسته‌ای به شکل انسان بالدار (چهار بال) در لباسی ایلامی و با تاجی شاخ مانند (دو شاخ) حجاری شده است. کتیبهٔ بالای آن هویت این شخصیت را کوروش هخامنشی معرفی می‌کند (شکل ۱۰ــ۵).

وجود **کتیبه‌های میخی** به سه زبان پارسی باستان، ایلامی و بابلی در گنج‌نامه عباس آباد همدان (شکل ۱۱ــ۵) و نقش برجسته بیستون در کرمانشاه (شکل ۱۲ــ۵)از جلوه‌های توجه به خط و نوشتار در فرهنگ هخامنشی است. خط میخی پارسی خطی زیبا، ساده و شیوا و شامل ۴۲ حرف می‌باشد.

◀ شکل ۱۰ــ۵ــ نقش برجسته، فرشته بالدار، پاسارگاد، دوره هخامنشی

▲ شکل ۱۱ــ۵ــ کتیبه خطی، گنج نامه، عباس آباد همدان، دوره هخامنشی

▲ شکل ۱۲ــ۵ــ نقش برجسته سنگی، بیستون، کرمانشاه، دوره هخامنشی

توجه زیاد به تزیین بخش‌های خارجی بناها در این عصر موجب شد که به **پیکره‌سازی** کمتر توجه شود. اما با این وجود تعداد معدودی پیکره به‌دست آمده که از این میان می‌توان به پیکره سگ یا شیر ساخته شده از مرمر سیاه (شکل ۱۳ــ۵) و سردیس‌هایی از یکی از بزرگان هخامنشی اشاره کرد (شکل ۱۴ــ۵).

CamScanner

▲ شکل ۱۳ــ۵ــ پیکره شیرسنگی، دوره هخامنشی

▲ شکل ۱۴ــ۵ــ سردیس شاهزاده هخامنشی، تخت جمشید، دوره هخامنشی

از دیگر صنایع و هنرهای عصر هخامنشی ساخت **مهر** و حکاکی است که بیشتر بر روی سنگ‌های قیمتی اجرا شده‌اند. این مهرها از نظر هنری دارای ویژگی‌های منحصر به فرد در ترکیب‌بندی، ظرافت و مفهوم گرایی است. مهرهای این عهد به سه گونه استوانه‌ای، مسطح و حلقه‌ای (انگشتری) ساخته می‌شدند (شکل ۱۵ــ۵).

الف ب

▲ شکل ۱۵ــ۵ــ مهر استوانه‌ای و طرح آن، دوره هخامنشی

در **فلزکاری**‌های این عهد باید به نمونه‌های شاخصی به نام جام‌های شاخی (تکوک[1]) اشاره کرد که از جنس طلا و ترکیبی از نقوش جانوری ساخته می‌شدند (شکل ۱۶ــ۵).

۱ـ تکوک (جام شاخی) : (Rhyton) ظروف و جامی به شکل شاخ و یا سرو شاخ جانوران را تکوک می‌نامند.

CamScanner

▲ شکل ۱۶ــ۵ــ جام جانوری (تکوک) طلایی، دوره هخامنشی

نمونه‌های دیگر شامل **سکه**‌هایی از جنس طلا با نام‌های «دریک[1]» و «سِیکِل» یا «شِکِل» (شکل ۱۷ــ۵) و همچنین اشیایی از جنس مفرغ و نقره بود که با شیوه و تزئیناتی خاص ساخته می‌شد. بز بالدار نقره‌ای با تزئینات طلایی از نمونه‌های ویژه این دوران است (شکل ۱۸ــ۵).

در این دوره علاوه بر تداوم سنت‌های **سفالگری**، ساخت ظروف ساده با تزئینات خطی کنده‌کاری، ظروفی به شکل ساغرهای جانورسان همانند ظروف فلزی (تکوک) متداول شد. معتبرترین سفالینه‌های این عهد از مناطق فارس، خوزستان و همدان به‌دست آمده است.

▲ شکل ۱۸ــ۵ــ ظرف فلزی با دسته، دوره هخامنشی، سده ۵ و ۶ پ.م

▲ شکل ۱۷ــ۵ــ سکه، دوره هخامنشی

۱ـ دریک (سیکل، شِکِل) : واحد پول (سکه‌های طلایی) در دورهٔ هخامنشی است.

استفاده از لعاب برای پوشش و تزئین ظروف سفالی و آجرها در این دوره متداول بوده است. از این میان **آجرهای لعابدار** کاخ‌ها شامل نقوش انسانی و حیوانی می‌شد که به جزئیاتی چون جنس و نقش لباس‌ها در آن توجه شده است (شکل ۱۹ــ۵).

هنر و صنعت **بافندگی** در عصر هخامنشی توسعه و رونق بسیاری داشته و منسوجات این دوره سرمایه تجارتی ارزشمندی در تبادلات اقتصادی هخامنشیان با همسایگان بوده است. دلیل این ادعا وجود بافته‌ها و اشیاء هنری این عصر در نواحی مختلف است. از جمله این آثار قدیمی‌ترین قالی جهان موسوم به قالی پازیریک در سرزمین آلتایی سیبری است (شکل ۲۰ــ۵) که نمود هنر هخامنشی در آن آشکار است. همچنین در منابع تاریخی آمده که کاخ‌های هخامنشی با پرده‌های زیبا و رنگارنگ مزین می‌شده است.

▲ شکل ۱۹ــ۵ــ آجر لعابدار، کاخ آپادانا، شوش، دوره هخامنشی

▲ شکل ۲۰ــ۵ــ قالی، پازیریک، جنوب سیبری، دوره هخامنشی

CamScanner

گستره فرهنگ هخامنشی به‌دلیل وجود نگرش‌های آیینی و مذهبی توانست زمینه‌های پیدایش و تکامل **نمایش** را ایجاد کند. در این نمایش‌ها، رنگ کردن بدن، استفاده از صورتک‌ها و پوشیدن لباس‌های مبدل معمول بود. از اسناد تاریخی چنین برمی‌آید که در همدان و کرمان تماشاخانه‌هایی در این دوره وجود داشته است. همچنین در میان سپاهیان به هنگام جشن‌ها و حمله‌های نظامی سرودهای خاصی خوانده می‌شد و نوعی **موسیقی** ویژه جنگ رایج بود. این موسیقی با بوق، شیپور و طبل نواخته می‌شد و با سرودهایی همراه بود. افزون براین نوعی موسیقی مذهبی در هنگام عبادت در سرودها و مناجات نیز در این دوره اجرا می‌شده است.

در انتها باید اشاره کرد که گسترهٔ فرهنگی هخامنشی در طول دوران شکل‌گیری، اوج و افول آن تا به امروز، تجلی‌گاه میراث شکوهمندی است که مایه افتخار و اوج‌گیری فرهنگ ایرانی بوده و هست. هنر این دوره همواره الگویی بود که در دوره‌های بعد از هخامنشی از آن تبعیت گردیده و با وجود سقوط این فرمانروایی گسترده میراث فرهنگی و هنری آنان پایدار ماند.

گاه‌نگار درس پنجم

دوره تاریخی (باستان) : هخامنشی
سده ششم تا چهارم پ.م
۳۳۱ـ۵۵۰ پ.م
هنرها : معماری (کاخ‌سازی و آرامگاه‌سازی) ، حجاری (ستون‌سازی، نقش برجسته، کتیبه‌نگاری و پیکره‌سازی)، مهرسازی ، فلزکاری، ضرب سکه، آجر لعاب‌دار، بافندگی، موسیقی
مناطق : بیستون ، نقش رستم ، تخت جمشید (پارسه)، پاسارگاد ، شوش ، همدان و ...

پرسش

۱ـ گستره قلمرو دولت هخامنشی را بیان کنید.

۲ـ ویژگی‌های شاخص هنر هخامنشی را بیان کنید.

۳ـ سهم ایرانی در شکل‌گیری هنر هخامنشی چه بود؟

۴ـ عالی‌ترین تجلی هنر در گستره وسیع تاریخ هنر ایران در چه قالبی ظهور یافته است؟

۵ـ آیا از دوران هخامنشی آثاری از ساخت معابد می‌توان دید؟ توضیح دهید.

۶ـ مهم‌ترین بناهای معماری عصر هخامنشی کدام‌اند؟ مثال بزنید.

۷ـ ویژگی شاخص معماری هخامنشی چیست؟ انواع آن‌را معرفی کنید.

CamScanner

۸ــ ویژگی‌های بنای پارسه را توضیح دهید.

۹ــ رشد حجاری و نقش برجسته در عصر هخامنشی به چه دلیل بود؟

۱۰ــ ویژگی‌های نقش برجسته پلکان شرقی کاخ آپادانا را توضیح دهید.

۱۱ــ جلوه‌های توجه به خط و نوشتار در فرهنگ هخامنشی را با ذکر مثال بیان کنید.

۱۲ــ نمونه‌های شاخص در فلزکاری عصر هخامنشی کدامند؟

۱۳ــ سفالگری عصر هخامنشی را توضیح دهید.

۱۴ــ مصادیق بارز هنر نساجی و بافندگی عصر هخامنشی را ذکر کنید.

۱۵ــ هنر نمایش در عصر هخامنشی در چه وضعیتی قرار داشت؟

۱۶ــ مصادیق وجود موسیقی در عصر هخامنشی را بیان کنید.

۱۷ــ با توجه به تصویر گزینهٔ مناسب برای جای خالی در جمله را انتخاب کنید.

جام شاخی (تکوک) مربوط به دورهٔ ..... می‌باشد.

الف) هخامنشی

ب) اشکانی

ج) ساسانی

د) ماد

۱۸ــ مهرهای رایج در دوره هخامنشی به چه اشکالی رایج بوده است؟

الف) حلقه‌ای　　ب) مسطح

ج) استوانه‌ای　　د) هرسه مورد

CamScanner

درس ششم

هنر و تمدن اشکانی

اهداف رفتاری : از هنرجو انتظار می‌رود پس از پایان این درس بتواند :

۱ــ ظهور دولت اشکانی را توضیح دهد.

۲ــ مشخصات خط و زبان در عصر اشکانی را بیان کند.

۳ــ دوره‌های هنری در عصر اشکانی را توضیح دهد.

۴ــ بنیادهای شرقی هنر عصر اشکانی را بیان کند.

۵ــ میراث هنری و مهم‌ترین دستاوردهای هنری دوره اشکانی را بیان کند.

۶ــ معماری در عصر اشکانی را توضیح دهد.

۷ــ آثار مهم فلزکاری در عصر اشکانی را شرح دهد.

۸ــ نمودهای سفالگری در عصر اشکانی را توضیح دهد.

۹ــ نقاشی دیواری در عهد اشکانی را توضیح دهد.

۱۰ــ شواهد وجود نمایش در عهد اشکانی را توضیح دهد.

۱۱ــ شواهد وجود موسیقی در عصر اشکانی را بیان کند.

CamScanner

هنر و تمدن اشکانی

در دوره‌ای از تاریخ این سرزمین یعنی در حدود سده سوم پ.م، دوران افول و تشکیل دولت‌های محلی با گرایشات یونانی سپری شد. پارت‌ها که از اقوام آریایی ساکن در شمال شرقی ایران بودند با تکیه بر روحیه جنگجویی و شجاعت خود و نیز مهارتشان در سوارکاری و تیراندازی به‌تدریج بر مناطق هم‌جوار خود حاکم شدند. آنها حکومت خود را تثبیت کردند و یکی از بزرگ‌ترین قلمروهای فرمانروایی جهان را به مدت ۵۰۰ سال تحت نام اولین حاکم اشکانی اداره کردند. آنان به دلیل متصرفات گسترده‌شان سه پایتخت داشتند که به ترتیب شامل نیسا[1] (در عشق‌آباد ترکمنستان)، صد دروازه یا (قُومِس[2]) (در جنوب دامغان) و تیسفون (در عراق) می‌شد. زبان رایج آنان پهلوی اشکانی بود اما برای تجارت و روابط سیاسی از زبان یونانی استفاده می‌کردند. این امر خود از یک سو موجب تثبیت حکومت اشکانیان می‌شد و از جهت دیگر باعث نفوذ آیین مهرپرستی در تمدن یونان و روم گردید.

اشکانیان به توسعه راه‌های قلمرو خود و امنیت و تجارت در این مناطق همت گماشتند. پس از اقتدار کامل در حدود سیصد سال در حفظ سنت‌های ایران تلاش کردند. از حدود نیم سده اول میلادی، در رسم‌الخط ایرانی، زبان پهلوی را جایگزین حروف یونانی کردند. این زمان نفوذ گرایشات یونانی که اشکانیان به دلیل ملاحظات سیاسی با آن تعارضی نداشتند، به‌تدریج در منطقه روبه زوال رفت. در نیمه دوم سده دوم میلادی تجارت جاده ابریشم در قلمرو وسیع اشکانی رونق یافت که این امر موجب تقویت تبادلات هنری و تعامل هنر به‌ویژه در مسیر جاده ابریشم گردید.

از مهم‌ترین شهرهای اشکانی می‌توان به شیز (تخت سلیمان)، داراب‌گرد، فیروزآباد، هاترا[3] درمیان رودان شمالی و نیسا اشاره کرد.

اشکانیان به‌دلیل برخورداری از روحیه‌ای نظامی، تأکید زیادی بر هنر نداشتند. اما با کاوش‌های به‌عمل آمده از نیسا و دورا اروپوس[4] (سوریه در کنار رود فرات) آثار مهمی از اشکانیان به‌دست آمده که پژوهشگران آنها را به سه گروه مشخص تقسیم می‌کنند :

اول آنهایی که از آثار پیشین شرقی، ایرانی و یونانی اقتباس و تقلید شده‌اند.

دوم ــ هنر اشکانی که اوج هنر تلفیقی عناصر پیشین با ویژگی فرهنگی و هنری در سده اول پ.م و بعد از آن به‌شمار می‌رود.

سوم ــ هنر دوره انحطاط که شامل آثار سده دوم میلادی تا پایان عهد اشکانی هستند.

هرچند که این حکومت طولانی‌ترین دوران حکومتی ایران را تشکیل می‌دهد اما آثار پراکنده و شاید کشف نشدهٔ این عصر موجب شده تا تصویر درستی از هنر این دوره نداشته باشیم. از همین آثار اندک می‌توان میراث هنری اشکانیان شامل گردش نرم و آزاد خطوط و نقش‌های تخیلی را

۱ـ نیسا : (Nisa) نخستین پایتخت اشکانی (نزدیک عشق‌آباد کنونی در ترکمنستان) است.

۲ـ قوس (کومس) : (صددروازه) ناحیه مرکزی باستانی در استان سمنان را گویند.

۳ـ هاترا : (Hatra) (الحضر) شهری در بخش شمالی میان رودان (بین‌النهرین) می‌باشد.

۴ـ دوراروپوس : (Dura – Europos) شهری در سوریه نزدیک فرات که در سال ۲۸۰ پ.م بنا شد و در سده اول میلادی به تصرف اشکانیان درآمد.

CamScanner

مشاهده کرد. ویژگی‌هایی که پایه‌های هنر عالی دوره ساسانی را بنا نهادند و همچنان در هنر ایران جاری هستند.

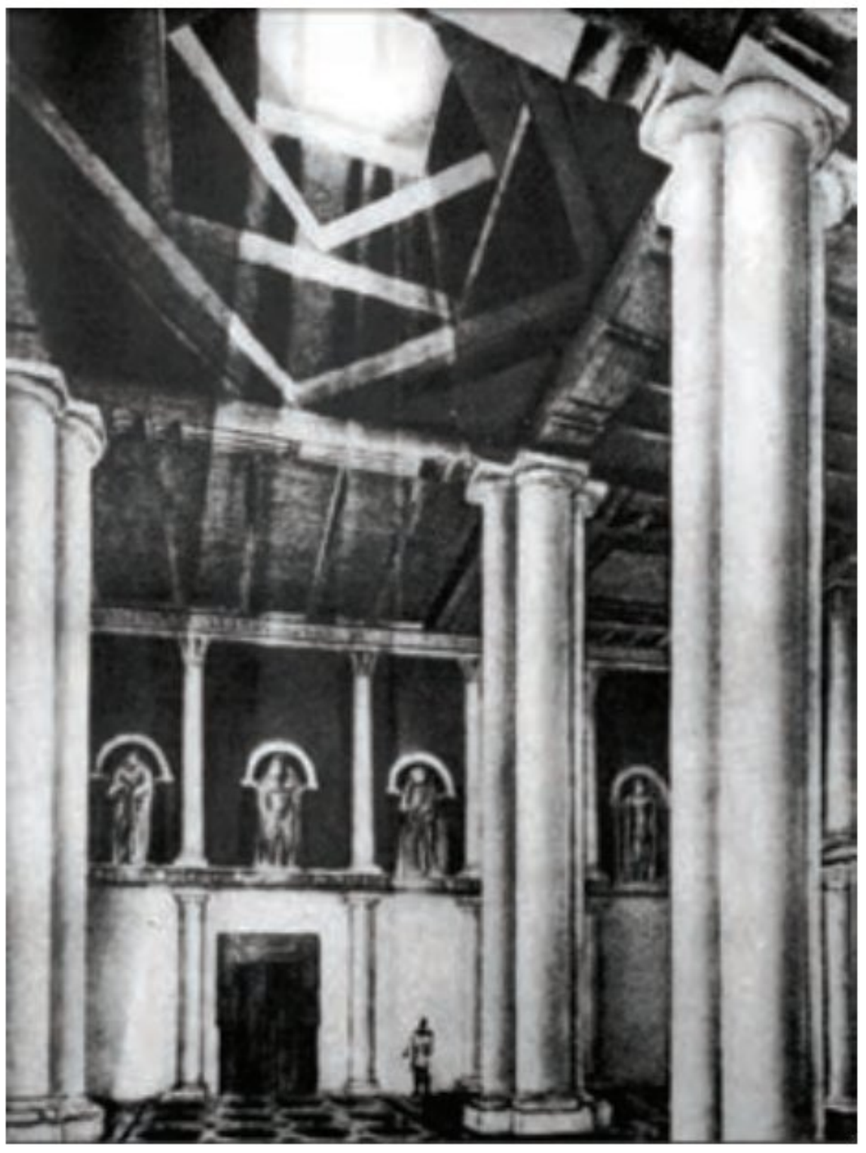
برخلاف آنچه که برخی هنر اشکانی را الهام گرفته از هنر یونانی می‌دانند؛ هنر اشکانی ریشه در هنر مشرق زمین دارد. چرا که طرح‌ها و مایه‌های آئینی و روحانی، علاقه به ظرافت و ریزه‌کاری و پرداختن به جزئیات و تزئین و شیوه نمایش روبه‌رو نگاری که از ویژگی‌های هنر اشکانی است، منبع شرقی دارد. افزون بر این، موضوعات رایج در آثار هنری این دوره از جمله پیکره‌های انسانی، تقدیم نذورات، مراسم جشن، شکار،قربانی و سوارکاری دلیل دیگری بر این مدعاست (شکل ۱ــ۶).

▲ شکل ۱ــ۶ــ نقش برجسته فلزی، طرح اسب سوار، دوره اشکانی

مهم‌ترین دستاورد هنر اشکانی را می‌توان **معماری** و شهرسازی به‌ویژه شهرسازی دایره‌ای و ابداع ایوان، گنبد، قوس و طاق گهواره‌ای به‌شمار آورد. در این دوره تالارهای ستون‌دار عصر هخامنشی اهمیت خود را از دست می‌دهند و به‌منظور دستیابی به فضاهایی بزرگ، در ایوان‌ها ستون‌ها به‌صورت تزئینی (شبه ستون) به‌کار می‌روند و کاربرد اصلی خود را از دست می‌دهند. حیاط‌های باز مرکزی و ایوان‌های کم عرض از ویژگی بناهای این دوره است که بعدها الگوی ساخت بناهای چهار ایوانی عصر اسلامی قرار می‌گیرند. بناهای دوره اشکانی بیشتر در نمای بیرونی با روش یونانی آراسته می‌شد اما در بخش داخلی شیوه‌ای شرقی و ایرانی داشت و این نکته ماهیتی تلفیقی به معماری این آثار می‌داد (شکل ۲ــ۶).

علاوه بر کاخ‌هایی مانند کاخ نیسا، و کاخ و عمارت کوه خواجه، از دیگر بناهای این عصر می‌توان به معبد خورشید در هاترا اشاره کرد (شکل ۳ــ۶).

▲ شکل ۲ــ۶ــ طرح نمای کاخ نیسا، عشق آباد، سده ۲ــ۳ پ.م

▲ شکل ۳ــ۶ــ کاخ اشکانی، هاترا (الحضر)، عراق، سده دوم میلادی

تزئینات بناهای اشکانی شامل نقش برجسته و حجاری، گچ‌بری و نقاشی بوده که از این میان می‌توان به نقوش برجسته تنگ سَرْوَک (شکل ۴ــ۶)، گچ‌بری‌ها و نقاشی‌های کوه خواجه (شکل ۵ــ۶) و حجاری و مجسمه‌سازی پالمیر (شکل ۶ــ۶)، اشاره کرد.

▲ شکل ۴ــ۶ــ نقش برجسته، تنگ سروک، نزدیک بهبهان، حدود سال ۲۰۰ میلادی

▲ شکل ۵ــ۶ــ نقاشی دیواری، کوه خواجه، سیستان، دوره اشکانی

▲ شکل ۶ــ۶ــ نقش برجسته، پالمیر، سوریه، مقبره زیرزمینی، ۲۲۰ میلادی

ظروف فلزی عصر اشکانی نیز با شیوه‌ای تلفیقی ساخته شده به‌گونه‌ای که شکل جام‌ها و ساغرها از تکوک‌های هخامنشی تقلید شده اما تزئینات آنها به شیوه یونانی بوده و با عناصر هنر اشکانی کامل شده است (شکل ۷ــ۶). همچنین فنون **فلزکاری** عصر اشکانی در ابعادی گسترده‌تر را می‌توان در ساخت پیکره‌های مفرغی که همزمان با پیکره‌های سنگی رواج داشته ملاحظه کرد (شکل ۸ــ۶).

CamScanner

▲ شکل ۷ــ۶ــ جام عاجی، نسای باستانی (عشق آباد)، سده ۲ پ.م

▲ شکل ۸ــ۶ــ پیکره مفرغی، منطقه شَمی، خوزستان، سده ۲ میلادی

این پیکره‌ها نشان از توانایی فن ریخته‌گری و مهارت هنرمندان مفرغ کار اشکانی دارد و دقت بالای آنها در واقع‌نمایی در چهره و پوشاک را نشان می‌دهد. یکی از عوامل رشد فلزکاری در این عصر ضرب **سکه** و نیاز به جواهرات و تزئینات لباس بود که مهارت خاصی در ساخت آنها به‌کار می‌رفت (شکل ۹ــ۶ الف و ب).

▲ شکل ۹ــ۶ــ الف ــ سکه اشکانی

▲ شکل ۹ــ۶ــ ب ــ جواهرات، هنر اشکانی

سفالینه‌های اشکانی به‌دلیل کاربرد روزمره و استفاده مردم عادی کمتر جنبه هنری داشت. مهم‌ترین آثار **سفالگری** این عهد تابوت‌های سفالینی است که با تصاویر و نقوش مختلف خطی

CamScanner

کنده‌کاری، تزیین و سپس با لعاب پوشش یافته است (شکل ۱۰ـ۶).

▲ شکل ۱۰ـ۶ـ تابوت سفالین، دوره اشکانی

دوره اشکانی تجلی **نقاشی دیواری** است که توانست نقش مهمی در تزئینات معماری این عهد ایفا کند. مهم‌ترین مراکز این هنر کوه خواجه در سیستان و منطقه دوراروپوس در سوریه کنونی بوده‌اند. این نقاشی‌ها دارای طرح‌هایی ساده و تزئینی، نقش گیاهان، جانوران و انسان همراه با حرکت‌های آزاد را دربر می‌گیرد. این طرح‌ها با استفاده از رنگ‌های تخت و خطوط کناره نمای سیاه (قلم‌گیری) و نقوش خاص ایرانی چون گل نیلوفر، برگ کنگر، نقش نخلچه و ... اجرا شده‌اند.

اشکانیان علاقه خاصی به **نمایش** و موسیقی از خود نشان می‌دادند به‌گونه‌ای که حتی تراژدی[1] های اوریپید[2] (نمایشنامه‌نویس یونانی) در تیسفون اجرا می‌شده است. در کاخ هاترا نقاب‌های نمایشی همراه با نقوش تزئینی به‌دست آمده که هر یک از آنها نمایشگر شخصیت‌های نمایشی آن روزگار بوده‌اند (شکل ۱۱ـ۶). در این عصر همچنین ادبیات حماسی و پهلوانی رشد کرد که معروف‌ترین اثر به یادگار مانده از آن کتاب «خدای نامه» است که بعدها مایه اصلی شاهنامه فردوسی گردید.

علاقه به نظامی‌گری یکی از دلایل علاقه اشکانیان به **موسیقی** بود. آنان برای برانگیختن سربازان در میادین جنگ از سازهایی شبیه شیپور، کرنا، سنج‌های برنجی و دهل‌های چرمی که گرداگرد آن را زنگوله‌هایی آویخته بودند استفاده می‌کردند. آنها به غیر از مراسم جنگ در جشن‌ها و مجالس سازهای بادی به‌همراه نی و سنتور می‌نواختند و نوازندگان و خوانندگان آنها به «گوسان[3]» معروف بوده‌اند.

هنر اشکانی میراثی است که همراه با دیگر جنبه‌های فرهنگی این عصر به دوره‌های بعد به‌ویژه ساسانیان انتقال یافت و توانست با شکوه و عظمت هنر ساسانی فراگیرتر شود. لازم به ذکر است هنر اشکانی علاوه بر عصر ساسانی بر هنر هند و بیزانس نیز تأثیر مستقیم داشته و توسط آنها ادامه یافت.

▲ شکل ۱۱ـ۶ـ پیکره سنگی، الحضر (هاترا)، عراق، سده ۲ میلادی

۱ـ تراژدی : (Tragedy) نوعی نمایش و گونه ادبی به شکل غم‌نامه که بار عاطفی فراوان دارد.

۲ـ اوریپید : (Oripid) نام نمایشنامه‌نویس یونانی در دوره کلاسیک است.

۳ـ گوسان : (Gwsan) kusan واژه‌ای اشکانی ـ سامانی به معنای موسیقی‌دان یا خنیاگر است.

گاه نگار درس ششم

دوره تاریخی (باستان) : اشکانی
سده سوم پ.م تا سده سوم میلادی
۲۲۴م ـ ۲۳۸ پ.م
هنرها : معماری و شهرسازی، گنبدسازی، تزیینات معماری (حجاری، گچ‌بری، نقاشی) پیکره‌سازی، فلزکاری، ضرب سکه، جواهرسازی، ظروف عاجی، سفالگری، تابوت سازی، پوشاک، نمایش، موسیقی، ادبیات حماسی، خط پهلوی
مناطق : شیز (تخت سلیمان)، دارابگرد، فیروزآباد، هاترا (الحضر) نیسا، کوه خواجه (سیستان)، شمی، تنگ سروک، پالمیر

پرسش

۱ــ بعد از دوران افول چگونه حکومت ایران به‌دست اقوام آریایی افتاد؟

۲ــ پایتخت‌های اشکانیان را نام ببرید.

۳ــ خط و زبان‌های رایج در عصر اشکانی را نام برده و بازتاب آن برجامعه آن عصر را توضیح دهید.

۴ــ تأثیر جاده ابریشم بر هنر اشکانی را توضیح دهید.

۵ــ هنر دوره اشکانی را به چند گروه می‌توان تقسیم کرد؟ توضیح دهید.

۶ــ ویژگی‌های کلی میراث هنری اشکانیان را بیان کنید.

۷ــ ریشه‌های هنر اشکانی را در کجا باید جستجو کرد؟ توضیح دهید.

۸ــ مهم‌ترین دستاوردهای هنری عصر اشکانی را بیان کنید.

۹ــ شاخص‌های معماری در عصر اشکانی را توضیح دهید.

۱۰ــ آثار به‌جا مانده از فلزکاری عصر اشکانی را بیان کنید.

۱۱ــ انواع سفالینه‌های رایج در عصر اشکانی را توضیح دهید.

۱۲ــ جایگاه نقاشی دیواری در عصر اشکانی را بیان کرده و نمونه‌هایی از آن ذکر کنید.

۱۳ــ وضعیت نمایش در عهد اشکانی را شرح دهید.

۱۴ــ موسیقی در عهد اشکانی چه کاربردهایی داشت و سازهای رایج در آن چه بودند؟

CamScanner

۱۵ــ این کتاب بعدها مایهٔ اصلی شاهنامه قرار گرفت.

الف) بوستان سعدی　　ب) خدای‌نامه

ج) ورقه و گلشاه　　د) هیچ‌کدام

۱۶ــ عبارات و کلمات مرتبط با یکدیگر را با خطی به یکدیگر وصل کنید :

برجسته کاری	تنگ سروک
رشد ادبیات حماسی و پهلوانی	مجسمه پالمیر
پیکرتراشی	گوسان
نوازندگان و خوانندگان	خدای‌نامه

CamScanner

درس هفتم

هنر و تمدن ساسانی

اهداف رفتاری : از هنرجو انتظار می‌رود پس از پایان این درس بتواند :

۱ــ چگونگی ظهور و سقوط دولت ساسانی را بیان کند.

۲ــ ویژگی و ماهیت هنر ساسانی را تشریح کند.

۳ــ معماری در عصر ساسانی را توضیح دهد.

۴ــ حجاری و پیکرتراشی در عصر ساسانی را توضیح دهد.

۵ــ بارزترین نمودهای نقاشی در عصر ساسانی را توضیح دهد.

۶ــ ویژگی پارچه‌های عصر ساسانی را شرح دهد.

۷ــ معروف‌ترین قالی ایرانی در عصر ساسانی را نام ببرد.

۸ــ وضعیت سفالگری در عصر ساسانی را توضیح دهد.

۹ــ نمونه‌های مهم فلزکاری در عصر ساسانی را شرح دهد.

۱۰ــ شاخص‌های موسیقی در عهد ساسانی را توضیح دهد.

۱۱ــ ویژگی‌های هنر نمایش در عصر ساسانی را بیان کند.

۱۲ــ شاخص‌های ادبیات در عصر ساسانی را بیان کند.

CamScanner

هنر و تمدن ساسانی

در سده سوم میلادی گروهی از طوایف ایرانی که در منطقه فارس می‌زیستند، توانستند قدرت سیاسی و مذهبی ایران را به دست آورده و دولت مستقلی بنا نهند. اساس تفکر آنان بر اصالت فرهنگی و هنری گذشته استوار بود و تأکید بر احیای مجدد آن داشتند. آنان به مدد آئین زرتشت و فرهنگ دوران هخامنشی ــ به‌عنوان نیروی معنوی و گردآورنده اقوام مختلف ایرانی ــ توانستند سازمان‌دهی سیاسی، لشکری و مذهبی جدیدی را پدید آورند که بیش از چهارصد سال (۶۵۱ــ۲۲۶ م.) دوام یافت.

ساسانیان در عصر خود هنری درباری را پدید آوردند که نگرشی مذهبی بر آن حاکم بود. آنان از یک سو دنباله رو سنت‌های کهن هنری ایران، هخامنشیان و پارتیان[1] بودند و از دیگر سو در مسیر جریان‌های هنری شرق و غرب قرار داشتند. آنها از این میان به هویت و سبک ویژه خود دست یافتند و به جریانی تأثیرگذار و الهام بخش در عصر خود تبدیل شدند که حتی بعدها مورد تقلید قرار گرفت.

ساسانیان سبک **معماری** اشکانی را دنبال کردند و ضمن ایجاد تحول در این شیوه، به‌ویژه در ساختن بناهای گنبددار و تالارهای وسیع بدون ستون برتری خود را نسبت به دوره‌های قبل نشان دادند. آنان از نقشه‌های مستطیل شکل برای ساختمان‌سازی استفاده کردند و مصالح اصلی آنها سنگ، قلوه سنگ، گِل و خشت بود.

از مهم‌ترین بناهایی که از عصر ساسانیان به‌جای مانده می‌توان به طاق کسری (ایوان مدائن)، کاخ کیش[2] و کاخ تیسفون[3] با گچبری‌های زیبا و کف موزائیک کاری شده اشاره کرد که دارای اهمیت تاریخی می‌باشد (شکل ۱ــ۷).

▲ شکل ۱ــ۷ــ الف ــ ایوان مدائن (طاق کسری)، نزدیک بغداد، دوره ساسانی

۱ـ پارتیان : (Parthians) قوم پارت بنیانگذاران سلسله اشکانی که ابتدا ساکن نواحی شمال شرقی ایران (حوزه خراسان، جلگه گرگان تا هرات) بودند.

۲ـ کاخ کیش : کاخ ساسانی واقع در جزیره کیش است.

۳ـ کاخ تیسفون : (ایوان مدائن، طاق کسری) واقع در شهر تیسفون نزدیک بغداد که توسط اشکانیان بنا نهاده شد، پایتخت اشکانی و ساسانی بوده است.

CamScanner

▲ شکل ۱ــ۷ــ ب ــ تصویر بازسازی شده ایوان مدائن

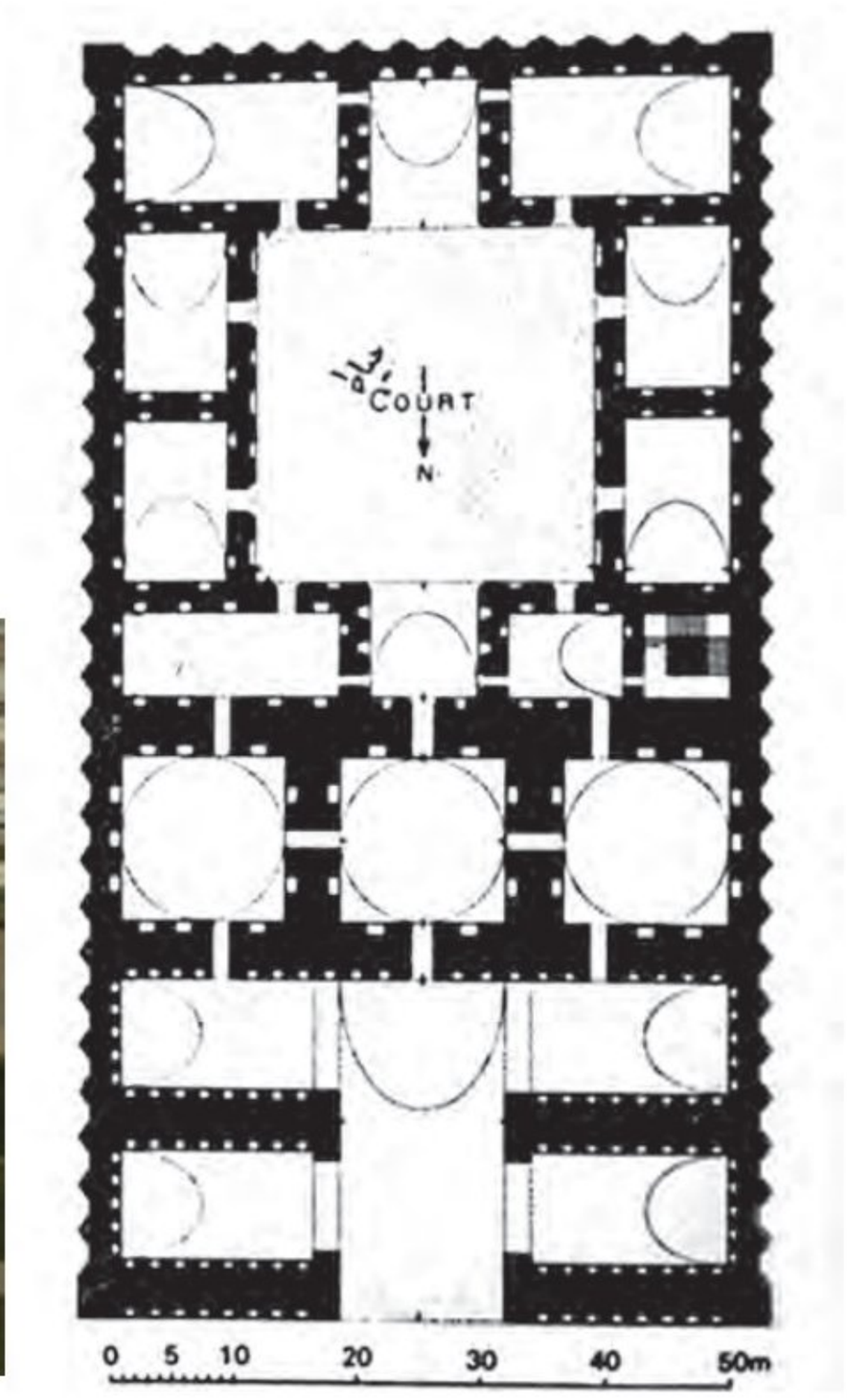
بسیاری از محققین ابتکارات جدید اصول شهرسازی و معماری، ایجاد پل، کاروانسرا و آتشکده را به ساسانیان نسبت داده‌اند (شکل ۲ــ۷). همچنین استفاده از گوشواره[1] در چهار گوش بنا به منظور ایجاد گنبد بود که برای اولین بار در معماری ساسانی یعنی کاخ تیسفون ظاهر شد که بعدها در دوره اسلامی مورد توجه قرار گرفت. نقشه و طرح کاخ بیشاپور به شکل چلیپایی (صلیبی شکل) نیز از ابداعات معماری این دوره است که بنیان اصلی نقشه آتشکده‌ها و زمینه ساز سبک چهار ایوانی[2] دوره اسلامی می‌شود (شکل ۳ــ۷ الف و ب).

▲ شکل ۲ــ۷ــ الگوی شهرسازی، فیروزآباد، دوره اشکانی ــ ساسانی، (طرح بازسازی شده)، نیمه نخستین سده سوم میلادی

۱ـ گوشواره یا سه کُنج : (squinich) اصطلاحی معماری است و به نوعی طاق سه‌کنجی گفته می‌شود که برای قرار گرفتن گنبد بر روی آن در بنا به‌کار گرفته می‌شود.

۲ـ چهارایوانی : نوعی نقشه ساختمانی با چهار ایوان در طرفین حیاط مرکزی را چهار ایوانی می‌نامند.

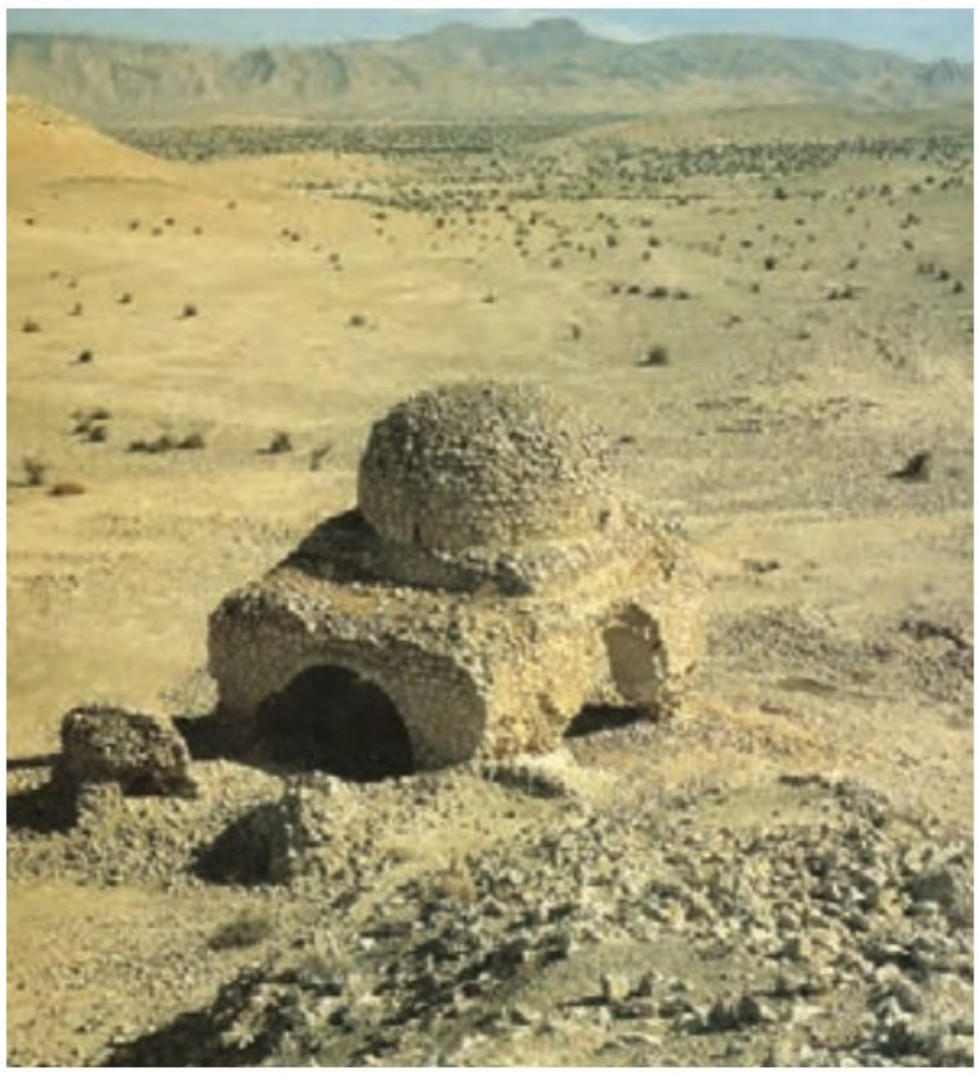

▲ شکل ۳ــ۷ــ الف ــ پلان کاخ بیشاپور نزدیک کازرون(فارس)

▲ شکل ۳ــ۷ــ ب ــ بیشاپور، منظره هوایی شهر (نیمه دوم سده سوم میلادی)

آتشگاه و آتشکده، مکان تشریفات مذهبی و نیایشی زردشتیان است که در دوره هخامنشی به شکل فضای آزاد و سرگشاده (آتشگاه) بود. در دوره ساسانی به‌صورت ساختمانی با چهار ورودی و چهار طاقی و گنبد (آتشکده) ساخته شد (شکل ۴ــ۷). از مهم‌ترین این مکان‌ها، آتشکده آذَرفَرنْبَغ[1] در فارس، آتشکده آذرگشنسب[2] در آذربایجان و آتشکده آذربَرزین مهر[3] در خراسان است.

▲ شکل ۴ــ۷ــ آتشکده چهارطاقی، فراشبند (فارس) دوره ساسانی

۱ـ آتشکده آذرفرنبع : آتشکده‌ای ویژه موبدان در فارس (لازم به ذکر است که در دوره ساسانی مردم به سه طبقه اجتماعی موبدان، جنگاوران و بزرگان تقسیم می‌شدند).

۲ـ آتشکده آذرگشنسب : آتشکده‌ای ویژه جنگاوران بود.

۳ـ آتشکده آذربرزین مهر : آتشکده‌ای ویژه برزگران و کشاورزان بود.

گچبری و موزائیک از **تزیینات** مهم معماری دوره ساسانی است که با موضوعاتی از جمله طرح‌های گیاهی، پرندگان، جانوران و صحنه‌های انسانی اجرا می‌شده است. این شیوه تزیینات، پوشش مناسبی برای معماری خشن آجری یا قلوه سنگی بوده است (شکل ۵ــ۷).

در دوره ساسانی همچنین شیوه و سبک جدیدی از حجاری پدید آمد و هنرمندان ساسانی نقش برجسته‌های باشکوه و عظیمی بر روی صخره‌ها بوجود آوردند. بخش عمده این آثار در فارس یعنی مرکز اصلی ساسانی بوجود آمد و طرح آنها شامل صحنه‌های تشریفاتی، اعطای پُست (منصب)، پیروزی و غلبه بر دشمن، شکار و ... بود (شکل ۶ــ۷). همه این نقش برجسته‌ها دارای ترکیب‌بندی کاملاً حساب شده در چهار چوب مشخص و متقارن هستند که با نوعی گرایش به واقع‌گرایی، دارای ارزش تاریخی‌اند.

▲ شکل ۵ــ۷ــ موزائیک کاری کف ایوان، بیشاپور، نیمه دوم سده سوم میلادی

▲ شکل ۶ــ۷ــ نقش برجسته پیروزی شاپور بر والرین (امپراتور روم)، نقش رستم، دوره ساسانی

از نمونه‌های خاص پیکرتراشی ساسانی می‌توان به مجسمه شاپور اول با ابعادی سه برابر قامت انسان اشاره کرد که بر ستون سنگی طبیعی در ورودی غاری تراشیده شده است (شکل ۷ــ۷).

بارزترین نمودهای نقاشی دوره ساسانی را می‌توان در سنت **تصویرسازی** مانوی، دیوارنگاری‌ها و روایت‌های نقل شده از آن دوره جستجو کرد. هنر تصویرسازی مانویان در کتاب دینی آنها به‌نام ارتنگ یا ارژنگ ظهور یافته است. تذهیب‌کاری‌های این کتاب شامل حاشیه‌های گل و بوته‌ای، طرح‌های هندسی و انتزاعی همراه با نقاشی‌هایی از پیکره‌های انسانی و پرندگان است که زمینه‌ساز سنت کتاب آرایی در دوره‌های بعد به‌ویژه دوران اسلامی می‌باشد (شکل ۸ــ۷).

CamScanner

▲ شکل ۷ــ۷ــ پیکره شاپور، تنگ چوگان، بیشاپور، سده سوم میلادی

▲ شکل ۸ــ۷ــ برگی از ارژنگ،تورفان(جنوب مغولستان)، هنر مانوی، سده سوم هجری

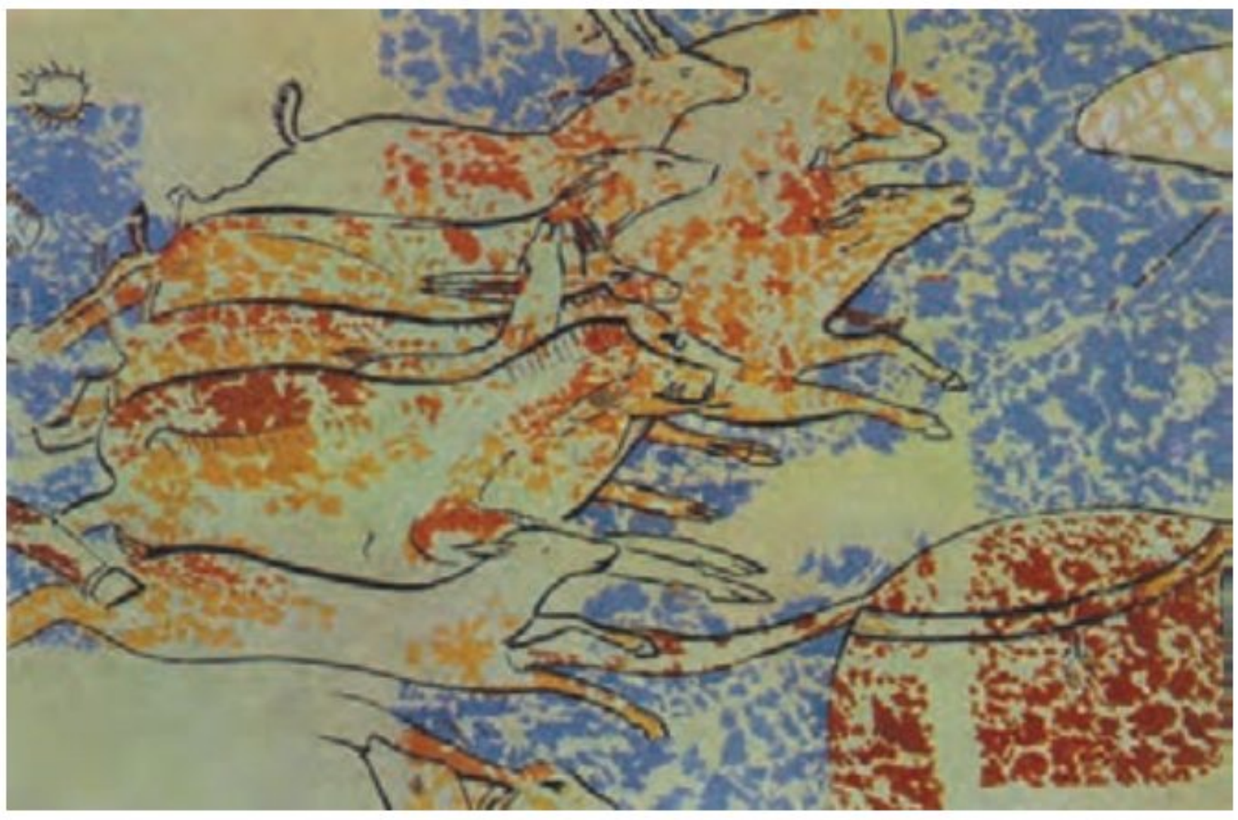
شاخص مهم دیگر **نقاشی** ساسانی را می‌توان در دیوارنگاری‌های باقیمانده از این عصر مانند کاخ تیسفون، پنج کِنت[1] سمرقند (شکل ۹ــ۷) و صحنه شکارگاهی شوش مشاهده کرد (شکل ۱۰ــ۷). افزون بر این‌ها روایات حاکی از آن است که در این عهد نمونه‌های منحصر به فردی از نقاشی در سالنامه‌ها وجود داشته که چهره فرمانروایان ساسانی را در آن به‌تصویر می‌کشیدند.

۱ـ پنج کِنت : (Pendjikent) مکان تاریخی اقوام سُغدی در نزدیکی سمرقند (تاجیکستان) است.

CamScanner

▲ شکل ۹ــ۷ــ پنج کِنت، آسیای میانه(تاجیکستان)، ضیافت، سده ۸ــ۷ میلادی، به تأثیر از هنر ساسانی

▲ شکل ۱۰ــ۷ــ صحنه شکارگاهی، شوش، نقاشی دیواری، سده ۴ میلادی، دوره ساسانی

سنت نقاشی ساسانی همچنان پایدار ماند و الهام‌بخش هنرمندان دوران بعد از خود قرار گرفت که از این میان تأثیر بارز آن را می‌توان در دیوارنگاری‌های کاخ صفوی مشاهده کرد.

تولید پارچه در زمان ساسانیان پیشرفت قابل توجهی داشت و کارگاه‌های **نساجی** در نقاط مختلفی چون بیشاپور، شوشتر و جندی شاپور[1] دایر شد. جنس، طرح و رنگ در بافته‌های ساسانی شهرتی جهانی داشت و ظرافت و طرح‌های متنوع پارچه‌های زربفت به حدی بود که مورد تقلید دیگر

۱ـ جُندی‌شاپور : مهم‌ترین مرکز علمی (دانشگاه ـ کتابخانه ـ مرکز درمانی و ...) دوره ساسانی در خوزستان (۳۰ کیلومتری شرق شوش)

CamScanner

ملل قرار می‌گرفت. امروزه بسیاری از این منسوجات به‌صورت پراکنده در موزه‌ها وجود دارد. این پارچه‌ها بیشتر به‌صورت دو رنگ یا پنج رنگ بافته می‌شد و با تصاویر حیوانات، پرندگان خیالی و واقعی همراه با اشکال دایره و بیضی به شکل مرواریدی تزیین می‌شد (شکل ۱۱ـ۷). جنس آنها از پشم، ابریشم، پنبه و کتان بوده و با عرض زیاد بافته می‌شدند. از دیگر بافته‌های این عهد می‌توان به قالی معروف به «بهارستان» یا «چهارفصل» در کاخ تیسفون اشاره کرد. بنا به روایات تاریخی این قالی از ابریشم، گلابتون، تارهای زرین و سیمین به همراه جواهرات رنگارنگ بافته و تزیین شده بود.

▲ شکل ۱۱ـ۷ـ الف ـ پارچه با نقش خروس، سده ۷ـ۶ میلادی، دوره ساسانی

▲ شکل ۱۱ـ۷ـ ب ـ پارچه سده ۸ میلادی، حوزه ایران شرقی، دوره ساسانی

سفالگری در عهد ساسانی پیشرفت چشمگیری نداشت چرا که توجه اصلی به ظروف فلزی زرین و سیمین بود. این هنر محدود به ساخت ظروفی می‌شد که برای رفع نیاز روزمرهٔ مردم عادی بود. از آثار به‌دست آمده چنین برمی‌آید که سفالگری این عهد ادامه دهنده سنت سفالگری در عهد اشکانی است. تزیینات این سفالینه‌ها متأثر از آثار فلزی و به شکل کنده‌کاری و قالب زنی با نقش‌های گیاهی، هندسی و گاه نوشتاری (به‌خط پهلوی) بوده‌اند. این ظروف به رنگ‌های آبی و سبز فیروزه‌ای لعاب‌کاری می‌شدند (شکل ۱۲ـ۷).

مهم‌ترین مراکز این سفال‌های کشف شده، بیشاپور، کنگاور، سیراف، تورنگ تپه، تخت‌سلیمان، کرمان و دشت گرگان بوده است. برخلاف سفال‌گری، شیشه‌سازی در عهد ساسانی رونق بسیاری داشت و شیشه‌سازان ساسانی از مهارت قابل توجهی برخوردار بودند. آنان به‌ویژه در استفاده از تزئینات و تراش شیشه با چرخ شیشه‌بری استاد بوده‌اند (شکل ۱۳ـ۷).

▲ شکل ۱۲ـ۷ـ سفال ساسانی

CamScanner

▲ شکل ۱۳ــ۷ــ کاسه شیشه‌ای تراش‌خورده دورهٔ ساسانی

ساخت ظروف زرین و سیمین در **فلزکاری** دوره ساسانی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده و پیشرفت زیادی در آن صورت گرفته است. این ظروف از نظر شکل، شیوه و نقش قابل بررسی است. شیوه اجرایی این آثار شامل چکش‌کاری[۱]، ریخته‌گری[۲]، طلاکوب[۳] و آستردادن ظروف نقره با ورق طلایی است (شکل ۱۴ــ۷ الف و ب). از دیگر آثار مهم فلزی در این عهد، سکه‌ها هستند که با

▲ شکل ۱۴ــ۷ــ ب ــ تنگ فلزی، سده ۷ــ۶ میلادی، دوره ساسانی

▲ شکل ۱۴ــ۷ــ الف ــ ظرف فلزی، سده ۷ــ۶ میلادی دوره ساسانی

۱ـ چکش‌کاری : روش شکل‌دادن ظروف با ضربه‌زدن به وسیلهٔ چکش بر ورقه‌های فلزی را چکش‌کاری می‌نامند.

۲ـ ریخته‌گری : روش ساخت ظروف با استفاده از ذوب کردن فلزات و ریختن آن در قالب را ریخته‌گری می‌گویند.

۳ـ طلاکوب : کوبیدن ورق یا مفتول طلا و نقره بر روی بدنه‌های فلزی از جنس دیگر را طلاکوب می‌گویند.

CamScanner

▲ شکل ۱۵ـ۷ـ سکه طلایی، دوره ساسانی، سده هفتم میلادی

مهارت فنی و هنری بالایی تولید می‌شدند. بر یک‌روی این **سکه**‌ها نقش‌هایی از پادشاهان ساسانی و بر روی دیگر، تصویری از بناهای مقدس همراه با عبارتی به خط پهلوی ضرب می‌شد. ظرافت، دقت و برجستگی جزئیات در این آثار به‌حدی است که باستان‌شناسان آن را یکی از معتبرترین اسناد شناخت هنر ساسانی می‌دانند (شکل ۱۵ـ۷).

آنچه امروزه به‌عنوان **موسیقی** ملی ایران شناخته می‌شود ریشه در هنر دوره ساسانی دارد. در این دوره به‌ویژه در عهد خسروپرویز موسیقی‌دانان بزرگی حضور داشتند که از این بین باربُد و نَکیسا به‌دلیل انتساب اختراع دستگاه‌های موسیقی ایرانی به آنان، از شهرت بیشتری برخوردارند. آنان موسیقی ایرانی را در قالب هفت نوای خسروانی[۱]، سی لحن[۲] و ۳۶۰ دستان[۳] یا آهنگ که براساس ایام هفته، ماه و روزهای سال تنظیم شده بود؛ ترتیب دادند.

سازهای شناخته شده دوره ساسانی شامل عُود، رُباب، چَنگ، سازهای زهی دیگر و چند ساز کوچک ضربی بوده است. سنت موسیقی ایرانی توانست به شکل سینه به سینه به دوره‌های بعد منتقل شود. قدیمی‌ترین سروده بازمانده از روزگاران قدیم، بخشی از اَوِستا[۴] به نام «گات‌ها»[۵] است که از نظر شعری و موسیقایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

نمایش نیز ریشه در آیین‌ها، جشن‌ها، اساطیر و گونه‌های ادبی دارد. مراسم تشریفاتی در دوره ساسانی دلالت بر وجود نمایش‌های متفاوتی دارد که همراه با اجرای سرودهای مذهبی، در جشن‌ها اجرا می‌شده است. آثار بسیاری از این دوره در قالب نمایش‌های سنتی تا عصر حاضر برجای مانده است که از این میان می‌توان به آیین‌های ستایش، قَوّالی[۶]، سوگ سیاوش، آتش‌افروزی و خُرده نمایش‌ها اشاره کرد.

همچنین **ادبیات** ساسانی در کنار آثار دینی و مذهبی رشد کرد. بسیاری از ساختارهای ادبی ساسانی با وجود اوضاع اجتماعی و آسیب‌های دوران همچنان به یادگار مانده است. از نمونه‌های شاخص این عهد می‌توان به اوستا و یادگار زریران اشاره کرد که گویای افکار فلسفی، دینی و شیوه نگرش مردمان در این عهدند.

در انتهای این عصر، عواملی نظیر تسلط موبدان بر تمامی امور زندگی مردم و نارضایتی آنان از این امر، شورش‌های داخلی و کشتار مانویان و مزدکیان روبه گسترش یافت. اختلافات درباری و خاندان سلطنتی، وجود شعارهای رهایی بخش، برابری و عدالت بین مردم و همچنین تضعیف قدرت نظامی به‌دلیل مقاومت‌های طولانی در برابر دشمنان خارجی موجب سقوط ساسانیان شد.

۱، ۲، ۳ـ از نواهای موسیقی ایرانی هستند.

۴ـ اوستا : کتاب مقدس زرتشتیان است.

۵ـ گات‌ها : سرودهای مذهبی موجود در کتاب اوستا هستند.

۶ـ قوّالی : آوازها و سرودهایی که در ستودن بزرگان و پیشوایان می‌خوانند.

CamScanner

گاه نگار درس هفتم

دوره تاریخی (باستان) : ساسانی
سده سوم میلادی تا هفتم میلادی
۶۵۱ـ ۲۲۴ م
هنرها : معماری و شهرسازی، گنبدسازی، تزیینات معماری (حجاری، گچ‌بری، نقاشی، موزاییک‌کاری) پیکره سازی، نقاشی و کتاب‌آرایی، فلزکاری، ضرب سکه، جواهرسازی، سفالگری، شیشه‌گری، پوشاک، نساجی و بافندگی
مناطق : فیروزآباد، بیشاپور، تیسفون، کیش، جندی‌شاپور، شوشتر

پرسش

۱ــ اساس فکری حکومت ساسانی بر چه چیز استوار بود و ظهور آن چگونه میسر شد؟

۲ــ ویژگی‌های کلی و ماهیت هنر ساسانی را بیان کنید.

۳ــ ویژگی آثار معماری در عصر ساسانی چه بود و در این حوزه به چه ابداعاتی نائل آمدند؟

۴ــ ویژگی حجاری‌های عصر ساسانی را بیان کنید.

۵ــ بارزترین نمودهای نقاشی عصر ساسانی کدامند و چه تأثیری بر دوران بعد از خود گذاشتند؟

۶ــ ویژگی پارچه‌های عصر ساسانی را بیان کنید.

۷ــ سفالگری در عصر ساسانی از چه موقعیتی برخوردار بود؟ چرا؟

۸ ــ علت اهمیت سکه‌های عصر ساسانی را بیان کنید.

۹ــ معروف‌ترین موسیقیدانان عصر ساسانی چه کسانی بودند و علت شهرت آنها در چیست؟

۱۰ــ شکل‌گیری قالب‌های موسیقی ایرانی در عصر ساسانی را توضیح دهید.

۱۱ــ نمایش در عصر ساسانی از چه جایگاهی برخوردار بوده و به چه شکل‌هایی اجرا می‌شده است؟

۱۲ــ عامل رشد ادبیات در عصر ساسانی چه بود؟ نمودهای شاخص ادبی این عصر را نام ببرید.

CamScanner

۱۳ــ هریک از عبارات زیر را به گزینهٔ مربوط به خود وصل کنید.

ساختمانی با چهار ورودی و چهار طاقی و گنبد	سفالگری
منقوش به خط پهلوی و دارای لعاب به رنگ‌های آبی و سبز فیروزه‌ای است.	شاپور اول
گچ‌بری و موزاییک‌کاری	آتشکده
نمونهٔ خاص پیکرتراشی ساسانی	ظروف زرین و سیمین
این آثار به‌صورت چکش‌کاری و طلاکوب ساخته می‌شده‌اند.	تزیینات معماری ساسانی

۱۴ــ فرش معروف در دورهٔ ساسانی ..... نام داشت.

الف) بهارستان　　ب) چهارفصل

ج) لچک ترنج　　د) مورد الف و ب

۱۵ــ دلایل سقوط دولت ساسانی را بیان کنید.

CamScanner

کنکور هنر
کارنامه سازان
با مجوز رسمی آموزش و پرورش
مشاوره / کلاس / آزمون
۰۹۳۰۶۷۰۸۸۵۵
۰۹۳۹۴۷۸۷۶۲۹
۰۹۳۳۷۰۷۲۱۷۳
رتبه یک کنکور هنر کشور
karnamehsazan.com konkorarnameh
karnamesazan.com karnamehsazan

فصل سوم

دوره میانه

▲ نقشه دوره طاهریان تا آل بویه

CamScanner

درس هشتم

هنر و تمدن ایران
در سده‌های اول تا سوم هجری

اهداف رفتاری : از هنرجو انتظار می‌رود پس از پایان این درس بتواند :

۱ــ تحولات معماری دوران اول اسلامی ــ ایرانی را با قبل از آن مقایسه کند.

۲ــ بناهای جدید دوره اول اسلامی ــ ایرانی را نام ببرد.

۳ــ ویژگی‌های سفال دوره اول اسلامی ــ ایرانی را بیان کند.

۴ــ وضعیت خوشنویسی در دوره اول اسلامی ــ ایرانی را شرح دهد.

۵ــ عناصر معماری دوره اول اسلامی ــ ایرانی را نام ببرد.

هنر و تمدن ایران در سده‌های اول تا سوم هجری[۱]

ظهور و پیدایش اسلام دگرگونی ژرفی در زندگی سیاسی، اقتصادی و مذهبی داشت. چرا که دین اسلام صاحب اندیشه و شعار مبارزه با زورگویان بود. از این‌رو توانست گروه‌های بزرگی از مردم شرق را برانگیزد تا با نام خداوند یکتا جهان را فتح کنند. گسترش اسلام چنان بود که توانست تمدن‌های شرق را یکپارچه کرده و از آن‌ها فرهنگی نوبسازد. طولی نکشید که این نظام مذهبی فرصت‌های مناسب و تازه‌ای را برای ظهور تفکر و اندیشهٔ ایرانی، هنر، معماری و تزیینات وابسته به آن فراهم آورد. در پایان سده سوم هجری است که به‌طور کامل می‌توان شاهد شکوه فکری و آثار فاخر در تمامی رشته‌های هنری ایرانی در گستره جهان اسلام بود. استقرار کامل فرهنگ اسلامی در ایران در این دوره بنا به دلایل اجتماعی، سیاسی و اقتصادی بسیار چشمگیر است. هنرهای کهن دوباره احیاء شدند و هنرهای تازه‌ای ابداع شد و ایران نیز به‌تدریج زندگی ملی خود را بازیافت و روحیه‌ای مستقل و متکی به خود، به‌دست آورد. تاجایی که در سده‌های سوم و چهارم هجری شاهد تولد شعر، خوشنویسی و جلوه‌های بسیار زیبای هنری در ایران می‌شویم.

شکل‌گیری هنر در این دوره، تداوم برخی سنت‌های هنری پیشین است که بنا به نیاز باورهای اسلامی با کاربردی جدید مورد توجه و استفاده قرار گرفت. این هنرها همچنان در راستای زندگی

۱ــ در دوره میانه یا دوره اسلامی به دلیل فراوانی سلسله‌ها و برای پرهیز از ذکر نام آنها، از شاخص سده استفاده شده است.

CamScanner

مردم در مناطق مختلف با فرهنگ و باور اسلامی مورد حمایت قرار می‌گرفت. به‌طوری‌که از زمان پیروزی مسلمانان تا پایان سده سوم هجری، معماری بر پایه سنت‌های معماری ساسانی توسعه یافت. آثار به‌جای مانده و گزارش‌های توصیفی از برخی مساجد اولیه این زمان، نوعی هماهنگی بین معماری طاق‌دار و ستون‌دار ساسانی با نیازها و ویژگی‌های اسلام را نشان می‌دهد. در اواخر سده دوم هجری روش‌های ساخت جدیدی که در ادامهٔ سنت معماری ساسانی بود توانست آثار ویژه‌ای را در معماری اسلامی پدید آورد. ضرورت و نیاز به معماری با کاربردی جدید، توانست آثار منحصر به فردی از جمله مسجد، مدرسه، آرامگاه و ... را براساس نیاز دوران اسلامی به‌وجود آورد. هنرهای دیگر از جمله سفال، نقاشی، فلزکاری و خوشنویسی و کتابت مورد توجه قرار گرفت.

نظام **معماری** اسلامی همان‌گونه که اشاره شد مستقیماً ریشه در سنت ساسانی داشته و از همان آغاز برخی از کاخ‌ها و آتشکده‌های ساسانی بدون هیچ‌گونه اصلاح و تغییری به مسجد تبدیل شده است. از نمونه‌های شاخص این تبدیل می‌توان به ایوان مدائن در تیسفون، آتشکده باستانی مسجدسلیمان و مسجد سنگی داراب گرد (در اصل آتشکده بوده) اشاره کرد (شکل ۱ــ ۸). از آنجایی‌که مسجد مکان ویژه‌ای است که نه تنها مرکزیت دینی دارد بلکه در تمام دوران‌ها نهادی سیاسی، مکانی برای قضاوت و نهادی آموزشی نیز به‌شمار می‌آید، بنابراین دارای منزلتی والا بوده و رفته‌رفته می‌بایست تحولاتی در ساخت آن پدید آید. به‌همین علت ابتدا ساختار کلی مسجد به شیوه‌ای ستون‌دار یعنی با شبستان‌های ستون‌دار (چهل‌ستونی) و حیاط ساخته می‌شد که جهت آن‌رو به قبله بود. از کهن‌ترین مساجد شناخته‌شده در ایران می‌توان به تاریخانه[1] دامغان، مسجد فهرج یزد (روستایی اطراف یزد)، مسجد جامع شوش، مسجد جامع سیراف (بوشهر) و مسجد جامع اصفهان اشاره کرد (شکل ۲ــ۸).

از دیگر موارد تحول یافته در ساختار معماری اسلامی وجود مدرسه است که با ساخت صحن گشاده، سرسراهای گنبددار و ایوان در چهار نمای حیاط معرفی می‌شود. این ساختار از الگوهای کاملاً ایرانی است که تلفیق آن با مسجد در مسیر تحول خود عالی‌ترین الگوی تلفیق معماری مسجد و مدرسه را به‌بار آورد.

▲ شکل ۱ــ ۸ ــ مسجد سنگی داراب گرد

۱ــ تاریخانه : تاری به معنای خدا و تاریخانه به معنای خانه خداست.

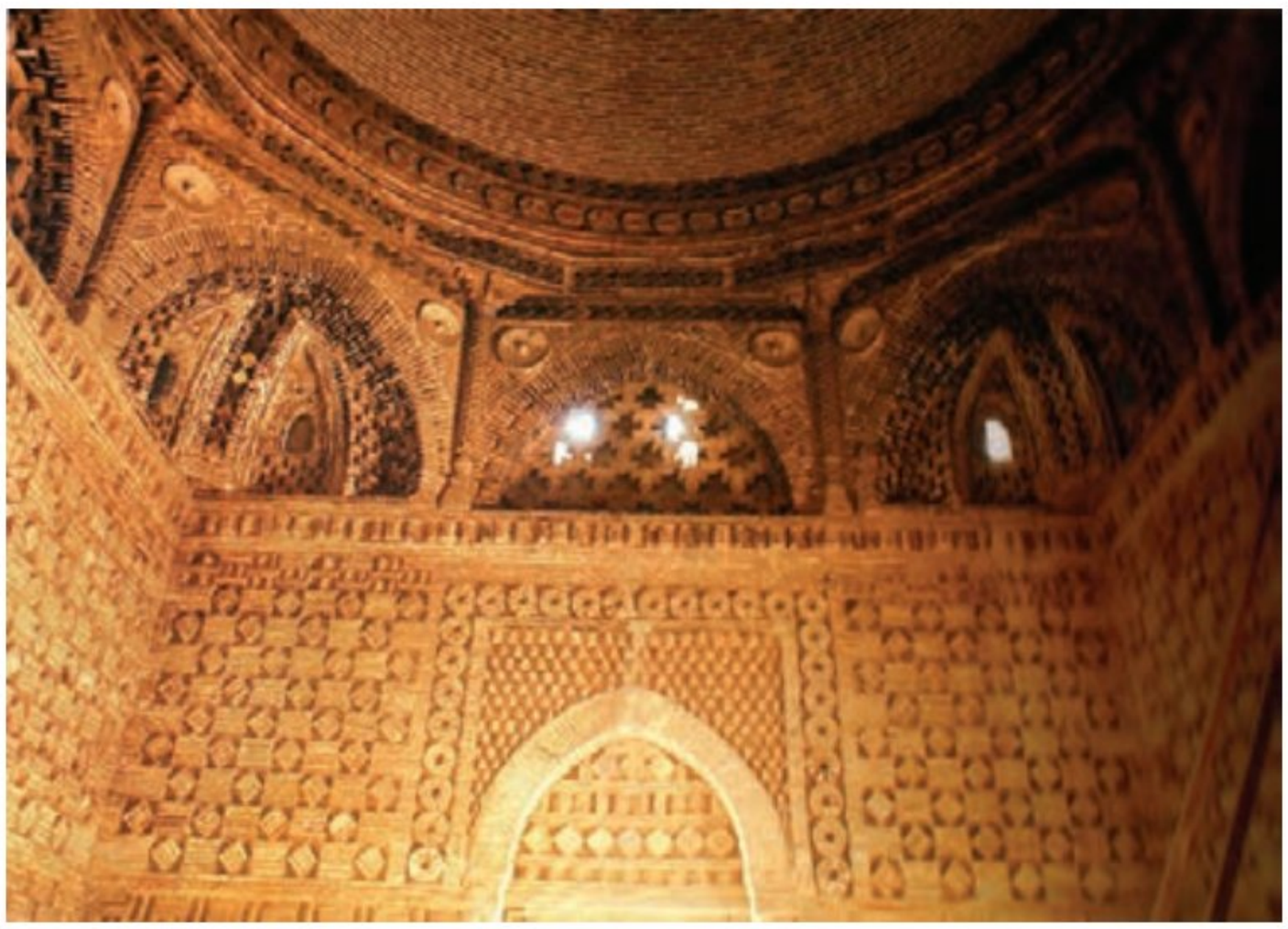
CamScanner

▲ شکل ۲ــ۸ــ مسجد تاریخانه، دامغان، سده اول تا سوم هجری

در دوره اسلامی استفاده از آجر به‌دلیل سادگی و ایجاد ترکیب‌های متفاوت، همواره ترجیح داده می‌شد. زیرا آجر از چوب بادوام‌تر و از سنگ ارزان‌تر بود. همچنین کار با آن سریع‌تر و انعطاف‌پذیرتر از سنگ بوده و می‌توانست هرگونه بنایی را با هر قابلیتی پدید آورد که همین زمینه‌ساز فرصت‌های مناسبی برای تجلی تزیینات ساختمان‌ها شد (شکل ۳ــ۸).

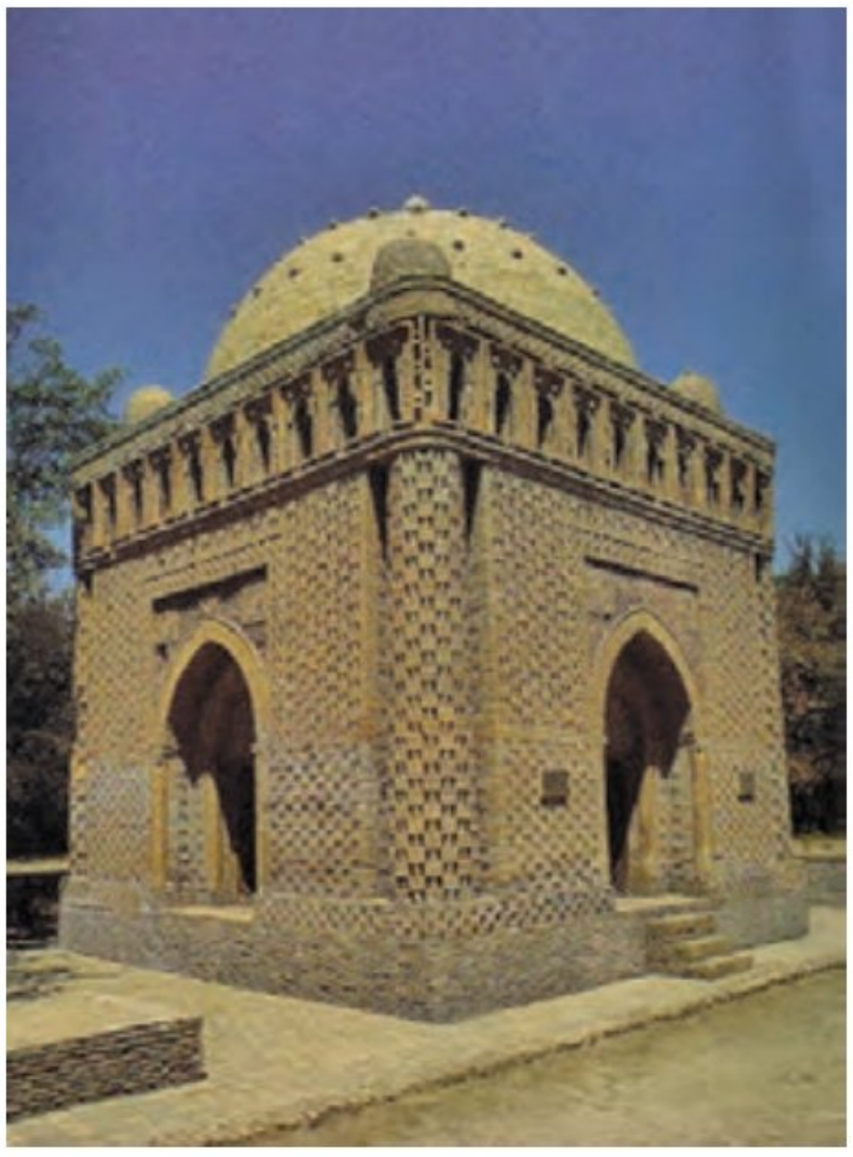
▲ شکل ۳ــ۸ــ طرح آجرکاری، نمای داخلی آرامگاه امیر اسماعیل سامانی، بخارا

CamScanner

در سده سوم هجری توجه خاصی به ساخت محراب در مساجد شد و این عنصر به بهترین وجهی در سده‌های بعد مورد بهره‌برداری قرار گرفت (شکل ۴ــ۸). عنصر دیگری که از سده سوم به بعد مورد توجه قرار گرفت ساخت آرامگاه‌های گنبد پوش است که ریشه در آتشکده‌های ساسانی دارد. قدیمی‌ترین آنها آرامگاه امیراسماعیل سامانی است (شکل ۵ــ۸) که الهام‌بخش ساختار آرامگاه‌ها در سده‌های بعدی شد. وجود دو عنصر ایوان و گنبد در شکل اصلی فضا به بناهای مذهبی ایران حالت عظمت و شکوهمندی می‌بخشد. ایوان یا همان اتاق، سرسرا و رواق، شیوه‌ای در معماری است که با اقلیم شرق تناسب بسیاری دارد. گنبد، نقطه اوج طراحی طاق به‌شمار می‌آید که در معماری اسلامی بسیار پیشرفت کرد. این ویژگی‌ها در معماری این دوره به شیوه یا سبک خراسانی شهرت یافت.

▲ شکل ۴ــ۸ــ محراب، مسجد جامع نایین، سده سوم و چهارم هجری

▲ شکل ۵ــ۸ــ آرامگاه امیر اسماعیل سامانی، بخارا

از سده دوم هجری به بعد شاهد تکمیل فنون و سبک‌های متعدد در تولید انبوه سفالینه‌ها هستیم که چشم‌انداز هنر ایرانی در آنها به‌خوبی دیده می‌شود. سفالگری بیانگر کهن‌ترین و فراگیرترین هنر ایرانی در همه اعصار بوده و شاید بهترین سند و مدرک زندگی هنری ایران دوران اسلامی باشد. این آثار پیوند بسیار نزدیکی با زندگی مردم داشته و در تمام زمینه‌ها علاوه بر کاربرد، زیبایی نیز دارد. همچنین در مقایسه چنین برمی‌آید که پیشرفت **سفالگری** دوره اولیه اسلامی بیشتر از فن سفالگری در دوره ساسانی است. در این سیر تحول، لعاب‌های سبز و قهوه‌ای دوره ساسانی تداوم می‌یابد اما به دلیل اهمیت بیشتر سفالگری و جایگزینی آن نسبت به فن فلزکاری، در این زمان شیوه‌های تزیین یافته‌تر و ظریف‌تری در سفال‌ها پدید می‌آید. این توجه و اهمیت به سفالگری در دوره اسلامی

CamScanner

توانست سفالینه‌هایی مرغوب و با کیفیت ایجاد کند. تاجایی که در سده سوم هجری نقاشی زرین فام برروی سفال به‌عنوان جانشینی ابتکاری برای ظروف سیمین (نقره‌ای) و زرین (طلایی) پدید آید. از این رو شیوه‌ای عالی در تناسب شکل خارجی ظرف و هماهنگی با کاربرد آن تحولی در این هنر پدید آورد (شکل ۶ــ۸).

رایج‌ترین سفالینه‌ها در این دوره با رنگ‌های لاجوردی تیره روی پوشش سفیدرنگ و همچنین رنگ آبی و سبز زمردی ارائه می‌شد. اما تزیین زرین فام تحولی زیبایی شناسانه در نگرش و هنر ایرانی است که کاملاً تازه و نو به‌شمار می‌آمد.

از دیگر تحولات در این دوره تزئین سفالگری با هنر **خوشنویسی** در خراسان است (شکل ۷ــ۸). این تحول ریشه در شکل‌گیری هنر خوشنویسی و جایگاه آن در فن کتابت و نگارش قرآن مجید در سده سوم هجری دارد. هنر خوشنویسی تأثیری عمیق و تعیین کننده بر طراحان این دوره داشت و توانست جلوه‌گر همه هنرهای زمان خود شود و از بناها گرفته تا اشیاءِ کاربردی را دربرگیرد.

▲ شکل ۶ــ۸ــ ظرف زرین فام، با طرح و نقش گیاهی

▲ شکل ۷ــ۸ــ ظرف سفالی، نیشابور، سده سوم و چهارم هجری

خط کوفی به‌دست توانای یک هنرمند ایرانی به‌صورت خطی زیبا، با ارزش تزیینی بسیار بالا درآمد. هرچند خواندن آن با اشکالاتی روبه‌رو بود اما باز هم توسط هنرمندان ایرانی اصلاح شد و خطوط دیگر به‌دست محمدبن علی فارسی معروف به ابن مقله پدید آمد. خط کوفی همچنان به‌عنوان خطی تزئینی به مدت ۵ سده در نواحی مختلف به‌شیوه‌های گوناگون به‌کار می‌رفت. این خط به عنوان رایج‌ترین نقش تزیینی روی ظروف فلزی و سفالی، پارچه و یا کتیبه‌ها مورد استفاده قرارگرفت. با سیر تحول خط، از خط کوفی «اقلام سته» پدید آمد که به خطوط شش‌گانهٔ، محقق، ریحان، ثلث، نسخ، رقاع و توقیع، شهرت یافته‌اند (شکل ۸ ــ۸).

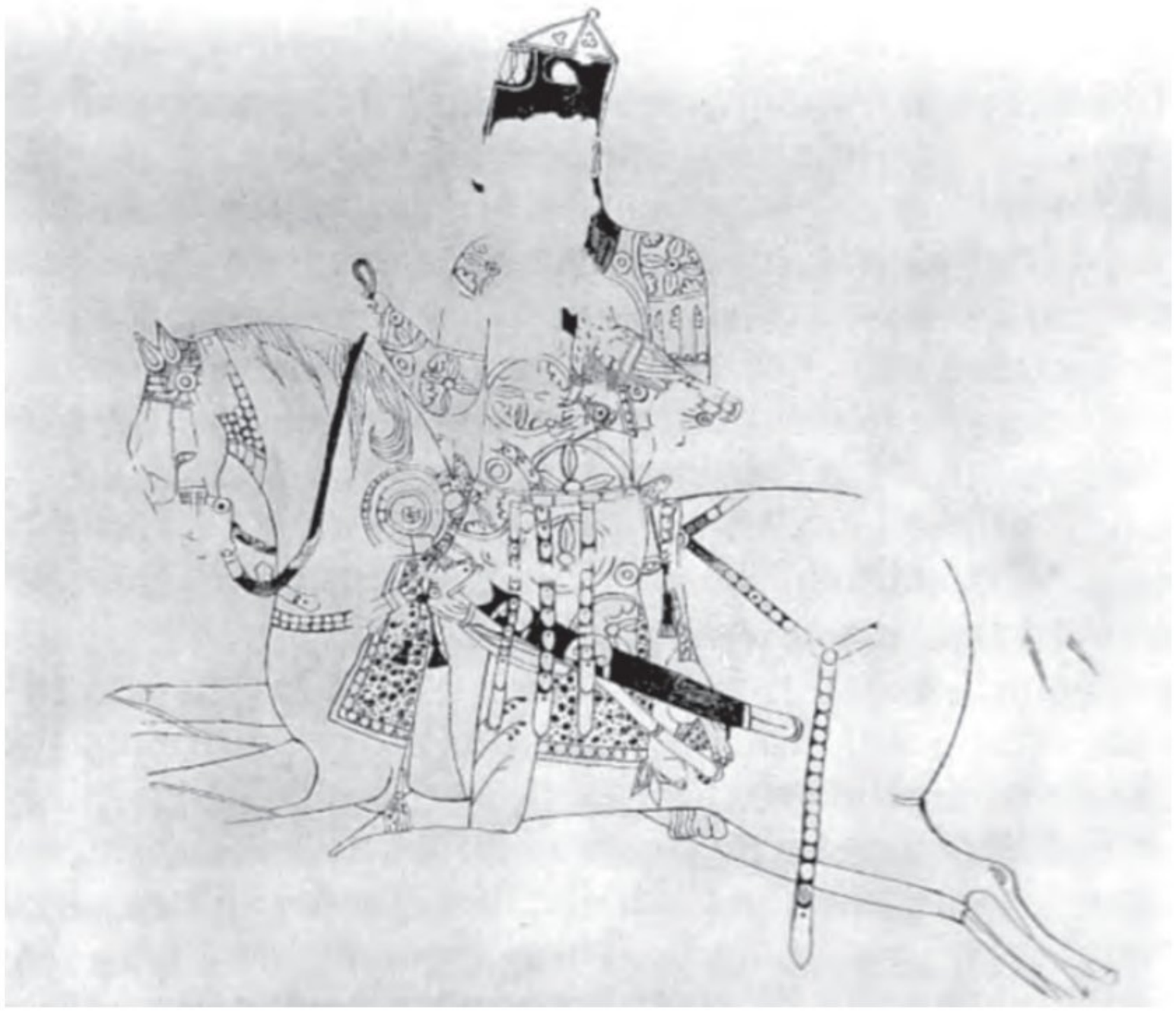
▲ شکل ۸ ــ۸ــ برگی از قرآن مجید به خط کوفی، سده سوم هجری

CamScanner

همچنین در این دوره هنر **فلزکاری** بازمانده از دوران ساسانی ادامه یافت و ظروف بزرگ و باشکوهی تولید شد (شکل ۹ــ۸). اما به‌دلایل گوناگون هیچ نمونه‌ای از مصورسازی کتاب دیده نشده و تنها نمونه موجود شاید همان نسخه ارژنگ مانی (یافته شده در منطقه تورفان[1] در سده دوم و سوم هجری) باشد. آثار پراکنده به‌ویژه دیوارنگاری‌های دوران حکومت‌های اسلامی(اموی و عباسی) و یا نگاره‌های سفالینه‌ها، بیانگر تداوم سنت **نقاشی** از دوره ساسانی به دوره آغازین اسلامی است. اما منابع مشخصی برای تعیین ماهیت نقاشی این دوران نیست و بیشترین اعتبار نقاشی را بایستی در سده‌های بعد شاهد باشیم (شکل ۱۰ــ۸).

▲ شکل ۹ــ۸ــ ظرف فلزی، نقره طلا اندود، سده سوم هجری

▲ شکل ۱۰ــ۸ــ نقاشی دیواری، نیشابور، سده سوم و چهارم هجری

۱ــ تورفان (تورپان) : ناحیه‌ای بین قرقیزستان و مغولستان (واقع در جغرافیای چین کنونی) دارای فرهنگ ترک‌های مغول (اویغوری) است.

CamScanner

گاه نگار درس هشتم

دوره میانه (اسلامی)	
سده اول تا سوم هجری	سده هفتم تا نهم میلادی
(۳۰۰ـ۲۰۰) (۲۰۰ـ۱۰۰)(۱۰۰ـ۰) هجری	۷۲۱ـ۶۲۱ م
هنرها : معماری ، آجرکاری ، سفالگری ، فلزکاری ، خوشنویسی و کتابت ، نقاشی	
مناطق : دامغان ، فهرج ، شوش ، سیراف ، اصفهان ، نائین ، نیشابور ، بخارا	
سلسله‌ها : دوره صدر اسلام ، طاهریان ، صفاریان ، سامانیان	

پرسش

۱ــ ظهور اسلام چه تأثیری در فرهنگ و تمدن سده‌های اول تا سوم گذاشت؟
۲ــ وضعیت معماری در قرون اولیه اسلام با قبل از آن را مقایسه کنید.
۳ــ انواع آثار جدید معماری ایران در دورهٔ اسلامی را نام ببرید.
۴ــ کهن‌ترین مساجد دورهٔ اسلامی را ذکر کنید.
۵ــ مواد و مصالح مورد استفاده در معماری دورهٔ اسلامی چه بودند؟
۶ــ عناصر (اجزاء) جدید معماری دورهٔ اسلامی را بیان کنید.
۷ــ چرا در دورهٔ اسلامی سفال مورد توجه فراوان قرار گرفت؟
۸ــ سفالینه‌های دورهٔ اول اسلامی را به لحاظ رنگ توصیف کنید.
۹ــ وضعیت خط و خوشنویسی در دورهٔ اول اسلامی را شرح دهید.
۱۰ــ فلزکاری سده‌های اول تا سوم اسلامی چگونه بود؟
۱۱ــ کدام یک از مسجدهای زیر از کهن‌ترین مساجد دورهٔ اسلامی می‌باشد؟

الف) مسجد جامع اصفهان　　ب) مسجد تاریخانه دامغان
ج) مسجد جامع زواره　　د) مسجد جامع کرمان

CamScanner

▲ نقشه سده چهارم تا ششم هجری

درس نهم

هنر و تمدن ایران
در سده‌های چهارم تا ششم هجری

اهداف رفتاری : از هنرجو انتظار می‌رود پس از پایان این درس بتواند :

۱ــ تحولات معماری در سده‌های چهارم تا ششم هجری را بیان کند.

۲ــ انواع بناهای معماری سده‌های چهارم تا ششم هجری را نام ببرد.

۳ــ وضعیت کتاب آرایی و هنرهای مرتبط با آن را در سده‌های چهارم تا ششم شرح دهد.

۴ــ ویژگی‌های نگارگری این دوره را بیان کند.

۵ــ کتاب‌های تصویرسازی شده این دوره را نام ببرد.

۶ــ پارچه‌بافی و نقوش آن را در این دوره شرح دهد.

۷ــ وضع فلزکاری سده‌های چهارم تا ششم را بیان کند.

۸ــ موضوع تزئینات و نقاشی‌های سده‌های چهارم تا ششم را شناسایی کند.

هنر و تمدن ایران در سده‌های چهارم تا ششم هجری

در طی سده‌های چهارم تا ششم هجری حکومت‌های متفاوتی از جمله آل‌بویه، آل زیار، سلجوقیان، اتابکان و خوارزمشاهیان حکومت کردند و این حکومت‌های متفرقه در مناطق مختلف ایران باعث شد تا آثار قابل توجهی نیز به یادگار بماند. آثاری که شاید به سبب رقابت با حکومت مرکزی جهان اسلام همزمان در دوران خلافت عباسی نیز وجود داشت. با این‌حال این دوره تاریخی مهم‌ترین دوران همزمانی ادبیات فارسی و هنر اسلامی است که آثار بسیار بدیع زبان و ادب پارسی همراه با آثار بی‌شماری پدید آمد. از جمله اتفاقات دیگر توسعه ساخت و ساز مسجد بود که در شیوه‌های ساختمانی جدیدی به‌عنوان شیوه و سبک رازی ظاهر می‌شود. همزمان با اوج معماری هنرهای فلزکاری، سفالگری، کتیبه‌نگاری، کاشی، نقاشی، کتاب آرایی و بافت گسترش یافتند.

این هنرها در اصل میراث‌دار سنت‌های کهن بازمانده در خراسان و فارس است که توانست پیوندی بین گذشته و عصر خود ایجاد نماید.

مهم‌ترین تحول **معماری** در این دوره را می‌توان در تلفیق کامل ایوان و گنبد و تبدیل مساجد

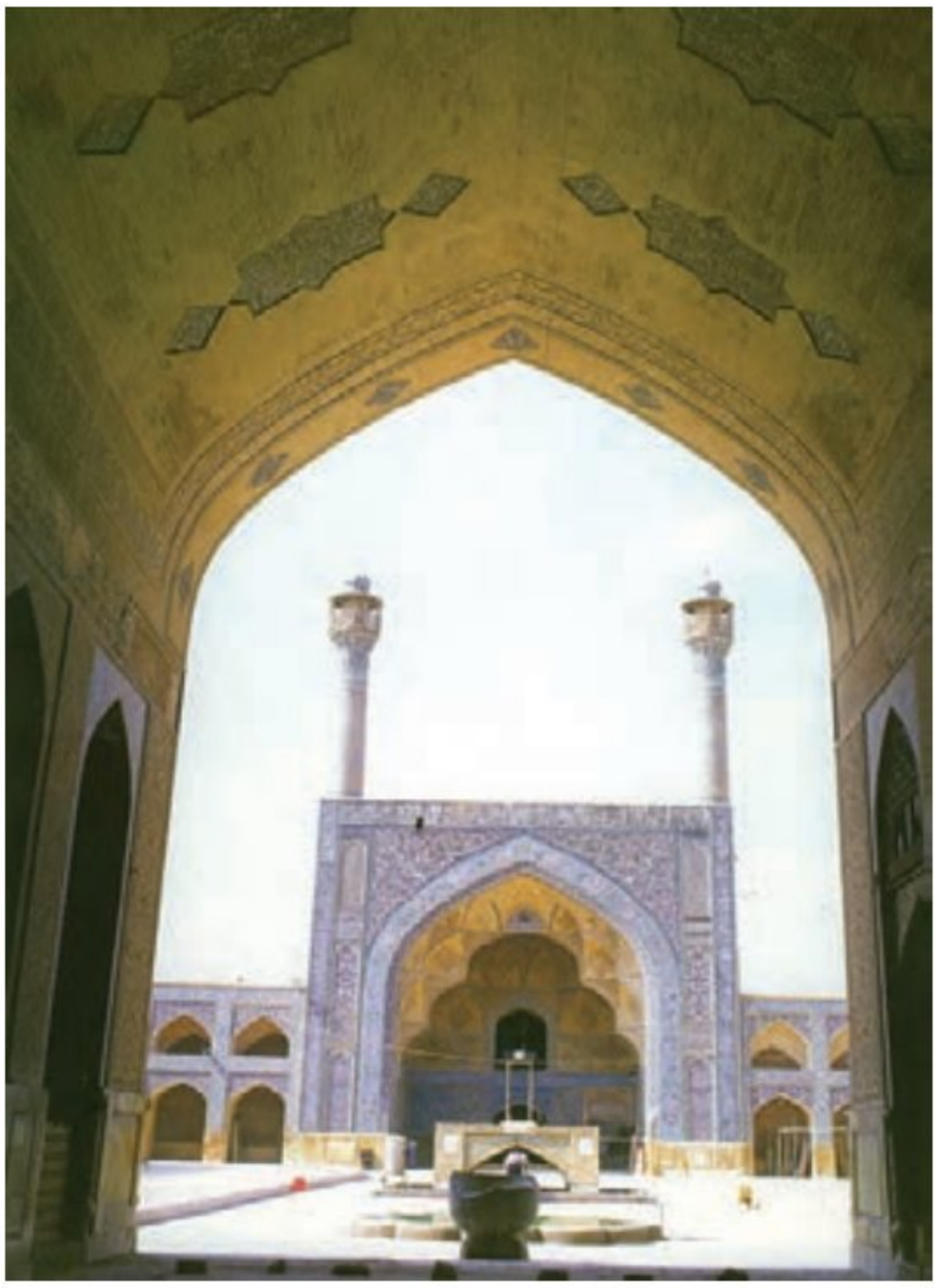
CamScanner

شبستانی به ایوانی، ساخت بناهای چهار ایوانی، ایوان‌های پهن و کوتاه، قوس‌های جناقی یا تیزه‌دار نام برد (تصویر ۱ــ۹). توجه زیاد به آجرکاری، ساخت مناره و برج‌های آرامگاهی، کاربرد کاشی تک لعاب، گچ‌بری و نوعی گنبدسازی مخروطی معروف به «رُک» از دیگر ویژگی‌های معماری این دوره است. (تصویر ۲ــ۹ الف و ب) شیوه ساخت بناها به حدی مستحکم و بادوام بود که قادر به تحمل گچ‌بری‌های انبوه و فراوان بودند.

ساخت مساجد در این دوره از ساختار بناهای تک یا دو ایوانه (مانند مسجد جامع اصفهان) به چهار ایوانه تبدیل شد (شکل ۲ــ۹ الف و ب).

▲ شکل ۱ــ۹ــ آرامگاه قابوس وشمگیر، (گنبد رُک) گنبد کاووس، سده چهارم و پنجم هجری

▲ شکل ۲ــ۹ــ الف ــ مسجد جامع، اصفهان، طرح تکمیلی سده‌های چهارم تا ششم هجری

▲ شکل ۲ــ۹ــ ب ــ طرح بازسازی شده، نمای کلی مسجد جامع اصفهان

پس از ساخت این بنا الگویی در مسجدسازی پدید می‌آید که مورد الهام دیگر بناها می‌شود. مسجد جامع زواره (شروع ساخت ۵۱۵ هـ.) نخستین نمونه کامل تاریخ‌دار به‌شیوه چهار ایوانی است (شکل ۳ــ۹).

▲ شکل ۳ــ۹ــ مسجد جامع زواره، اصفهان، سده چهارم و پنجم هجری

CamScanner

همچنین نخستین آرامگاه‌های ایران، در سده چهارم و پنجم هجری است که دارای ارزش و اهمیت تاریخی و هنری می‌گردند. این آرامگاه‌ها به‌صورت برج مانند ساخته می‌شد. انواع آن‌را می‌توان به‌صورت برج آرامگاهی با نقشه گرد از جمله گنبدکاووس (شکل ۱ــ۹) و یا آرامگاه‌های قبه‌ای شکل با نقشه چند ضلعی از جمله برج‌های خرقان (شکل ۴ــ۹) و همچنین برج‌های چند ضلعی و ترکیبی از جمله گنبد سرخ و کبود مراغه (شکل‌های ۵ــ۹و ۶ــ۹) مشاهده کرد. از دیگر نوآوری‌های این دوره ساخت میل[1] و مناره[2] است که قدمتی کهن در معماری ایران دارد و نخستین میل تاریخ‌دار را می‌توان در میل اژدها[3] ممسنی متعلق به دوره اشکانی دانست (شکل ۷ــ۹). در این دوره مناره‌ها به شیوه‌های مختلف ستاره شکل یا استوانه‌ای ساخته شد (شکل ۸ــ۹).

▲ شکل ۴ــ۹ــ برج خرقان، نزدیک قزوین

▲ شکل ۵ــ۹ــ گنبد کبود، مراغه، آذربایجان شرقی

▲ شکل ۶ــ۹ــ گنبد سرخ، مراغه، آذربایجان شرقی

۱ــ میل : در قدیم برای تعیین مسافت (هر هزارگام درجاده‌ها) ستونی برای مسافران می‌ساختند که به آن میل می‌گفتند.

۲ــ مناره (گلدسته) : محل نور (برافروختن آتش) ـ اذان ـ دیده‌بانی و رساندن اخبار ـ بنایی استوانه‌ای شکل که در مکان‌های مقدس از جمله مسجد می‌سازند.

۳ــ میل اژدها : ستون سنگی برای روشن کردن آتش (اشاره به آتش اژدها) است.

CamScanner

▲ شکل ۷ــ۹ــ میل اژدها، نورآباد ممسنی، فارس، دورهٔ اشکانی

▲ شکل ۸ــ۹ــ منار جام، افغانستان

توجه به معماری‌های غیرمذهبی بنا به‌ضرورت و نیاز فرمانروایان این دوره در شکل کاخ‌ها (شکل ۹ــ۹) و دیگر بناهای مرتبط با تجارت، بازرگانی و سفر از جمله رباط‌ها[1] و کاروانسراها (شکل ۱۰ــ۹) به‌ظهور رسیده است. در تمامی بناهای این دوره از مصالح و فنون ساخت عالی، طاقسازی، گنبد و عناصر مختلف معماری به‌خوبی بهره‌برداری شده است. همچنین کتیبه‌نگاری در تمامی بخش‌های بنا به‌کار رفته و توانسته ضمن نقش تزیینی، جنبه‌های کاربردی آن نیز مورد توجه باشد.

▲ شکل ۹ــ۹ــ کاخ لشکری بازار، غزنه، افغانستان

▲ شکل ۱۰ــ۹ــ رباط شرف، خراسان

۱ــ رباط (کاروانسرا) : محلی بین راه برای استراحت و اقامت مسافر و کاروان است.

▲ شکل ۱۱ــ۹ــ برگی از قرآن کریم با خطوط مختلف

شکوفایی عظیم هنرها در این دوره در هنر **کتاب‌آرایی** نیز تجلی یافته است. تذهیب و خوشنویسی در تزئین کتابت قرآن مجید و همچنین کاربرد هنر کتاب آرایی در آثار ادبی قابل توجه است. در این زمان همه کتاب‌ها دارای جلدهای چرمی نفیس شدند. خوشنویسی هم با ظهور ابن‌بواب که توانست اقلام سته را با نقطه اندازه‌گذاری کند، رونق و شکوه فراوانی یافت (شکل ۱۱ــ۹).

شاخص‌ترین هنر کتاب آرایی همان نقاشی و مصورسازی بود که نه‌تنها در نسخه‌های خطی بلکه در کلیه هنرها از جمله دیوارنگاری، کنده‌کاری سنگ‌ها، فلزکاری و ... به‌کار رفت. از این‌رو در نگارگری این دوره وحدت میان شیوه‌های نقاشی پیشین قابل توجه است. سطوح گسترده دیوارها، ظروف سفالین و نسخ خطی با سهولتی یکسان با شیوه نگارگری آراسته می‌شد.

مهم‌ترین ویژگی هنر **نگارگری** این دوران را می‌توان در استفاده رنگ سرخ زمینه، پرکردن زمینه با نقش اسلیمی، پوشش لباس‌های بدون چین و چروک و شیوه ترسیم انتزاعی نقوش گیاهی دانست. همچنین پیکره‌های کوتاه قامت، صورت‌های تمام رخ با دهان تنگ و چشمان مورب و قلم‌گیری (که بازمانده از سنت‌های نقاشی مانوی است) از دیگر ویژگی‌های نگارگری این دوره است. از نقش‌های پارچه، ظروف فلزی و سفالینه‌ها می‌توان وجود هنر نگارگری بسیار ظریفی را بازشناخت. بنا به اسناد تاریخی، نخستین نمونه نقاشی کتاب در این دوره اندرزنامه (قابوس‌نامه) است. اما شاخص‌ترین اثر کتاب فارسی مصور، کتاب «ورقه و گلشاه» است که در آن پیوند شعر و نقاشی به‌طور کامل مشهود است (شکل ۱۲ــ۹). نقاشی این دوره ریشه در نگرش تصویرسازی کهن ایرانی دارد.

▲ شکل ۱۲ــ۹ــ برگی از کتاب ورقه و گلشاه

در بین سده‌های چهارم تا ششم هجری مهارت **بافندگی** پارچه منقوش نیز به کمال رسید. در این پارچه‌ها طرح، نقش و بافت با وحدتی بی‌نظیر باعث شده تا آثار نفیسی به‌وجود آید. هنرمند با آوردن درخت مقدس زندگی[1]، تاک‌های پیچاپیچ، نخل، خوشنویسی و هیکل‌های نرم و لطیف جانوران و

۱ــ درخت زندگی : نماد جاودانگی به شمار می‌رود.

CamScanner

صورت‌های متین انسانی، نوعی وحدت موضوعی با بافت پارچه پدید آورده است (شکل ۱۳ــ۹). جنس اغلب این پارچه‌ها، ابریشمی و میراث‌دار هنر و سنت ساسانی است. از جمله نقش‌های منحصر به فرد، نقش شیر و طاووس در دو طرف درخت زندگی است که در دایره‌ای محاط شده (طاووس نشانه آسمان پرستاره) است. همچنین وجود برگ پهن با نقطه‌های درشت از سبک سفال‌های مینایی اقتباس شده است. وجود حشرات (پروانه) در این نوع نقش و بافت پارچه، نوعی بدعت و ابتکار در نقوش است. طرح دو طاووس و نخل با ساقه نازک که شاخ و برگش مانند چهره انسانی است از ابداعات هنرمندان دوره اسلامی به‌شمار می‌رود (شکل ۱۴ــ۹). این پارچه‌ها معمولاً در کاربردهای مختلف و با رنگ‌های متنوع که نشان دهندهٔ مهارت بالای رنگرزی الیاف است، تولید می‌شده است.

▲ شکل ۱۳ــ۹ــ نمونه پارچه آل بویه با طرح ساسانی، ابریشم

▲ شکل ۱۴ــ ۹ــ بخشی از پارچه با طرح پرنده

فلزکاران نیز در این دوره همه گونه اشیاء زیبا را به شیوه‌های گوناگون **فلزکاری** می‌ساختند و بیشترین شکل‌ها و نقش‌های به‌جا مانده نقوش جانوری، پرندگان و یا موجودات تلفیقی است. شاخص اصلی شکل ظروف در کاربردهای مختلف، نقش پرنده و شاخه با تزیینات شبدری[۱] و ترنجی[۲] بوده است (شکل ۱۵ــ۹). همچنین بیشتر این نقوش بر روی گچ‌بری‌ها و سفالگری نیز دیده می‌شود. هنر **سفالگری** در این دوره نیز به‌تدریج از لحاظ کمیت و کیفیت پیشرفت کرد و به‌موازات هنر فلزکاری مفرغی به عالی‌ترین درجه خود نائل گردید. پخت سفال‌هایی خاص و نازک به نام «پوست تخم‌مرغی» که با طرح‌های ظریف شاخ و برگ گیاهی تزیین شده و به وسیله لعاب شفاف قلیایی پوشانده شده بود، در این دوره به‌وجود آمد (شکل ۱۶ــ۹). وجود ظروف با تزیین مینایی[۳] که از نظر ظرافت و تنوع نقوش با نسخه‌های خطی این دوره قابل مقایسه است، بر همکاری نگارگران و سفالگران دلالت دارد. بیشترین

▲ شکل ۱۵ــ ۹ــ ظرف فلزی

۱ــ شبدری : تزیینات به شکل شبدر (گیاهی سه‌پر) را گویند.

۲ــ ترنجی : تزیینات طرح مرکزی دایره یا بیضی شکل را ترنجی می‌نامند.

۳ــ مینایی : به کارگیری لعاب‌های رنگارنگ برروی ظروف را مینایی می‌گویند.

▲ شکل ۱۶ــ ۹ــ ظرف سفید،طرح چینی

موضوع این نقاشی‌های روی ظروف، مجالس بزم و رزم و گاه موضوعات داستانی برگرفته از ادبیات فارسی است (شکل ۱۷ــ۹).

▲ شکل ۱۷ــ۹ــ ظرف مینایی، دوره خوارزمشاهی

گاه‌نگار درس نهم

دوره میانه (اسلامی)	
سده چهارم تا ششم هجری	سده دهم تا دوازدهم میلادی
(۵۰۰ـ۶۰۰)(۴۰۰ـ۵۰۰)(۳۰۰ـ۴۰۰)	
هنرها : معماری، گچ‌بری، آجرکاری، سفالگری، کاشی کاری (تک‌رنگ)، فلزکاری، خوشنویسی و کتابت، نقاشی، بافندگی	
مناطق : اصفهان، زواره، گنبد کاووس، خرقان، مراغه، غزنه، ری	
سلسله‌ها : سامانیان، آل زیار، آل بویه، غزنویان، سلجوقیان، خوارزمشاهیان، اتابکان	

CamScanner

پرسش

۱ــ تحولات معماری سده‌های چهارم تا ششم هجری را بیان کنید.

۲ــ مساجد چهار ایوانی از چه دوره‌ای در ایران ساخته شدند؟ دو نمونه را نام ببرید.

۳ــ عناصر (اجزاء) جدید معماری در سده‌های چهارم تا ششم هجری نسبت به گذشته را نام ببرید.

۴ــ معماری غیرمذهبی در چه نوع بناهایی تجلی یافت؟

۵ــ مهم‌ترین تزیینات معماری سده‌های چهارم تا ششم هجری را بیان کنید.

۶ــ کتاب‌آرایی سده‌های چهارم تا ششم هجری چگونه بود و از چه هنرهایی بهره می‌گرفت؟

۷ــ ویژگی‌های مهم نگارگری سده‌های چهارم تا ششم را ذکر کنید.

۸ــ وضعیت پارچه‌بافی سده‌های چهارم و ششم را شرح داده و نقوش آنها را با دوران قبل مقایسه کنید.

۹ــ نقوش آثار فلزی سده‌های چهارم تا ششم راتوصیف کنید.

۱۰ــ تزئینات و نقاشی‌های سده‌های چهارم تا ششم هجری دارای چه موضوعاتی بوده‌اند؟

۱۱ــ کدام یک از مساجد زیر از مساجد چهارایوانی به‌شمار می‌روند؟ این مساجد در چه دوره‌ای در ایران ساخته شده‌اند؟

الف) مسجد جامع اصفهان، سده ۴ تا ۶ هجری

ب) مسجد جامع شوش، سده ۱ تا ۳ هجری

ج) مسجد جامع زواره، سده ۴ تا ۶ هجری

د) مورد الف و ج

CamScanner

درس دهم

هنر و تمدن ایران در سده هفتم و هشتم هجری

اهداف رفتاری : از هنرجو انتظار می‌رود پس از پایان این درس بتواند :

۱ــ تحولات عناصر معماری سده هفتم و هشتم هجری را بیان کند.

۲ــ آثار شاخص معماری سده هفتم و هشتم را نام ببرد.

۳ــ تزیینات معماری سدهٔ هفتم و هشتم را بشناسد.

۴ــ وضعیت نگارگری سدهٔ هفتم و هشتم را شرح دهد.

۵ــ ویژگی نگارگری‌های سدهٔ هفتم و هشتم را بیان کند.

۶ــ کتاب‌های تصویرسازی شده سده هفتم و هشتم را نام ببرد.

CamScanner

۷ــ ویژگی‌های نگارگری مکتب شیراز را بیان کند.
۸ــ ویژگی‌های مکتب نگارگری جلایری را ذکر کند.
۹ــ وضعیت خوشنویسی سدهٔ هفتم و هشتم را بیان کند.
۱۰ــ مراکز سفالگری سدهٔ هفتم و هشتم را نام ببرد.
۱۱ــ تحولات پارچه‌بافی در سدهٔ هفتم و هشتم را بیان کند.

هنر و تمدن ایران در سده هفتم و هشتم هجری

در سده‌های هفتم و هشتم هجری با حملات فراگیر مغول به مرز و بوم ایران برای مدتی اوضاع نابسامانی شکل گرفت. اما با درایت اندیشمندان و سیاستمداران ایرانی و نفوذ آنان به دستگاه حکومت این اقوام وحشی شرایط به گونه دیگری رقم خورد. همین مردمانی که با نگرشی وحشیانه و خونخوار تربیت یافته بودند به فرمانروایان هنردوست تبدیل شدند. از جمله اقدامات مهم فرهنگی در این دوره رَبع رشیدی[1] است. در این دوره شاهد برپایی برخی از عظیم‌ترین و پیچیده‌ترین بناها و همچنین هنرهای متفاوت هستیم. این دوران زمینه‌ساز حکومت‌های متفاوت مغولی از جمله بر سرکار آمدن ایلخانان، جلایریان، آل مظفر و ... می‌باشد.

در **معماری** این دوره نیز ساختن آرامگاه‌های بلند و برج مانند برای مشایخ و بزرگان همچون دو سده قبل رواج بسیاری یافت. با این تفاوت که با کاشی لعاب‌دار تزیین می‌شد و بر فراز آنها پوشش گنبدی یا هرمی هشت‌گوش وجود داشت که نمونه دیگر آن را می‌توان در گنبد سلطانیه دید (شکل ۱ــ۱۰ الف وب).

▲ شکل ۱ــ۱۰ــ الف ــ گنبد سلطانیه، آرامگاه اولجایتو، زنجان

▲ شکل ۱ــ۱۰ــ ب ــ طرح بازسازی شده گنبد سلطانیه

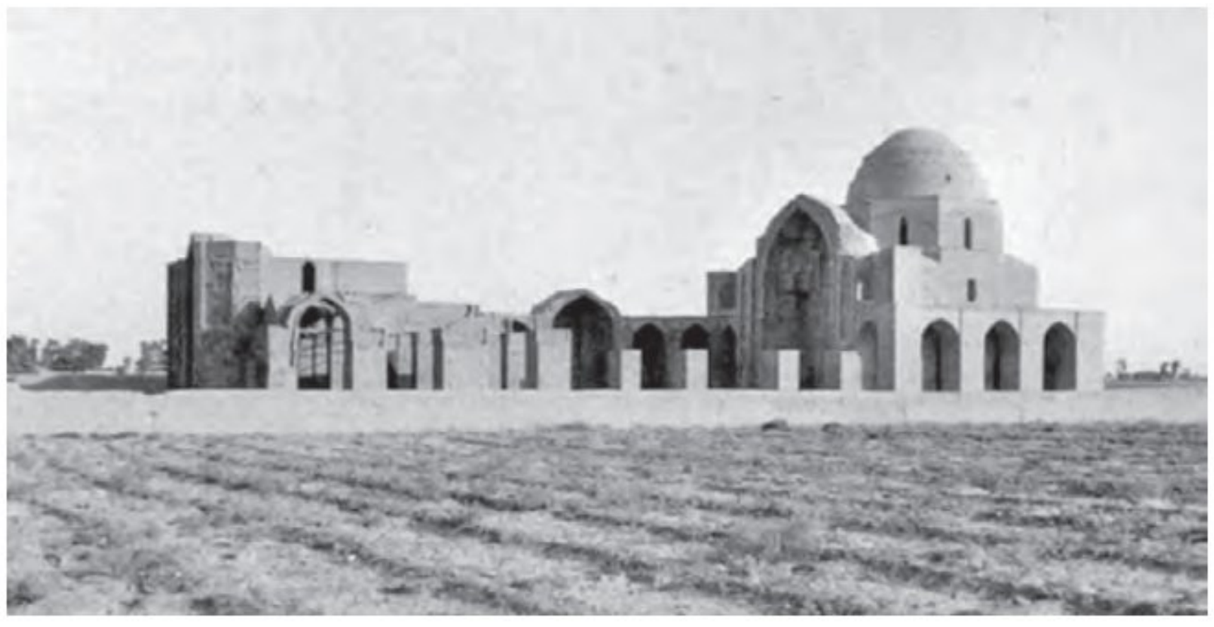
۱ــ ربع رشیدی : مجموعه بناهای علمی فرهنگی (مسجد، مدرسه، دارالشفا، و کتابخانه) که در اواخر سده هفتم هجری به‌دستور خواجه‌رشیدالدین فضل‌الله در تبریز ساخته شد.

CamScanner

مهم‌ترین تحول معماری در این دوره که در برخی منابع آن‌را به شیوه آذری خوانده‌اند، شامل بلندی بنا، گنبدهای ساق بلند، نقشه هشت ضلعی و گنبد دو پوسته و ایوان‌های باریک و بلند است. همچنین بلندتر شدن سقف اتاق‌ها و ارتفاع مناره‌ها، تزیینات بنا با پوشش کاشی، گچ کاری رنگی و مقرنس‌کاری[1] است (شکل ۲ــ۱۰). شاخص‌ترین اثر معماری این دوره را می‌توان مسجد جامع ورامین (شکل ۳ــ۱۰)، مسجد جامع یزد (شکل ۴ــ۱۰)، مسجد جامع کرمان (شکل ۵ــ۱۰)، آرامگاه بایزید بسطامی (شکل ۶ــ۱۰)، آرامگاه شیخ عبدالصمد

▲ شکل ۲ــ۱۰ــ نمای داخلی گنبد سلطانیه، زنجان

▲ شکل ۳ــ۱۰ــ مسجد جامع ورامین

▲ شکل ۶ــ۱۰ــ آرامگاه بایزید بسطامی

▲ شکل ۵ــ۱۰ــ مسجد جامع کرمان

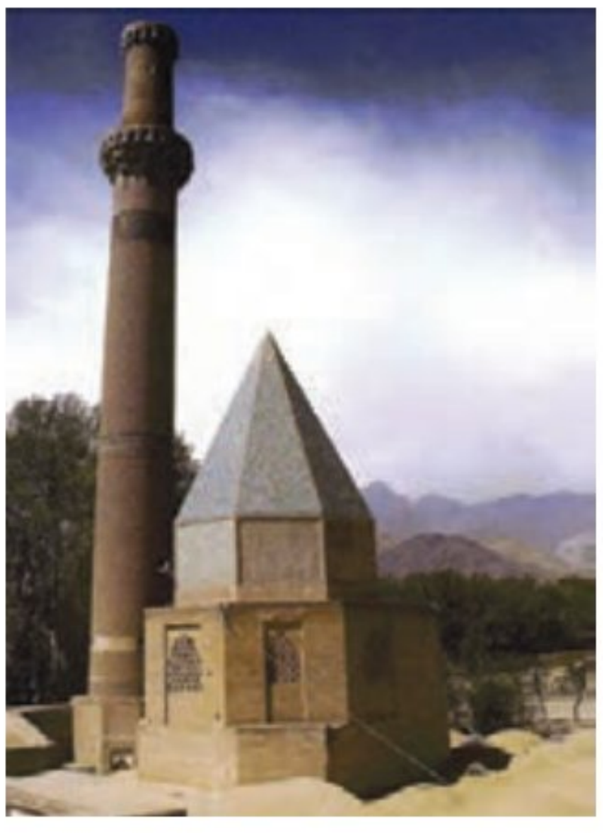

▲ شکل ۴ــ۱۰ــ مسجد جامع یزد

۱ــ مقرنس‌کاری : تزیینات پله‌پله ، کنگره‌ای و قرنیزدار در معماری را مقرنس‌کاری گویند.

CamScanner

(شکل ۷ــ۱۰) و بناهای دیگر از جمله رصدخانه مراغه و قصر ایلخانی در تخت سلیمان (شکل ۸ــ۱۰) را نام برد. همچنین بارزترین تزیینات معماری را می‌توان در محراب‌سازی مسجد جامع اصفهان دید (شکل ۹ــ۱۰). اما تحول دیگر در زمینه‌کاشی معرق است که جایگزین آجرکاری‌ها و تلفیق آن با کاشی بنایی شده است.

▲ شکل ۷ــ۱۰ــ آرامگاه شیخ عبدالصمد، نطنز

▲ شکل ۸ــ۱۰ــ چشم‌انداز کلی، تخت سلیمان، آذربایجان غربی

▲ شکل ۹ــ۱۰ــ محراب مسجد جامع اصفهان

میراث هنری دیگری که در این دوره به حد شکوفایی خود می‌رسد، **نگارگری** است. در این دوره تحریم نگارگری تا اندازه‌ای شکسته شد و جنبه همگانی‌تری یافت. این زمان با بهره‌گیری از تأثیرات هنری پیشین، نگارگری ناب ایرانی پدید آمد.

CamScanner

▲ شکل ۱۰ــ۱۰ــ برگی از کتاب شاهنامه بزرگ مغول، مکتب تبریز ۱

هنرمند ایرانی با آگاهی و درک مناسب از تصویرگری توانست تأثیرات هنر خاوردور (چین) مانند دقت در جزئیات، ترسیم کوه به شیوه لایه لایه، ابرهای پیچان، هاشورزنی و ترسیم آب به‌صورت پولک پولک را با شیوهٔ هنر بیزانسی[1] یعنی استفاده از رنگ نقره‌ای و حالات چهره اشخاص را ترکیب نموده و با هوشمندی مناسب در هنر خود آورده و به آنها رنگ و بویی ایرانی ببخشد. تمامی این ویژگی‌ها برای کتاب‌هایی که بیانگر روح ایرانی هستند بسیار مناسب به‌نظر می‌رسید. برجسته‌ترین این آثار، شاهنامه فردوسی و کتب تاریخی است که همت والایی برای مصورسازی آن به کار رفته است (شکل‌های ۱۰ــ۱۰ و ۱۱ــ۱۰). در نیمه دوم سده هفتم هجری مرحله انتقالی سنت‌نگارگری با حضور هنرمندانی که وفادار به سنت ایرانی هستند، با آگاهی از ویژگی‌های هنری سرزمین‌های دیگر شکل گرفت (شکل ۱۲ــ۱۰). آنها توانستند با غنا بخشیدن به فنون هنری، توانمندی‌هایی در منظره‌سازی و استفاده همزمان از رنگ‌های جسمی و روحی پدید آوردند (شکل ۱۳ـ۱۰). اما همچنان آثاری نیز با تلفیق سنت‌های تصویری سده‌های چهارم تا ششم هجری و عناصر آسیای میانه در این زمان مشاهده می‌شود.

همزمان با دوران تسلط ایلخانان مغول، **نگارگران شیراز** توانستند میراث‌دار سنت‌های پیشین هنری ایران در نگارگری باشند. آنها همت بسیاری در تولید آثار

▲ شکل ۱۱ــ۱۰ــ برگی از کتاب جوامع التواریخ، رشیدالدین فضل الله

▲ شکل ۱۲ــ۱۰ــ برگی از کتاب منافع الحیوان

۱ــ بیزانس : هنر و معماری سده چهارم تا پانزدهم میلادی در مردم شرقی به هنر بیزانس معروف است.

CamScanner

▲ شکل ۱۳ــ۱۰ــ برگی از کتاب کلیله و دمنه

▲ شکل ۱۴ــ۱۰ــ برگی از مجموعه شعر مکتب شیراز سال ۸۰۰ هجری

مکتوب و سنت کتابت‌داشتند و ابداعاتی را در زمینه نقاشی و نگارگری ایجاد کردند. در این مکتب بر انسان تأکید تصویری بسیاری شده است. پیکره‌ها بیش از حد بلند قامت و بی‌تناسب با منظره و معماری کشیده می‌شد، پیرامون وی را نقوش گیاهی بسیاری پر می‌کرد و زمینه افق در بالا به‌کار می‌رفت. همچنین نوعی هماهنگی خط و رنگ رعایت می‌شد (شکل ۱۴ــ۱۰).

سنت دیگر نقاشی این دوره تاریخی در **مکتب جلایری** دیده می‌شود که در آن نوعی تحول پدید آمد و توانست شیوه و الگوی مناسبی را در سنت نگارگری ایجاد کند که تداوم آن را در دوره تیموری می‌توان جستجو کرد. این مکتب میراث‌دار سنت مکتب ایلخانی در تبریز، مکتب شیراز و بغداد بود. همراه با سیر تحول ادبیات فارسی و ظهور سبک عراقی و ادبیات تغزلی نوعی فضای شاعرانه و تصویرسازی خیالی را با هماهنگی میان پیکره و فضای تصویر، تنوع رنگ، ترکیب‌بندی دایره‌وار، تزئینات ماهرانه و تفکیک فضا (همزمانی) پدید آورد. شاخص آثار این دوره را می‌توان در دیوان خواجوی کرمانی و مجموعه همای و همایون و دیوان سلطان احمدجلایر دید که برای اولین بار هنر تشعیر[1] نیز به عنوان شیوه‌ای در تزئین دیوان اشعار به‌کار رفته‌است (شکل‌های ۱۵ــ۱۰ و ۱۶ــ۱۰).

▲ شکل ۱۵ــ۱۰ــ برگی از کتاب دیوان خواجوی کرمانی

۱ــ تشعیر : نوعی طراحی، قلم‌گیری و رنگ‌آمیزی محدود با نقوش سنتی که در کتاب‌آرایی به‌کار می‌رود.

همچنین هنر **کتاب‌آرایی** و **خوشنویسی** در زمینه‌های گسترده‌ای رواج یافت و کتابت را به هنری فاخر مبدل ساخت. این تحول با حضور استادان شش‌گانه خوشنویسی ــ از شاگردان یاقوت مستعصمی ــ در سه منطقه مهم فارس، خراسان و آذربایجان شکل می‌گیرد. این خوشنویسان هنر خویش را در کاربردهای مختلف تزیین بناها و کتابت نسخه‌های خطی گسترش دادند (شکل ۱۷ــ۱۰). همچنین ابداع خط نستعلیق توسط میرعلی تبریزی نیز به دوره جلایریان بازمی‌گردد.

▲ شکل ۱۶ــ۱۰ــ تشعیر، برگی از کتاب دیوان سلطان احمد جلایر

▲ شکل ۱۷ــ۱۰ــ برگی از قرآن مجید

سفالگری در این دوره نیز مورد توجه بوده است و از مهم‌ترین مراکز تولید سفال کاشان، ری و سلطان‌آباد است. سفالگران کاشانی به دلیل دارا بودن امکانات منطقه‌ای رشد قابل ملاحظه‌ای در سفالگری داشتند. آنها توانستند در این دوره نوشته‌های برجسته‌ای را به نقاشی بیفزایند و فن مشبک‌سازی ظروف سفالین را به کمال برساندند. همچنین در تزیین از طراحی و خطاطی و شیوه نگارگری بهره بردند (شکل ۱۸ــ۱۰). از مناطق رقیب کاشان بایستی به ری اشاره کرد که غالباً بر روی سفالینه‌ها موضوعاتی از جمله مجالس شکار یا چوگان را بر زمینه سفید یا لاجوردی به همراه نقش ترنج‌های زیبا و پرکار استفاده می‌کردند (شکل ۱۹ــ۱۰). همزمان شیوه سلطان‌آباد با نوعی ترنج چهارپر که درون آن‌را با تصاویر بسیار زنده از جمله گوزن و آهو پر می‌کردند به شیوه‌ای خاص و بدیع مبدل شد. در آن طرح شکوفه‌هایی با خط‌های باریک آبی روی زمینه‌های تاریک اجرا می‌شد (شکل ۲۰ــ۱۰ الف و ب).

▲ شکل ۱۸ــ۱۰ــ ظرف سفالین، کاشان

CamScanner

ب

الف

▲ شکل ۱۹ــ۱۰ــ ظرف سفالین، سده ۸ هجری، ری

▲ شکل ۲۰ــ۱۰ــ ظرف سفالین، دوره ۸ هجری سلطان آباد، اراک

با وجود نمونه‌های اندک **آثار فلزی** در این دوره از جمله شمعدان‌های فلزی (شکل ۲۱ــ۱۰) باز هم نمی‌توان روش تولید این هنر در سده‌های هفتم و هشتم هجری را روشن نمود اما در برخی نسخه‌های مصور، ابزارهای فلزی گوناگونی دیده می‌شود.

هنر چوب نیز در این دوره براساس آثار باقیمانده، دارای اهمیت بوده است که از نمونه‌های شاخص آن می‌توان به منبر مسجد جامع نائین (شکل ۲۲ــ۱۰)، منبر مسجد جامع اصفهان و رحل چوبی اشاره کرد.

▲ شکل ۲۱ــ۱۰ــ پایه شمعدان فلزی، شیراز

▲ شکل ۲۲ــ۱۰ــ منبر چوبی مسجد جامع نایین

CamScanner

طراحی و بافت پارچه در این دوره به کلی تغییر می‌کند. نقش‌های پیش از اسلام از رواج افتاد و به جای آن رنگ‌های تند و تیره در زمینه پارچه معمول شد و تنها وسیله ایجاد برجستگی و تضاد به‌کار بردن الیاف فلزی در آنها بود. پارچه‌هایی با نقش راه راه و شاخ و برگ‌هایی از گل نیلوفر رایج شد. تزیینات پرندگان خیالی و جانوران به شکل رودوزی با الیاف فلزی بر روی پارچه‌ها به‌صورت تکراری به‌کار می‌رفت. گاهی این نقش‌ها به‌گونه‌ای قرار می گرفتند که بیننده احساس حرکت مورب می‌کرد (شکل ۲۳ــ۱۰).

به‌طور کلی در این دو سده نقش‌ها در آثار مختلف (پارچه، قلم‌زنی، کتاب‌آرایی، نگارگری و ...) به شکل طرح‌های آزاد و گردان، عناصری چون گل نیلوفر آبی، اژدها، سیمرغ، ابرهای پیچان ، پرندگان در حال پرواز و حیوانات در حال جست و خیز مشاهده می‌شود.

▲ شکل ۲۳ــ۱۰ــ نمونه‌های پارچه و لباس مغولی (برگرفته از آثار نگارگری)

گاه‌نگار درس دهم

دوره میانه (اسلامی)	
سده هفتم و هشتم هجری	سده سیزدهم و چهاردهم میلادی
(۶۰۰ـ۷۰۰) (۷۰۰ـ۸۰۰)	
هنرها : معماری، گچ‌بری، آجرکاری، سفالگری، کاشی‌کاری (معرق)، فلزکاری، خوشنویسی و کتابت، نگارگری و نقاشی، بافندگی	
مناطق : سلطانیه زنجان، ورامین، یزد، کرمان، بسطام، نظنز، تخت سلیمان، اصفهان، مراغه، تبریز، شیراز، ری	
سلسله‌ها : اتابکان، ایلخانان، مظفریان، جلایریان	

CamScanner

پرسش

۱ــ عناصر (اجزاء) تازه معماری سده‌های هفتم و هشتم هجری را نسبت به دورهٔ قبل بیان کنید.

۲ــ تزیینات معماری سدهٔ هفتم و هشتم هجری چه بود؟

۳ــ شاخص‌ترین آثار معماری سدهٔ هفتم و هشتم هجری را نام ببرید.

۴ــ آثار غیرمذهبی معماری سدهٔ هفتم و هشتم چه بناهایی را شامل می‌شد؟

۵ــ وضعیت نگارگری سده‌های هفتم و هشتم را بیان کنید.

۶ــ مکتب نگارگری شیراز چه ویژگی‌هایی داشت؟

۷ــ وضعیت کتاب‌آرایی سده‌های هفتم و هشتم را شرح دهید.

۸ــ مراکز مهم سفالگری ایران در سده‌های هفتم و هشتم را نام ببرید.

۹ــ آثار سفالی سده‌های هفتم و هشتم چه تزییناتی داشته‌اند؟ شرح دهید.

۱۰ــ طراحی پارچه و بافت آن در سدهٔ هفتم و هشتم چه تغییراتی پیدا کرد؟ شرح دهید.

۱۱ــ جدول زیر را با توجه به محتوای درس با عبارات مناسب کامل کنید :

زمان	شاخص‌ترین آثار معماری سده ۷ و ۸ هجری	ویژگی نگارگری سده ۷ و ۸ هجری	مراکز سفالگری سده ۷ و ۸ هجری
سده ۷ و ۸ هجری		دقت در جزئیات، ترسیم کوه‌های لایه‌لایه، ابرهای پیچان، ترسیم آب به صورت پولک پولک، استفاده از رنگ نقره‌ای	

CamScanner

درس یازدهم

هنر و تمدن ایران
در اواخر سده هشتم و نهم هجری

اهداف رفتاری : از هنرجو انتظار می‌رود پس از پایان این درس بتواند :

۱ــ تحولات معماری دورهٔ تیموری را بیان کند.

۲ــ تحولات نگارگری دورهٔ تیموری را بیان کند.

۳ــ آثار شاخص نگارگری دورهٔ تیموری را نام ببرد.

۴ــ ویژگی‌های نگارگری دورهٔ تیموری (مکتب هرات) را بیان کند.

۵ــ وضعیت سفالگری و تزئینات آن‌را در دورهٔ تیموری شرح دهد.

۶ــ وضعیت پارچه‌بافی در دورهٔ تیموری را بیان کند.

هنر و تمدن ایران در اواخر سده هشتم و نهم هجری

با به قدرت رسیدن تیمور و جانشینان وی تلاشی فراگیر انجام گرفت تا منابع هنری قلمرو آنان به‌صورت فرهنگ شاهانه‌ای همچون تجلی هنر پیشینیان و همسایگان قلمرو خود به‌وجود آید. از این‌رو تیمور با ساخت بناهای باشکوه و عظیم و پرداخت هزینه‌های بالا توانست آثار پدید آمده را همچون پوشش‌های جواهرنشان بیاراید. این ویژگی در تمامی قلمرو تحت سیطره تیمور و جانشینان او گسترش یافت و بناهای باشکوه با نمای کاشیکاری رنگارنگ آراسته شد. در دیگر سو هنر کتاب‌آرایی و نگارگری به عصر طلایی خود وارد شد. آن چنان که کامل‌ترین مکتب نگارگری ایرانی به‌دلیل ایرانی بودن سبک و نیز گسترش و تعالی هنرهای وابسته از جمله خوشنویسی و جلدسازی پدید آمد.

در دوره تیموری شهر سمرقند به عنوان شهر سبز نامیده و مرکز اولیه حکومت تیموریان شد. پس از آن دو مرکز عمده با آثار فاخر هنری را می‌توان شیراز و هرات نامید که به عنوان دو مکتب اصلی هنری نیز شناخته می‌شوند.

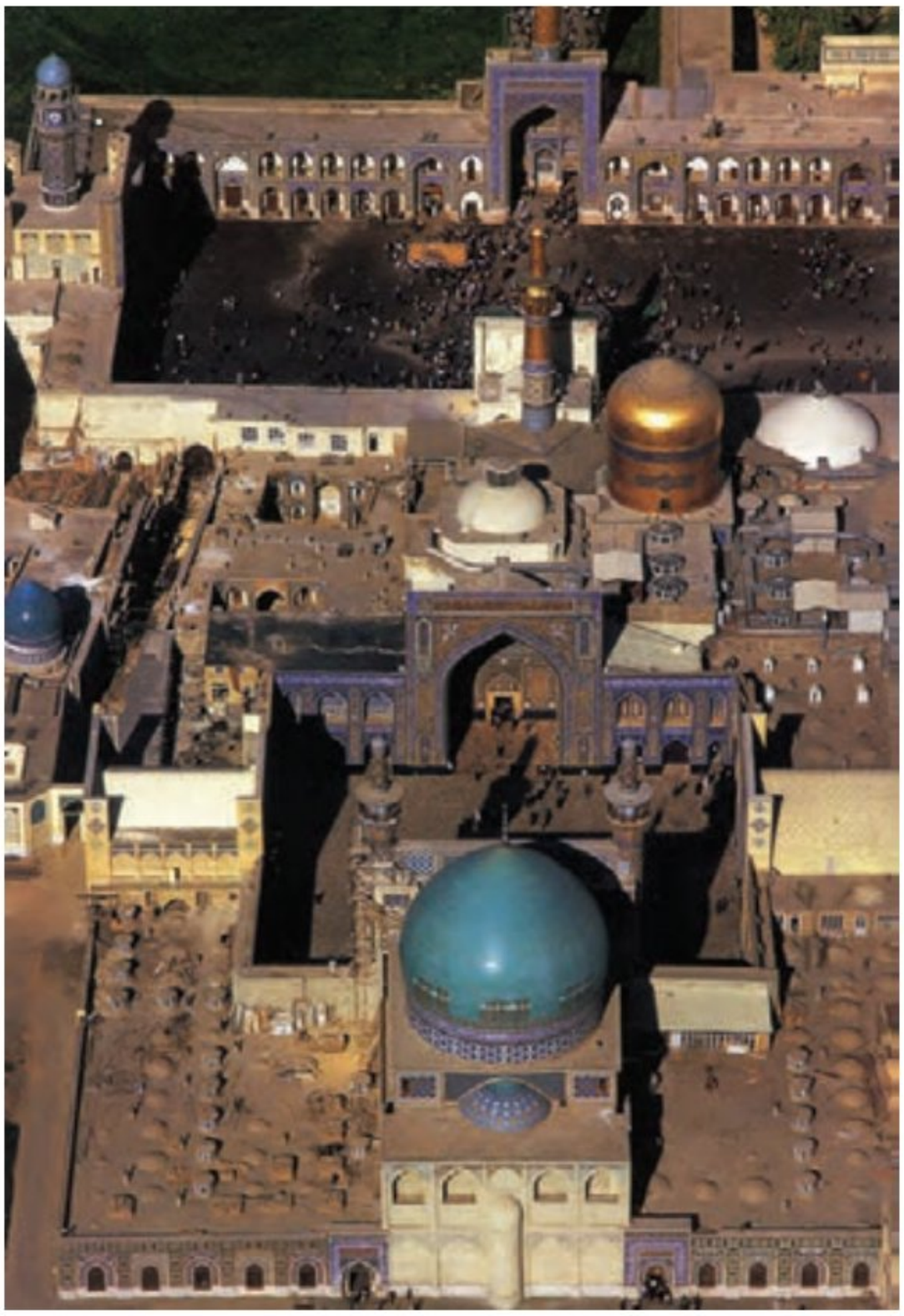
مهم‌ترین اقدام تیمور پس از استقرار حکومت ساخت مسجد جامع شهر سمرقند به یاد همسر خود بی‌بی‌خاتون است (شکل ۱ــ۱۱) که براساس مساجد چهار ایوانی ساخته شده است. در دوران شاهرخ به‌دلیل گستردگی شیعه، **معماری** بارگاه ملکوتی امام رضا (ع) نوسازی گسترده‌ای یافت و

CamScanner

در کنار آن مسجد جامع بزرگ گوهرشاد با ۲ تالار اجتماع یعنی دارالسادات (جایگاه سیدان) و دارالحفاظ (حافظان قرآن مجید) ساخته و افزوده شد (شکل ۲ــ۱۱). همچنین الگوی مدرسه‌سازی توسط معمار بزرگ این دوران یعنی قوام‌الدین شیرازی به اوج می‌رسد (شکل ۳ــ۱۱ الف و ب).

▲ شکل ۱ــ۱۱ــ مسجد بی‌بی خاتون، سمرقند

▲ شکل ۲ــ۱۱ــ مسجد گوهرشاد و بارگاه امام رضا (ع)، مشهد

▲ شکل ۳ــ۱۱ــ الف ــ نمای داخلی مدرسه غیاثیه

▲ شکل ۳ــ۱۱ــ ب ــ مدرسه غیاثیه، خرگِرد، خراسان

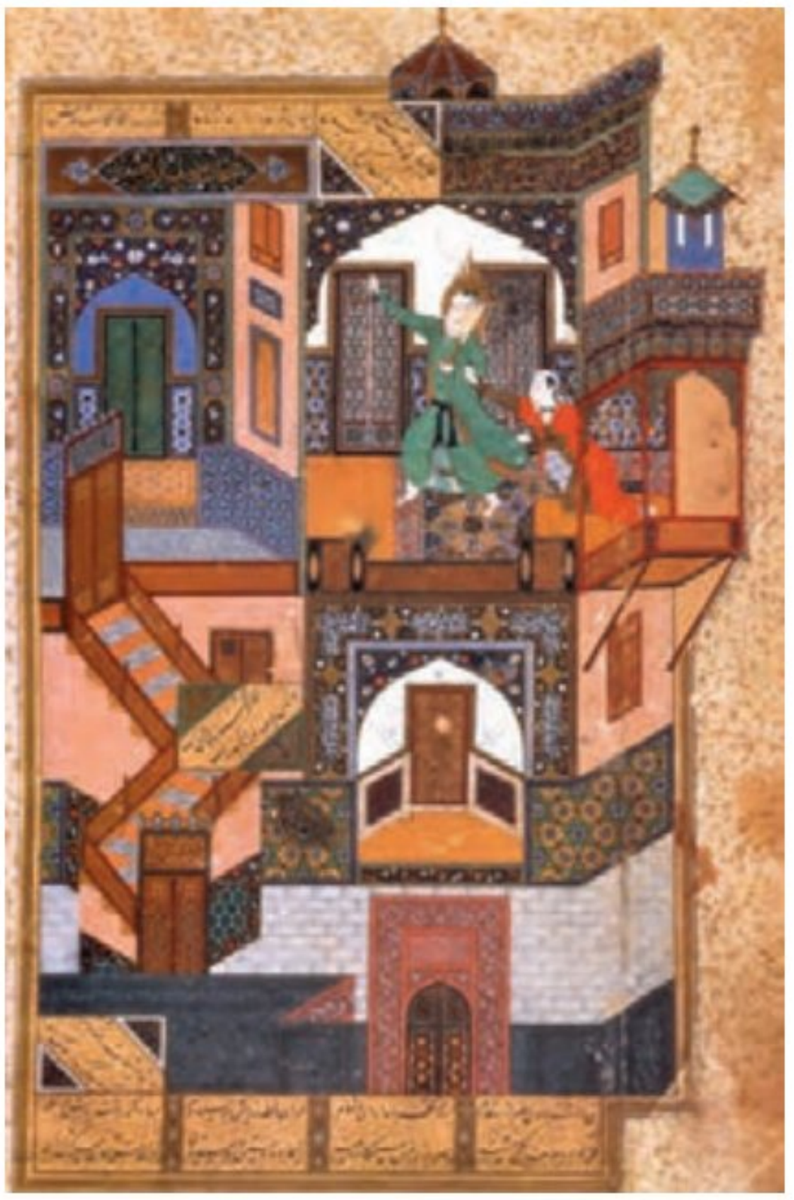
▲ شکل ۴ــ۱۱ــ برگی از کتاب معراج نامه

همانگونه که اشاره شد هنر **کتابت** و **نگارگری** در این دوره به اوج و شکوفایی می‌رسد و باعث پدید آمدن مکتب‌های کمال یافته شیراز و هرات می‌شود. مهم‌ترین تحول نگارگری در ادامه با تسلط رنگ قرمز در مکتب شیراز است. تداوم سنت هنری دوران جلایری نیز با تسلط رنگ آبی در مکتب هرات به‌کار می‌رود. آثار مهم تولید شده مکتب هرات در سه دوره شاهرخ، بایسنقر میرزا و کمال‌الدین بهزاد شامل معراج نامه (شکل ۴ــ۱۱) شاهنامه بایسنقری (شکل ۵ــ۱۱) و بوستان سعدی با نقاشی کمال الدین بهزاد (شکل ۶ــ۱۱) می‌شود. همچنین از مهم‌ترین تحولات نقاشی بعد از سده نهم هجری، رواج روزافزون تک چهره‌پردازی می‌باشد (شکل ۷ــ۱۱) که زمینه‌ساز نوعی مجلّد به‌صورت مجموعه‌های نقاشی و خطاطی موسوم به مرقعات[1] است. هنر **کتاب‌آرایی** با به‌کارگیری جلدهای سوخت و زرکوب در این زمان، مراحل تکامل خود را می‌پیماید که آثار به‌جامانده مایه افتخار و مباهات است. ویژگی بارز نقاشی و نگارگری در این دوره ایجاد کمال تعادل در اندازه‌ها، ترکیب‌بندی و رنگ‌آمیزی فاخر است. در این نقاشی پیکره انسان در برابر معماری با منظره طبیعی به درستی جای داده شده و به آن وحدت بخشیده است. در این‌جا نگارگر از توان خود برای تجسم جهانی تازه بهره برده که اوج آن‌را در شاهنامه بایسنقری می‌توان دید.

تداوم نگرش هنری مکتب هرات را به‌گونه‌ای دیگر در مکتب ترکمانان و مکتب تبریز در دوره صفوی به دلیل حضور بهزاد و همچنین مکتب بخارا به‌دلیل حضور شاگردان بهزاد به‌خوبی می‌توان دید.

▲ شکل ۵ــ۱۱ــ برگی از شاهنامه بایسنقری

▲ شکل ۶ــ۱۱ــ برگی از کتاب بوستان سعدی، اثر بهزاد

▲ شکل ۷ــ۱۱ــ تک چهره‌نگاری، بهزاد

۱ــ مرقعات : مجموعه‌ای از قطعات نگارگری و خوشنویسی که از کناره‌ها به‌یکدیگر متصل شده است.

CamScanner

هنر خوشنویسی نیز در این دوره با کاربردها و تنوع چشمگیری تداوم می‌یابد.

هنر **چوب** و **فلز** با دقت عمل و ظرافت، بسیار هنرمندانه در این دوره پدید می‌آید. از شاخص‌های هنر چوبی می‌توان به درهای یک بقعه معروف (شکل ۸ــ۱۱) اشاره کرد. فلزکاری همراه با فن طلاکوبی و نقره‌کوبی روی مفرغ به کمال خود می‌رسد. وجود طرح‌های بسیار ظریف و زیبا که در اختیار تمامی گروه‌های هنری این دوره بود توانست تا به تکامل شیوه ساخت اشیا در هنر فلزکاری کمک فراوانی کند. این امر سبب شد تا، آثار با ارزشی از فلزات دیگر به‌جای ظروف زرین و سیمین که اِشکال شرعی داشتند، به‌وجود آید (شکل ۹ــ۱۱).

با گسترش روابط میان ایران و چین و نیاز روزافزون به آثار سفالین، ساخت محصولاتی از قبیل چینی‌های آبی و سفید و تک رنگ در برخی از کارگاه‌های **سفالگری** ایران آغاز می‌شود. آثار مورد توجه در این دوره بیشتر شامل نمونه‌هایی با قلم‌گیری تیره در زیر لعاب شفاف فیروزه‌ای و سبز یا به‌صورت نقاشی با رنگ‌های مختلف در زیر لعاب شفاف بی‌رنگ بود. برخی نیز به‌صورت نقاشی زرین فام[1] بودند که در قالب اشیاءِ تزیینی و کاربردی، و کاشی به‌کار می‌رفتند (شکل ۱۰ــ۱۱).

▲ شکل ۸ــ۱۱ــ در چوبی، بقعه احمد یَسَوی

▲ شکل ۹ــ۱۱ــ ظرف فلزی

▲ شکل ۱۰ــ۱۱ــ ظرف سنگی

۱ــ زرین‌فام : نوعی لعاب براق و درخشان که تداعی کننده تلألو طلا است.

در این دوره استفاده از کاشی معرق[1] برای تزیین بنا، بسیار رواج داشت. نمونه بارز آن‌را می‌توان در کاشی‌کاری مسجد گوهرشاد و مسجد کبود دید (شکل ۱۱ــ۱۱).

همچنین در سفالگری این دوران، ساخت ظروف معروف به «آبی و سفید» در مناطق گرگان (جرجان قدیم) و کرمان رواج داشته است (شکل ۱۲ــ۱۱).

پارچه‌های ظریف و با کیفیت بسیار بالا را تنها می‌توان در دیگر آثار هنری از جمله نگارگری یافت. با این حال براساس این نمونه‌های غیر مستقیم از فن **پارچه‌بافی** دلیلی بر وجود کیفیت بالای پارچه در این دوره است. هر چند که ممکن است نقاش و نگارگر براساس سلیقه خود یا هماهنگی در تصویر در رنگ‌آمیزی آنها دخل و تصرف انجام داده باشد (شکل ۱۳ــ۱۱).

▲ شکل ۱۱ــ۱۱ــ کاشی‌کاری، مسجد کبود، تبریز

▲ شکل ۱۳ــ۱۱ــ طرح پارچه و لباس دوره تیموری (برگرفته از نگارگری)

▲ شکل ۱۲ــ۱۱ــ ظرف آبی و سفید، سده ۹ هجری ، شرق ایران

۱ــ کاشی معرق : نوعی تزیینات کاشی‌کاری که از بریدن و کنار هم گذاشتن کاشی‌های رنگارنگ در طرح‌ها و نقوش سنتی به‌کار می‌رود.

گاه نگار درس یازدهم

دوره میانه (اسلامی)	
اواخر سده هشتم و نهم هجری	اواخر سده چهاردهم و پانزدهم میلادی
(۸۰۰ـ۹۰۰) (۷۵۰ ـ ۸۰۰)	
هنرها : معماری، گچ‌بری، آجرکاری، سفالگری، کاشی‌کاری (معرق)، فلزکاری، خوشنویسی و کتابت، نگارگری و نقاشی، بافندگی، هنر چوب، آثار سنگی	
مناطق : سمرقند، هرات، شیراز، مشهد، خرگرد، تبریز	
سلسله‌ها : جلایریان، تیموریان، قراقویونلو، آق‌قویونلو	

پرسش

۱ــ مهم‌ترین آثار معماری دورهٔ تیموری کدامند؟

۲ــ نگارگری در دورهٔ تیموری چه تحولی پیدا کرد؟ توضیح دهید.

۳ــ آثار شاخص کتاب‌آرایی و نگارگری دورهٔ تیموری را ذکر کنید.

۴ــ مکتب نگارگری هرات (تیموری) را چه کسانی رونق می‌بخشیدند؟

۵ــ ویژگی‌های نگارگری دورهٔ تیموری (مکتب هرات) را بیان کنید.

۶ــ سفالگری دورهٔ تیموری چه وضعیتی داشت و از چه تزییناتی برخوردار بود؟

۷ــ پارچه‌بافی در دورهٔ تیموری را با قبل از آن مقایسه کنید.

۸ــ تزیینات معماری دورهٔ تیموری چه بود؟

۹ــ معماری دورهٔ تیموری را با قبل از آن مقایسه کنید.

۱۰ــ جای خالی در جمله زیر را با کلمات مناسب پرکنید :

نمونه کاشی معرق در سدهٔ ۸ و ۹ هجری در دوبنای ..... و ..... مشاهده می‌شود.

۱۱ــ مسجد کبود تبریز دارای چه نوع کاشی‌کاری بوده است؟

الف) کاشی هفت‌رنگ ب) کاشی زرین‌فام ج) کاشی معرق د) هیچ کدام

۱۲ــ جدول زیر را با توجه به عناوین هر قسمت کامل کنید :

زمان	شاخص‌ترین آثار معماری سده ۸ و ۹ هجری	نام افرادی که در جهت رشد نگارگری در سده ۸ و ۹ هجری تلاش کردند	آثار شاخص نگارگری
	بارگاه ملکوتی امام رضا، مسجد گوهرشاد، تالار اجتماع دارالسادات و دارالحفاظ		معراج‌نامه، شاهنامه بایسنقری، بوستان سعدی

CamScanner

درس دوازدهم

هنر و تمدن ایران در سده دهم و یازدهم هجری

▲ نقشه سده دهم تا دوازدهم هجری

CamScanner

اهداف رفتاری : از هنرجو انتظار می‌رود پس از پایان این درس بتواند :

۱ــ چگونگی معماری دورهٔ صفوی را شرح دهد.

۲ــ تنوع آثار معماری دورهٔ صفوی را بیان کند.

۳ــ ویژگی‌های نگارگری مکتب تبریز صفوی را ذکر کند.

۴ــ آثار شاخص نگارگری دورهٔ صفوی را نام ببرد.

۵ــ نگارگری شاخص دورهٔ صفوی را نام ببرد.

۶ــ ویژگی‌های مکتب هنری قزوین را ذکر کند.

۷ــ تحولات نگارگری دورهٔ صفوی در مکتب اصفهان را بیان کند.

۸ــ تأثیر نگارگری بر سایر هنرها را ذکر کند.

۹ــ ویژگی‌های قالی‌بافی دورهٔ صفوی را شرح دهد.

۱۰ــ پارچه‌بافی دورهٔ صفوی را شرح دهد.

۱۱ــ سفالگری دورهٔ صفوی را شرح دهد.

۱۲ــ هنر فلزکاری دورهٔ صفوی را شرح دهد.

هنر و تمدن ایران در سده دهم و یازدهم هجری

در دوران صفوی مراکز هنری ایران به سمت ناحیه غربی و مرکزی ایران کشیده شد و توانست با حفظ سنت‌های کهن هنر ایرانی جایگاه مهم و خاصی را در تمدن ایرانی رقم زند. همچون دیگر سلسله‌های حکومتی، در این دوره نیز تلاش بر آن بود که آثار مهمی در راستای اهداف اسلامی برداشته شود. با شکوه‌ترین مساجد از نظر طول، بزرگی و زیبایی با تزیینات و کتیبه‌های خوشنویسی شده در این زمان ساخته شد (شکل ۱ــ۱۲ الف و ب). همچنین به‌دلیل اهمیت به امر تعلیم و تربیت در فرهنگ اسلامی مدرسه‌هایی با ایوان‌های بزرگ دو طبقه و حجره‌دار همچون مدرسهٔ چهار باغ در اصفهان

ب

الف

▲ شکل ۱ــ۱۲ــ مسجد امام، میدان نقش جهان، اصفهان

ساخته شد (شکل ۲ـ۱۲). در این زمان به پاس بزرگداشت مذهب شیعه و بزرگان دین، تلاش بسیاری برای ساخت آرامگاه‌هایی در شأن بزرگان و ائمه به‌ویژه در کربلا، سامرا و نجف اشرف صورت گرفت. در این مکان‌ها گنبدهایی پیازی شکل همراه با گلدسته‌های استوانه‌ای بلند بنا شد (شکل ۳ـ۱۲).

▲ شکل ۲ـ۱۲ـ مدرسه چهار باغ، اصفهان

▲ شکل ۳ـ۱۲ـ بارگاه ملکوتی امام علی(ع) در نجف اشرف

بناهای دینی در این دوران با کاشی‌های زیبا و نقش گل و بوته به شکلی چشم‌نواز تزیین می‌شد که دلالت بر خوش‌ذوقی و عشق به هنر است. سبک **معماری** این دوره که بیشتر در اصفهان خودنمایی می‌کرد به شیوه‌های متفاوت در تجربیات هنری گوناگون از جمله کاخ‌سازی، راهسازی، شهرسازی و مکان‌های عمومی، توجه داشت. آثار منحصر به فردی از بناهای غیردینی نظیر کاخ چهل ستون، هشت بهشت (شکل ۴ـ۱۲)، بازارها و کاروانسراها در شهرهای بزرگ و راه‌های اصلی بازرگانی و تجارت، ایجاد شد.

▲ شکل ۴ـ۱۲ـ کاخ هشت بهشت، اصفهان

دوره صفویه ابتدا با حضور کمال‌الدین بهزاد (از استادان برجسته مکتب هرات) که به سرپرستی کتابخانه سلطنتی در تبریز منسوب شده بود توانست موقعیت هنری خود را تثبیت کند. پس از بهزاد، شاگردان وی این مسئله مهم را پی‌گرفتند. این دوره هنری، تلفیق سنت‌های مکتب هرات و ویژگی محلی تبریز بود که توسط سلطان محمد انجام گرفت. رنگ طلایی در آن بیش از حد استفاده می‌شد و بیشتر موضوعات نقاشی را موضوعات درباری و گاهی موضوعات عادی دربر می‌گرفت.

CamScanner

نگارگری از نوعی ترکیب‌بندی حلزونی پیروی می‌کرد که شاخص آن‌را می‌توان در نسخه شاهنامه نفیس این دوران دید (شکل ۵ــ۱۲). پس از تبریز، برای مدت زمان کوتاهی، مکتبی هنری در مشهد (در نیمه دوم سده دهم هجری) ظهور کرد که در آن ویژگی‌های مکتب تبریز با عناصر محلی ادغام و روش جدیدی پدید آمد. در این مکتب بیشترین توجه به موضوعات عادی و ترسیم درخت کهنسال با تنه و شاخه گره‌دار و استفاده از رنگ سفید خودنمایی می‌کند. حاصل این تجربه هنری را می‌توان در کتاب هفت اورنگ جامی دید (شکل ۶ــ۱۲).

▲ شکل ۵ــ۱۲ــ برگی از شاهنامه شاه طهماسبی

▲ شکل ۶ــ۱۲ــ برگی از کتاب هفت اورنگ جامی

در اواخر سده دهم (۹۴۷ هـ.) با حضور مکتب هنری قزوین، هنرمندان درباری، بیشتر به دیوارنگاری گماشته شدند. از این‌رو برخی از هنرمندان به‌دلیل رویکرد تجاری و سفارش‌دهندگان معمولی رو به تولید مرقعات آوردند. به همین دلیل سنت کتاب‌آرایی به میزان اندکی رو به ضعف گذاشت. در مکتب قزوین با تغییر و تحول سبک مشهد روبه‌رو هستیم. در این دوره هنری، کاهش تنوع رنگ و پیکره‌ها در نگارگری پدید می‌آید. با این وجود همچنان سنت شاهنامه‌نگاری (شکل ۷ــ۱۲) وجود دارد. دیوارنگاری در دیگر اماکن نیز تحولی در دوره‌های بعد پدید می‌آورد (شکل ۸ــ۱۲). تا این دوره معمولاً خوشنویسان آثار خود را رقم (امضا) می‌زدند اما به دلیل ارزش یافتن مقام نقاش تحولی در برابری میان صاحبان قلم (نویسندگان و خوشنویسان) و قلم‌مو (نقاشان) ایجاد شده و نگارگران نیز آثار خود را رقم می‌زدند. این سنت از جُنید در دوره جلایری به بعد مرسوم شده بود.

▲ شکل ۷ــ۱۲ــ برگی از شاهنامه قوام

▲ شکل ۸ــ۱۲ــ عمارت چهلستون، قزوین

در میانه سده یازدهم هجری با انتخاب اصفهان به‌عنوان پایتخت صفوی تحولی نیز در عرصه نگارگری ایجاد شد. شیوهٔ مستقل رضاعباسی[1] (مکتب اصفهان) با گرایش واقعه‌نگاری و تأکید بر قلم‌گیری شکل گرفت. رویکرد تجارت جهانی و حضور هنرمندان هلندی و اروپایی، تأثیر به‌سزایی بر هنرهای بصری این دوره داشت. هرچند که هنر ایرانی در دوره صفویه توانست سهم بسزایی را در هنر گورکانی (مغولان هند)، کشمیر (هند) و عثمانی (ترکیه) بگذارد اما خود نیز تحت تأثیر هنر اروپایی قرار گرفت و نوعی هنر به‌عنوان فرنگی‌سازی در ایران رایج شد (شکل ۹ــ۱۲).

این رویکرد جدید باعث شد تا هنرمندان سبک تزیینی پیشین و موضوعات مبتنی بر ادبیات غنی‌فارسی را کنار گذاشته و براساس سلیقه روز به چهره‌پردازی و منظرهای طبیعی و دورنماسازی توجه کنند. آنها روشی تلفیقی نیز از سنت‌های هنری با تأثیرات اروپایی ایجاد کردند (شکل ۱۰ــ۱۲). پیامد این تحول زمینه‌ساز گرایشات متعدد از جمله، رواج سیاه قلم، مرقعات، دیوارنگاری، نقاشی گل و مرغ و شیوه‌های مردم‌نگاری[2] شد (شکل ۱۱ــ۱۲).

در این دوره همه هنرها به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم برخوردار از تجربیات هنری نگارگران بودند. تاجایی که شیوه طراحی و ایجاد نقش و رنگ‌آمیزی آنان بر دیگر هنرها تأثیر غیرقابل انکاری داشته است. از جمله هنرهای تأثیرگرفته؛ فن **بافندگی** یعنی پارچه‌بافی و قالی است. تحول بافت و

۱ــ رضاعباسی : هنرمند مشهور نگارگر دوره صفویه و پایه‌گذار مکتب اصفهان بوده است.

۲ــ شیوه مردم‌نگاری : شیوه هنری که موضوع آن زندگی روزمره مردم عادی است.

CamScanner

▲ شکل ۹ـ۱۲ـ نقاشی اثر رضا عباسی

▲ شکل ۱۰ـ۱۲ـ نقاشی اثر محمد زمان

▲ شکل ۱۱ـ۱۲ـ گل و مرغ

منسوجات با وجود پیشینه بسیار غنی در این دوره به نیمه اول سده دهم هجری باز می‌گردد که زمینه‌ساز تولید فرش‌هایی مانند فرش‌های اردبیل (شکل۱۲ـ۱۲) و فرش‌های اصفهان شد. غنای فرش‌های تولید شده به‌دلیل کاربرد طرح‌های اسلیمی، ختایی، شمسه‌ها و ... با الیاف ابریشم است (شکل ۱۳ـ۱۲). همچنین وجود ابریشم فراوان در این دوره، زمینه‌ساز تولید پارچه‌های نفیس از جمله زربفت بود (بسیار مورد توجه دربار بوده). این پارچه‌ها با زمینه رنگی و از تار و پود طلا بافته می‌شد. نقش گل‌ها از ابریشم براق با رنگی نزدیک به متن بود و در آن از طرح‌های نگارگری نیز بهره می‌بردند (شکل ۱۴ـ۱۲). فن بافت نیز با بافت پارچه‌های مخمل همراه با طرح گل و بوته برجسته و تافتهٔ براق با نخ‌های چند تابی (چند نخ تابیده در هم) تحول اساسی یافت. ایجاد طرح‌های نگارگری در

CamScanner

▲ شکل ۱۲ــ۱۲ــ فرش اردبیل

▲ شکل ۱۳ــ۱۲ــ بخشی از قالی با نقش‌های اسلیمی و ختایی

▲ شکل ۱۴ــ۱۲ــ نقش پارچه، دورهٔ صفویه

بافت پارچه، کاری بسیار دشوار بود ولی هنرمندان یزدی و کاشانی در این زمینه ابداعات و نوآوری‌های زیبایی پدید آوردند (شکل ۱۵ــ۱۲).

در اوایل سده دهم همراه با حفظ سنت‌های پیشین در عرصه **سفالگری**، تحولات چشمگیری پدید آمد. علت اساسی آن تلاش برای رقابت در بازارهای جهانی آن عصر بود. ایران در این زمینه توانست با بهره‌گیری از فن‌آوری ظروف چینی در اصفهان، آثار بسیار نفیس و ارزشمندی را تولید کرده و صادر نماید. نزدیک‌تر بودن ایران به بازار اروپا نسبت به چین (دوره مینگ[1]) این آثار به‌خوبی در عرصهٔ بازار جهانی حضور یافت. تولیدات ایران از نظر کیفیت هم با محصولات چین کاملاً برابری می‌کرد (شکل ۱۶ــ۱۲).

زیرا ظروف چینی تولید شده در ایران دارای جداره‌ای نازک، ظریف و نیمه شفاف بود که تا پایان سده سیزدهم هجری نیز رواج داشت. در این دوره تمامی روش‌های شکل‌دهی و تزیین مانند روش‌های زیررنگی، رورنگی (ظروف مینایی)، زرین فام و روش تزیین هفت رنگ رایج بود (شکل ۱۷ــ۱۲).

۱ــ دوره مینگ : سلسله فرمانروایان چین در سده ۱۴ تا ۱۷ میلادی

CamScanner

▲ شکل ۱۵ــ۱۲ــ پارچه بانقش نگارگری، دورهٔ صفویه

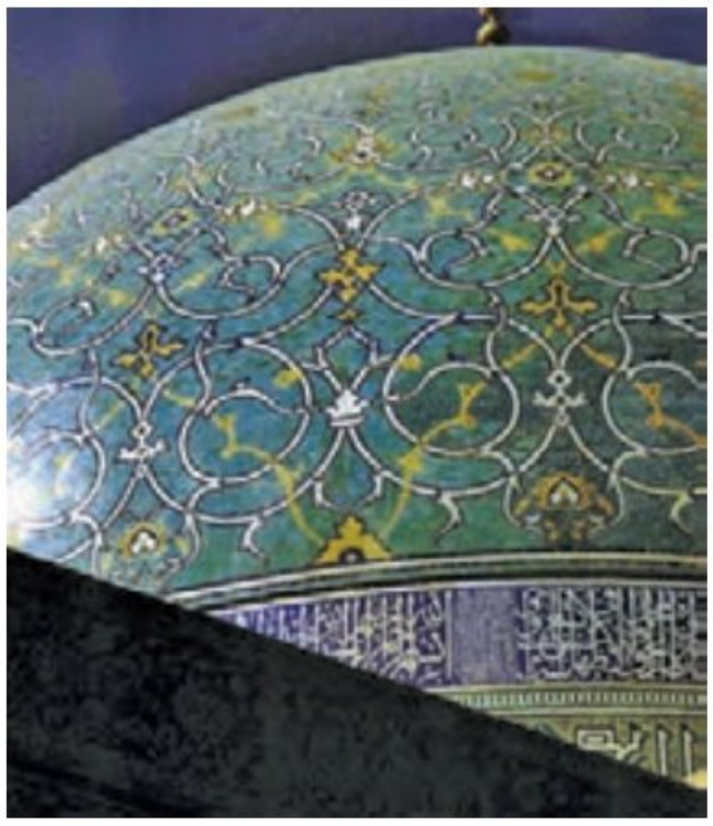
▲ شکل ۱۶ــ۱۲ــ ظرف کوباچه‌ای (بدل چینی)

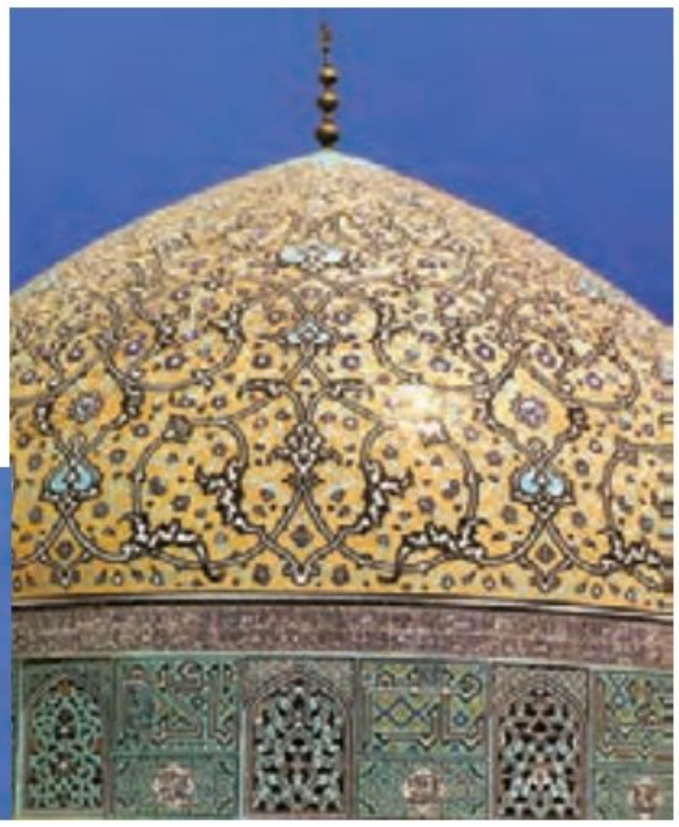
▲ شکل ۱۷ــ۱۲ــ نقش کاشی هفت رنگ،دورهٔ صفویه

در دوره صفوی علاوه بر کاشی معرق، از نوعی کاشی هفت رنگ[1] برای سرعت بخشیدن در تکمیل تزیین دیوار بناها استفاده می‌شد (شکل ۱۸ــ۱۲ الف و ب). نقوش به‌کار رفته در این کاشی‌ها غالباً نقوش اسلیمی و ختایی با رنگ‌های متنوع لاجوردی، آبی، سفید، زرد اُکر، سیاه، قهوه‌ای و سبز بودند.

۱ــ کاشی هفت‌رنگ : نقاشی با لعاب برروی کاشی‌های کنار یکدیگر را کاشی هفت‌رنگ می‌نامند.

▲ شکل ۱۸ــ۱۲ــ الف ــ کاشی‌کاری هفت رنگ
مسجد امام ، اصفهان

▲ شکل ۱۸ــ۱۲ــ ب ــ کاشی‌کاری هفت رنگ، مسجد شیخ لطف الله، اصفهان

هنر **فلزکاری** نیز دوران تحول و رشد خود را گذراند به‌طوری که در اواخر سده دهم ترصیع‌کاری با فلزات گرانبها و کتیبه‌هایی به خط نستعلیق، نوعی زیبایی چشمگیر را در این هنر پدید آورد. دوباره هنر فلزکاری احیا شد و تزیینات گل و گیاهی و اسلیمی و ختایی اهمیت ویژه‌ای در این هنر یافت (شکل ۱۹ــ۱۲).

▲ شکل ۱۹ــ۱۲ــ ظرف فلزی

CamScanner

گاه نگار درس دوازدهم

دوره میانه (اسلامی)	
سده دهم و یازدهم هجری	سده شانزدهم و هفدهم میلادی
(۱۱۰۰ـ۱۰۰۰)	(۱۰۰۰ـ۹۰۰)
هنرها : معماری، سفالگری و بدل چینی، کاشی‌کاری (هفت‌رنگ)، فلزکاری، خوشنویسی و کتابت، نگارگری و نقاشی، بافندگی (پارچه و فرش)، هنر چوب، آثار سنگی	
مناطق : تبریز، قزوین، مشهد، اصفهان	
سلسله‌ها : شیبانی (ازبک)، صفویه	

پرسش

۱ـ معماری در دورهٔ صفوی چه وضعیتی پیدا کرد؟

۲ـ آثار معماری دورهٔ صفوی را از نظر نوع بنا دسته‌بندی کنید.

۳ـ نگارگری مکتب صفوی تبریز چه ویژگی‌هایی داشته است؟

۴ـ آثار شاخص و نگارگران معروف دورهٔ صفوی را نام ببرید.

۵ـ مکتب هنری قزوین چه ویژگی‌هایی داشت؟

۶ـ تحولات نگارگری مکتب اصفهان را شرح دهید.

۷ـ نگارگری دورهٔ صفوی بر سایر هنرها چه تأثیری داشت؟ نمونه‌هایی را ذکر کنید.

۸ ـ قالی‌بافی در دورهٔ صفوی چه وضعیتی داشت؟

۹ـ وضعیت فلزکاری دورهٔ صفوی را توضیح دهید.

۱۰ـ تزیین ظروف سفالی در دورهٔ صفوی چگونه بود؟

۱۱ـ کدام یک از آثار زیر از شاخص‌ترین آثار نگارگری در سدهٔ ۱۰ و ۱۱ هجری است؟

الف) شاهنامه بایسنقری
ب) هفت اورنگ
ج) شاهنامه طهماسبی
د) مورد ب،ج

CamScanner

کنکور هنر
کارنامه سازان
با مجوز رسمی آموزش و پرورش
مشاوره / کلاس / آزمون
۰۹۳۰۶۷۰۸۸۵۵
۰۹۳۹۴۷۸۷۶۲۹
۰۹۳۳۷۰۷۲۱۷۳
رتبه یک کنکور هنر کشور
karnamehsazan.com konkorarnameh
karnamesazan.com karnamehsazan

فصل چهارم

دوران جدید

نقشه تاریخی
ایران
از آغاز تا پایان قاجاریه

- مناطق جدا شده از ایران طبق پیمان گلستان، در سال ۱۲۲۸ هـ. ق.
- مناطق جدا شده از ایران طبق پیمان ترکمن چای، در سال ۱۲۴۳ هـ. ق.
- مناطق واگذار شده به روسیه طبق قرارداد ۱۲۹۹ هـ. ق.
- مناطق جدا شده از ایران طبق عهدنامه پاریس در سال ۱۲۷۳ هـ. ق.
- مناطق جدا شده از ایران در طی سالهای ۱۲۸۸ تا ۱۳۲۳ هـ. ق.
- ایران امروز
- مرزهای کنونی
- مرز حداکثر قلمرو سلسله قاجاریه

▲ نقشه ایران، دوره قاجاریه تا معاصر

CamScanner

درس سیزدهم

هنر و تمدن ایران در سده دوازدهم و سیزدهم هجری

اهداف رفتاری : از هنرجو انتظار می‌رود پس از پایان این درس بتواند :

۱ــ وضعیت هنر و تمدن ایران در دورهٔ افشاری را بیان کند.

۲ــ تأثیر پذیری هنر دورهٔ زندیه از دوران قبل را شرح دهد.

۳ــ ویژگی مکتب زندیه در هنر ایران را توضیح دهد.

۴ــ موضوع نقاشی‌های مکتب زندیه را بیان کند.

۵ــ زمینه‌های بروز هنر دورهٔ قاجار را نام ببرد.

۶ــ تأثیرپذیری هنر ایران از غرب در دورهٔ قاجار را بیان کند.

۷ــ تحولات خوشنویسی در دورهٔ زند و قاجار را شرح دهد.

هنر و تمدن ایران در سده دوازدهم و سیزدهم هجری

در سده‌های دوازدهم و سیزدهم هجری دولت‌های متفاوتی پس از انقراض صفویان و فروپاشی اقتدار مرکزی با خاتمه دادن به هرج و مرج داخلی در ایران شکل می‌گیرد. در این دوره دولت‌های محلی به مرور به قدرت رسیدند که می‌توان به دولت افشاریه، زندیه و قاجاریه اشاره کرد. در ابتدای این دوره بیشترین تلاش برای بازپس‌گیری سرزمین‌های اشغالی و کشورگشایی گذشت. اما جریان هنری همچنان با تأثیرپذیری از روند فرنگی‌سازی و حفظ ارزش‌های سنتی در هنر ایران ادامه داشت.

در دوره **افشاریه** با توجه به تداوم سنت فرنگی‌سازی دوران صفویه، نمونه‌هایی از آثار هنرمندانی که همچنان در این دوره زندگی می‌کردند مشاهده می‌شود (شکل ۱ــ۱۳ الف و ب). محل حکمرانی نادر، به‌عنوان نمونهٔ مشخص معماری در این دوره نیز با تاثیرپذیری از معماری هندی ساخته شد (شکل ۲ــ۱۳).

در دورهٔ **زندیه** ابتدا آرامش نسبی برقرار شد و نوعی هنر به‌عنوان «مکتب زند» یا «مکتب گل» در شیراز پدید آمد. زیرا بیشترین توجه به نقاشی‌های گل و مرغ و نقاشی زیرلاکی[1] می‌شد و میراث این هنر توسط زندیه به‌عنوان تحولی که از دوران صفویه آغاز و به هنر قاجاریه انتقال یافت، شناخته می‌شود.

۱ــ زیرلاکی : نوعی نقاشی سنتی ایرانی که پس از اتمام کار، روی اثر با لایه ضخیمی از روغن شفاف پوشیده می‌شد.

CamScanner

▲ شکل ۱ــ۱۳ــ الف ــ نادرشاه افشار، اثر
علی بن عبدالبیگ علی قلی جبه دار

▲ شکل ۱ــ۱۳ــ ب ــ تصویری از کتاب تاریخ جهانگشای نادری
(جنگ نادر با اشرف افغان)، ۱۱۷۱ هـ

▲ شکل ۲ــ۱۳ــ کلات نادری،دورهٔ افشاریه، خراسان

CamScanner

بنابراین زندیه با حفظ میراث هنری دوره صفویه با وجود اندک زمان حضور این سلسله توانست ویژگی‌های منحصر به فرد و خاصی را در هنر پدید آورد که در زمینه نقاشی، معماری و دیگر هنرها، شاخص باشد (شکل ۳ـ۱۳).

نقاشی‌های دورهٔ زندیه که به «مکتب گل» شهرت یافته در بردارنده جنبه‌های مختلف با موضوعات متنوع و همچنین دربردارنده نقاشی‌های رنگ و روغنی با ابعاد بزرگ، نقاشی‌های لاکی و روغنی و گل و مرغ می‌باشد (شکل ۴ـ۱۳). تحول اساسی در این دوره را بیشتر می‌توان در شیوه‌های جدید هنری به‌ویژه نقاشی بر اشیاء مختلف از جمله قاب آینه، صندوقچه‌های جواهر و ... دید (شکل ۵ـ۱۳).

▲ شکل ۳ـ۱۳ـ ارگ کریمخان، شیراز

◀ شکل ۴ـ۱۳ـ نقاشی رنگ و روغن از چهره کریمخان زند

◀ شکل ۵ـ۱۳ـ قاب آینه، نقاشی لاکی روغنی

CamScanner

در دوره **قاجاریه** که دوران نسبتاً طولانی‌تری را به خود اختصاص داده در ابتدا نوعی گرایش سنتی همراه با بزرگ‌نمایی ارزش‌های باستانی دیده می‌شود. هنر این دوره برخوردار از سنت انتقالی میراث هنری صفویه از طریق زندیه است. از این‌رو این هنر را بیشتر به‌عنوان زند و قاجار می‌شناسند. اما به‌طور کلی جریان‌های هنری در دوره قاجاریه با گرایشات متعددی به‌وجود آمد. آن گرایش هنری که به حفظ و نگهداری میراث هنری صفویه و زندیه پرداخته است، به مرور به زوال می‌گراید. این هنر شامل نقاشی‌های دیواری، تک نسخه‌ها، نقاشی‌های لاکی روغنی و پشت شیشه و نقش برجسته‌های سنگی، ساخت بناها و کاخ‌های متعدد است.

شیوه **نگارگری** و **نقاشی** در این دوره با فضای معماری و گرایش به جلال و شکوه ظاهری بسیار هماهنگ است. گرایش به هنر غربی و فرنگی‌سازی در نقاشی این دوره را می‌توان تنها در منظره‌هایی دید که زمینه نقاشی‌ها را در برگرفته است (شکل ۶ــ۱۳). تلفیق نقاشی و معماری به‌ویژه در کاشی‌کاری بناها به خوبی قابل مشاهده است (شکل ۷ــ۱۳).

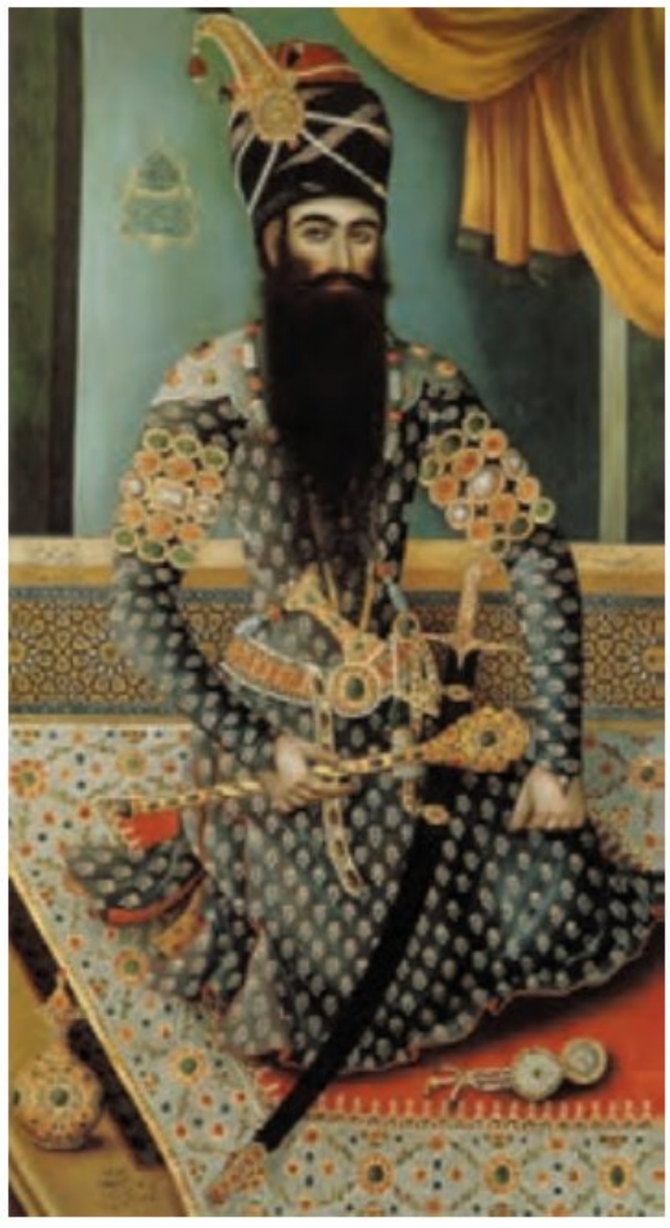
پس از تأسیس مدرسه دارالفنون و دارالصنایع به‌عنوان اولین مرکز دولتی آموزش هنر نوعی گرایش کامل به هنر اروپایی به‌وجود می‌آید و تمایل به هنر اشرافی و درباری به اینگونه آثار روزبه‌روز بیشتر می‌شود. تمایلات هنر اروپایی بیشتر در منظره‌سازی و صورت‌سازی و دور شدن از نگارگری ایران دیده می‌شود (شکل ۸ــ۱۳). تحولات معماری در این دوره نیز مانند نقاشی با تلفیق عناصر سنتی و شکل ظاهری معماری اروپایی می‌باشد (شکل ۹ــ۱۳).

▲ شکل ۸ــ۱۳ــ چهره ناصرالدین شاه

▲ شکل ۷ــ۱۳ــ کاشی‌کاری قاجاری

▲ شکل ۶ــ۱۳ــ شمایل نگاری (پیکرنگاری) فتحعلی شاه

CamScanner

▲ شکل ۹ــ۱۳ــ شمس‌العماره، عمارت قاجاری، تهران

خوشنویسی این دوره که بیشتر به شیوه نستعلیق می‌باشد به دلیل کاربردهای جدید هنری به شکل سیاه مشق (شکل ۱۰ــ۱۳) و یا نوعی نگارش مناسب برای چاپ سنگی[1] است (شکل ۱۱ــ۱۳).

به‌دلیل توجه مردم به آثار هنری نوعی گرایش مردمی نیز در هنر این دوره به چشم می‌خورد که می‌توان در آثار چاپ سنگی، کتاب‌آرایی، پرده‌های قلمکار، نقوش کاشی‌کاری و نقاشی دیواری در مکان‌های عمومی و مذهبی دید (شکل ۱۲ــ۱۳).

ارتباط روزافزون با غرب و حضور اندیشمندان ایرانی در این دوره که با فرهنگ اروپایی آشنا شده بودند باعث شد که زمینه مناسبی برای شکل‌گیری و کاربرد **رسانه‌های جدیدی** از جمله ایجاد روزنامه و مطبوعات، عکاسی و حتی سینما را به‌وجود آورد. هر چند تمایل به استفاده از عکاسی که بسیار سریع گسترش یافت، خود باعث ایجاد رکودی در نقاشی شد. این روند سریع سبب شد تا بسیاری از زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی تحول بیشتری به سمت تجدد و نوگرایی بیابد (شکل ۱۳ــ۱۳ الف و ب).

▲ شکل ۱۰ــ۱۳ــ سیاه مشق به خط نستعلیق

۱ــ چاپ سنگی : یکی از شیوه‌های چاپ روزنامه و کتاب است.

شکل ۱۱ــ۱۳ــ چاپ سنگی، کتاب
عجایب المخلوقات ◄

▲ شکل ۱۲ــ۱۳ــ ب ــ کاشی‌کاری هفت‌رنگ، دورهٔ قاجاریه

▲ شکل ۱۲ــ۱۳ــ الف ــ برگی از کتاب هزار و یک شب، صنیع‌الملک، دورهٔ قاجاریه

CamScanner

الف ب

▲ شکل ۱۳ــ۱۳ــ عکاسی دوره قاجاریه

همزمان با شکل‌گیری انقلاب مشروطه نوعی گرایش به سمت هنرهایی با زمینه‌های سنتی و مذهبی و حتی عامیانه به‌عنوان نقاشی پشت شیشه[1] (نقاشی پشت بدل) برای شمایل‌سازی و مصورسازی قصه‌های مذهبی به‌وجود آمد (شکل ۱۴ــ۱۳).

رویکرد دیگر در این زمینه شکل‌گیری نقاشی قهوه‌خانه‌ای (خیالی‌سازی) است که با گرایش به مضامین مذهبی و حماسی در شکل‌های مختلف پرده‌ای، نقاشی و نقاشی دیواری در مکان‌های عمومی شکل گرفته است. این نوع نقاشی به روش رنگ و روغن و با بیان چند واقعه در کنار یکدیگر در مفهومی داستان گونه ارائه می‌شد (شکل ۱۵ــ۱۳).

آخرین گرایش هنری دوره قاجاریه شکل‌گیری هنر آکادمی و رسمی است

▲ شکل ۱۴ــ۱۳ــ نقاشی پشت شیشه، دوره قاجاریه

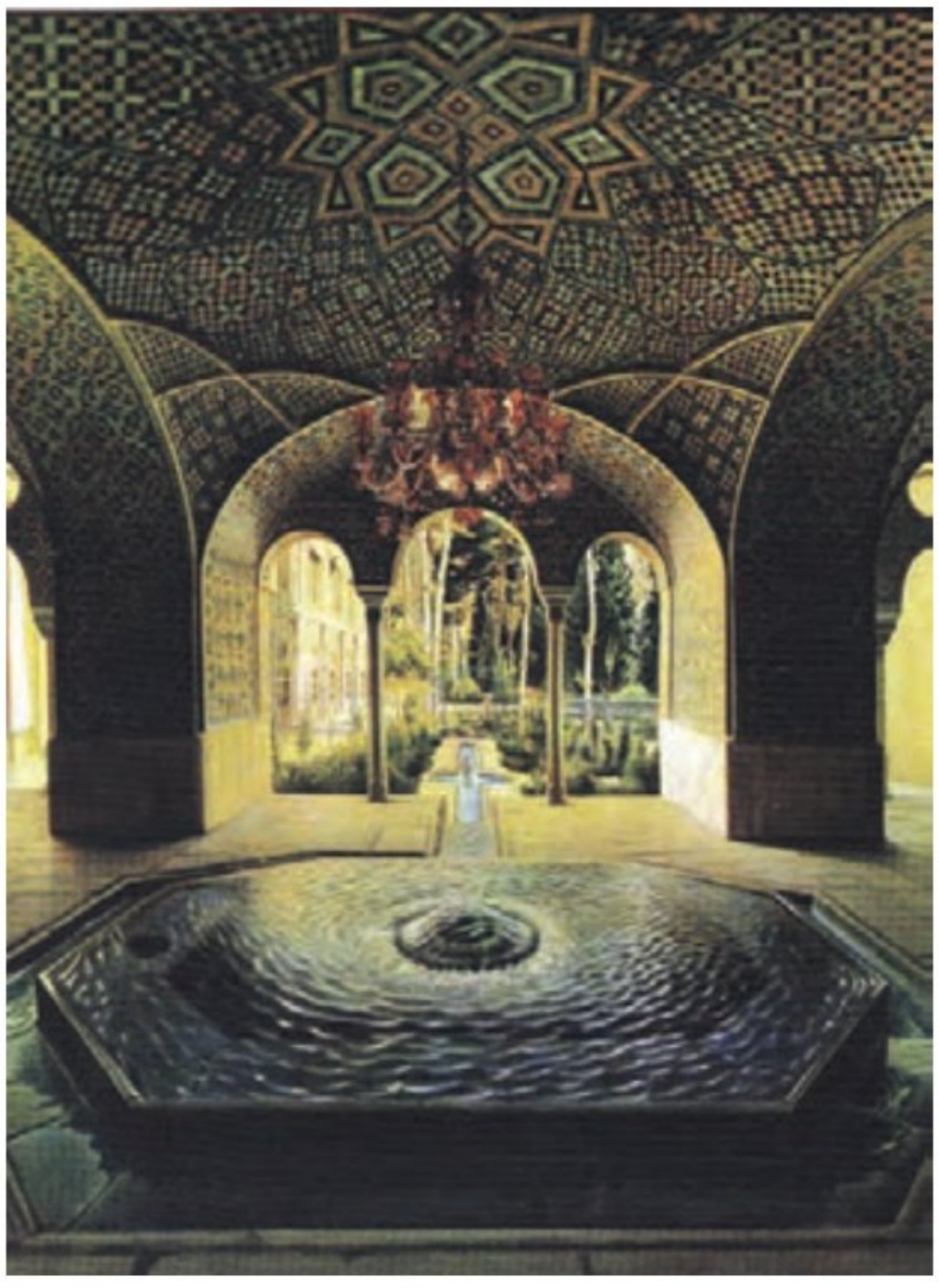
۱ــ نقاشی پشت شیشه : نوعی نقاشی رنگ و روغن سنتی با مراحل معکوس در پشت شیشه به‌گونه‌ای که از روبه‌رو عادی دیده می‌شود.

CamScanner

که با تأسیس مدرسه صنایع مستظرفه به همت کمال‌الملک شکل گرفت. این هنر، نوعی نقاشی ایرانی با گرایشات هنر غربی و شاعرانه همراه با چشم‌اندازهایی از مکان‌هایی واقعی است که بیان‌کننده هنر رسمی است (شکل ۱۶ـ۱۳).

▲ شکل ۱۵ـ۱۳ـ نقاشی قهوه‌خانه‌ای، استاد محمد فراهانی

شکل ۱۶ـ۱۳ـ حوض‌خانهٔ (کاخ گلستان)، کمال الملک (محمد غفاری)، رنگ و روغن روی بوم ◀

گاه‌نگار درس سیزدهم

دوره جدید (نوگرایی)	
سده دوازدهم و سیزدهم هجری	سده هجدهم و نوزدهم میلادی
(۱۳۰۰ـ ۱۲۰۰) (۱۲۰۰ـ۱۱۰۰)	
هنرها : معماری، کاشی‌کاری (هفت رنگ)، فلزکاری، خوشنویسی و کتابت، نگارگری و نقاشی (رنگ و روغن، لاکی، پشت شیشه) بافندگی (پارچه و فرش)، چاپ سنگی، عکاسی، سینما	
مناطق : مشهد، شیراز، تهران	
سلسله‌ها : افشاریه، زندیه، قاجاریه	

پرسش

۱ــ وضعیت هنر و تمدن در دورهٔ افشاری را بیان کنید.

۲ــ هنر دورهٔ زندیه چه تأثیری از دوران قبل گرفت؟

۳ــ مکتب گل زندیه را معرفی کرده و بستر بروز آن را بیان کنید.

۴ــ رویکرد تازه خوشنویسی در دورهٔ قاجار را بیان کنید.

۵ــ هنر دورهٔ قاجار در چه بسترهایی بروز پیدا کرد؟

۶ــ تأثیرات هنر غرب بر هنر ایران در دورهٔ قاجار را شرح دهید.

۷ــ خیالی‌سازی در چه دوره‌ای در ایران رواج یافت و چه مضامینی را شامل می‌شد؟

۸ــ کمال‌الملک که بود و چه تأثیری در هنر دورهٔ قاجار گذاشت؟

۹ــ جای خالی در جملهٔ زیر را با کلمات مناسب پرکنید :

اولین مراکز آموزشی هنری ایران در سده ۱۲ــ۱۳ ..... و ..... می‌باشند.

۱۰ــ مدرسهٔ صنایع مستظرفه به همت چه کسی پایه‌گذاری شد؟

الف) سلطان‌محمد　　ب) تیمور

ج) کمال‌الملک　　د) قوام‌الدین شیرازی

۱۱ــ خوشنویسی به شکل سیاه مشق در کدام دوره به وجود آمد؟

الف) سده ۱۰ــ۱۱ هجری　　ب) سده ۱۱ــ۱۲هجری

ج) سده ۱۲ــ۱۳ هجری　　د) سده ۱۳ــ ۱۴ هجری

CamScanner

درس چهاردهم

هنر دوره معاصر ایران

اهداف رفتاری : از هنرجو انتظار می‌رود پس از پایان این درس بتواند :

۱ــ گرایش‌های عمده هنری دورهٔ معاصر را نام ببرد.

۲ــ تأثیر فعالیت‌های باستان‌شناسی بر هنر دوران معاصر را بیان کند.

۳ــ تأثیر تمایل به باستان‌گرایی بر هنر دورهٔ معاصر را شرح دهد.

۴ــ تأثیر تأسیس فعالیت‌های هنری دانشگاهی را بر هنر دورهٔ معاصر شرح دهد.

۵ــ عوامل بازگشت به هنر سنتی در دورهٔ معاصر را معرفی کند.

۶ــ مکتب سقاخانه‌ای را در هنر دورهٔ معاصر معرفی کند.

۷ــ مضامین هنر دورهٔ انقلاب اسلامی را بیان کند.

هنر دوره معاصر ایران

پس از دولت قاجاریه شرایط فرهنگی و اجتماعی ایران همزمان با تأثیرپذیری از هنر غرب و گرایشات ایرانی همچنان به حیات خود ادامه می‌دهد. این دوره که می‌توان آن را دوره معاصر نامید حدود یک سده را به خود اختصاص می‌دهد که در آن شاهد تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی هستیم.

در این دوره تمایلات و گرایشات متفاوتی به‌طور همزمان با گرایش هنر رسمی و مردمی که در نهایت به سمت مذهب‌گرایی و وحدت کامل تبدیل می‌شود پدید می‌آید. عمده این گرایشات را می‌توان با یک تقسیم‌بندی کلی در مسیر گرایشات باستان‌گرایی، ملی‌گرایی، سنت‌گرایی و مذهب‌گرایی تقسیم کرد.

دوره اول بین سال‌های ۱۳۲۰ــ۱۳۰۰شمسی همگام با دوره اوج فعالیت‌های باستان‌شناسی ایران شکل می‌گیرد که در آن گروه‌های مختلف اقدام به فعالیت‌های حفاری در مناطق باستانی ایران می‌کنند. این تمایل به باستان‌شناسی که از اواخر دوره قاجاریه شروع شده بود باعث شد تا متخصصان اروپایی همگام با رویکرد حکومت‌های وقت وارد ایران شوند و با وجود این‌که عمده آنان معمار هم

CamScanner

▲ شکل ۱ــ۱۴ــ سر در موزه ملی ایران، تهران، آندره گدار

بودند اما به لحاظ رویکرد باستان‌شناسی سعی داشتند تا طرح‌های معماری خود را به شیوه باستانی بسازند (شکل ۱ــ۱۴).

در این دوره تحولات علمی نیز با رویکرد جدید و تأسیس دانشگاه در ایران صورت می‌پذیرد (شکل ۲ــ۱۴) و سعی می‌شود تا جلوه‌هایی تازه در معرفی بزرگان ادب فارسی پدید آید و آرامگاه‌های باشکوهی از فردوسی، سعدی و حافظ ساخته شود (شکل ۳ــ۱۴ الف و ب و ج). در زمینه نقاشی و نگارگری نیز تحول بنیادینی شکل می‌گیرد و مدرسه صنایع مستظرفه به دو بخش هنرستان کمال‌الملک

▲ شکل ۲ــ۱۴ــ سردر دانشگاه تهران

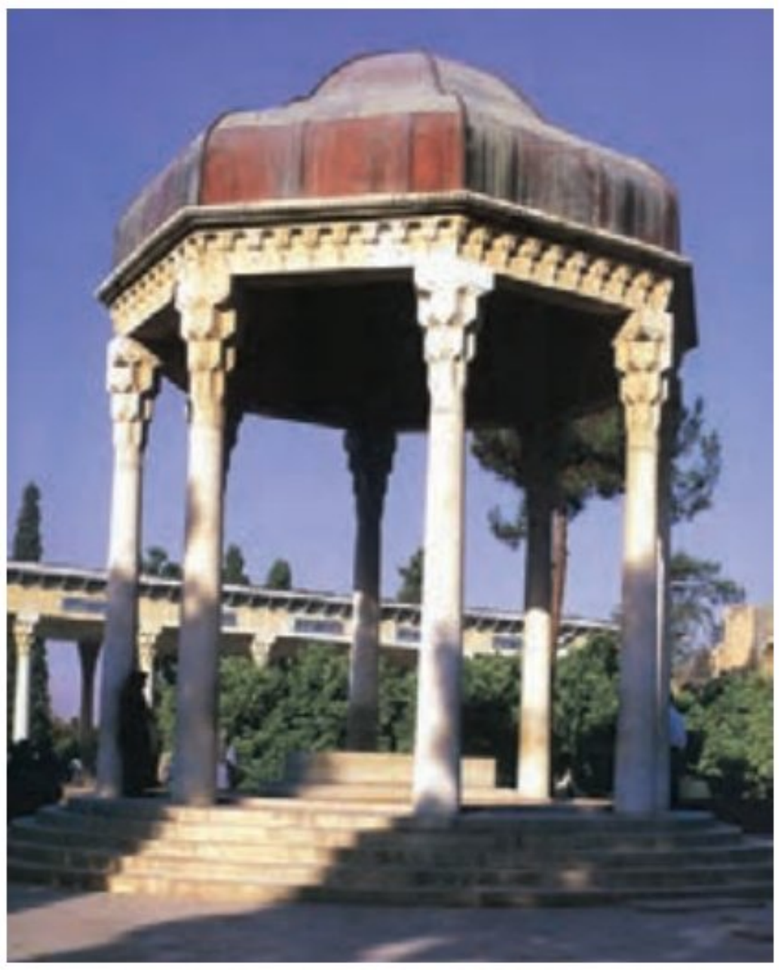
CamScanner

الف ــ آرامگاه فردوسی، توس، مشهد، لرزاده

ب ــ سعدیه، شیراز، آندره گدار

ج ــ حافظیه، شیراز، آندره گدار

▲ شکل ۳ــ۱۴

▲ شکل ۴ــ۱۴ــ منظره، علی محمد حیدریان، رنگ روغن روی بوم

با گرایش به نقاشی طبیعت‌گرایی و کلاسیک و رسمی (شکل ۴ــ۱۴) و دیگری در قالب هنرستان هنرهای سنتی یا صنایع قدیمه است که حاصل آن شکل‌گیری نگارگری معاصر است (شکل ۵ــ۱۴).

تمایل به باستان‌گرایی باعث شد تا با معرفی میراث‌های کهن ایرانی نوعی هنر احیاء شده گذشتگان پدید آید. اما به دلیل تمایل روزافزون به غرب‌گرایی، این نوع گرایشها به مراکز خصوصی و یا با حمایت دولتی برای کاربردهای خاص (و یا حتی انزواطلبانه‌ای) تبدیل شد. در پایان این دوره

CamScanner

▲ شکل ۵ــ۱۴ــ گنبد ارغوانی، محمدهادی تجویدی، نگارگری

هنر اروپایی و شیوه‌های نوین آموزش هنر غلبه کرده و حاصل آن به‌وجود آمدن هنرکده هنرهای زیبا شد[1].

دوره دوم که حد فاصل سال‌های ۱۳۴۰ــ ۱۳۲۰ شمسی می‌باشد همزمان با فعالیت هنرکده هنرهای زیبا و آموزش‌های نوین در سه رشته نقاشی، پیکرتراشی و معماری است. در این زمان با بازگشت تحصیل کردگان هنر ایرانی در خارج از کشور موج جدیدی از نوگرایی (مدرنیسم) و تجددگرایی همراه با پذیرش نوعی رویکرد ملی در برخی موارد به‌وجود می‌آید. در این دوره تلاش می‌شود تا عمده فعالیت‌های هنری و معماری در کشور به‌دست هنرمندان ایرانی سپرده شود.

معماران ایرانی در این زمان با بهره‌گیری از دانش روز و تحولات مدرنیسم در غرب سعی در ایرانی کردن آثار معماری خود می‌کنند و حتی تلاش می‌کنند تا نوعی سبک معماری نوین ایرانی را به‌وجود آورند (شکل ۶ــ۱۴).

▲ شکل ۶ــ۱۴ــ آرامگاه باباطاهر، همدان، محسن فروغی

۱ــ در تاریخ ۱۳۱۹ ــ ۱۳۱۸ تأسیس شد.

با توجه به عملکرد و نیاز مراکز آموزش رسمی در کشور هنرکده هنرهای زیبا به دانشگاه تهران انتقال می‌یابد و با نام دانشکده هنرهای زیبا به کار خود ادامه می‌دهد. همزمان با این انتقال، موج جدیدی از جنبش نوگرایی و مدرنیسم با عنوان «خروس جنگی[1]» به‌وجود می‌آید (شکل ۷ـ۱۴). این موج جدید تلاش می‌کند تا با روحیه‌ای تندرو به مقابله با باستان‌گرایی در هنر بپردازد و خود را سردمدار تحولی برای گرایشات مکتب‌های غربی در ایران می‌بیند. با این وجود همچنان تمایلات موضوعی و ایرانی بودن در کارها وجود دارد (شکل ۸ـ۱۴).

به‌دلیل اهمیت و گرایشی که هنر جدید در ایران دارد مراکز هنری دیگری از جمله تالارهای نمایش آثار ایجاد می‌شود و زمینه را برای شکل‌گیری موزه‌های هنری و نمایشگاه‌های دوسالانه و جشنواره‌ها، فراهم می‌سازد.

دوره سوم که حدفاصل سال‌های ۶۰ـ۱۳۴۰ شمسی را در بر می‌گیرد نوعی بازگشت به گرایشات سنتی است. از این‌رو با شکل‌گیری دیگر مراکز آموزشی از جمله دانشکده هنرهای تزیینی و تمایل به میراث سنتی هنر ایران و تشکیل انجمن‌های فرهنگی در میان کشورهای مختلف، گرایش به سنت‌گرایی به معنای ارائه هویت فرهنگی بیش از پیش خودنمایی می‌کند. در این دوره نسل دوم معماران ایرانی که به نسل طلایی شهرت یافته‌اند پا به عرصه فعالیت‌های هنری می‌گذارند. این هنرمندان با توجه به ارزش‌های هنری کشف شده هنر ایرانی و اعتباریابی بین‌المللی، شیوه نوینی را در معماری به وجود می‌آورند. در این شیوه ضمن حفظ ارزش‌های فرهنگی و سنتی و استفاده آگاهانه از آن‌ها، تحولاتی را باعث می‌شوند. این تحولات را می‌توان در بناهای مشهوری از جمله آرامگاه‌های خیام و بوعلی‌سینا، برج آزادی، موزه هنرهای معاصر و تئاتر شهر به‌خوبی مشاهده کرد (شکل ۹ـ۱۴).

در زمینه گرایشات تجسمی با رویکرد سنت‌گرایی هنری[2] تمایل جدید به خط نقاشی[3] و دیگر انواع هنری پدید می‌آید و مکتبی هنری به ظهور می‌رسد که آن‌را به عنوان «مکتب سقاخانه‌ای[4]» نامیده‌اند. این گرایش هنری ضمن آشنایی با ارزش‌های بصری هنری جهانی و به‌کارگیری مواد و مصالح بومی و موضوعات ایرانی توانست تأثیرات مهمی را در گرایشات هنری ایران به‌وجود آورد و آن‌را به‌عنوان هنری جهانی به ثبت رساند (شکل ۱۰ـ۱۴ الف و ب).

تحول سنت‌گرایی در این دوره و نوعی توجه به ارزش‌های سنتی ایرانی باعث شد تا زمینه‌های فعالیت بیشتری در عرصه‌های هنری ایجاد شود. این تمایل باعث ایجاد نوعی فعالیت

▲ شکل ۷ـ۱۴ـ نشانه انجمن خروس جنگی

▲ شکل ۸ـ۱۴ـ زن قوچانی، جلیل ضیاءپور، رنگ‌و روغن روی بوم

۱ـ خروس جنگی : انجمنی از هنرمندان ایرانی فارغ‌التحصیل از کشورهای خارجی که هدف آنها گسترش هنر مدرن در کشور بود.

۲ـ سنت‌گرایی هنری : نوعی رویکرد جدید در هنر ایران، گرایشات سنتی و کاربرد آن در هنرهای مختلف (نقاشی، خوشنویسی، پیکره‌سازی و ...) است.

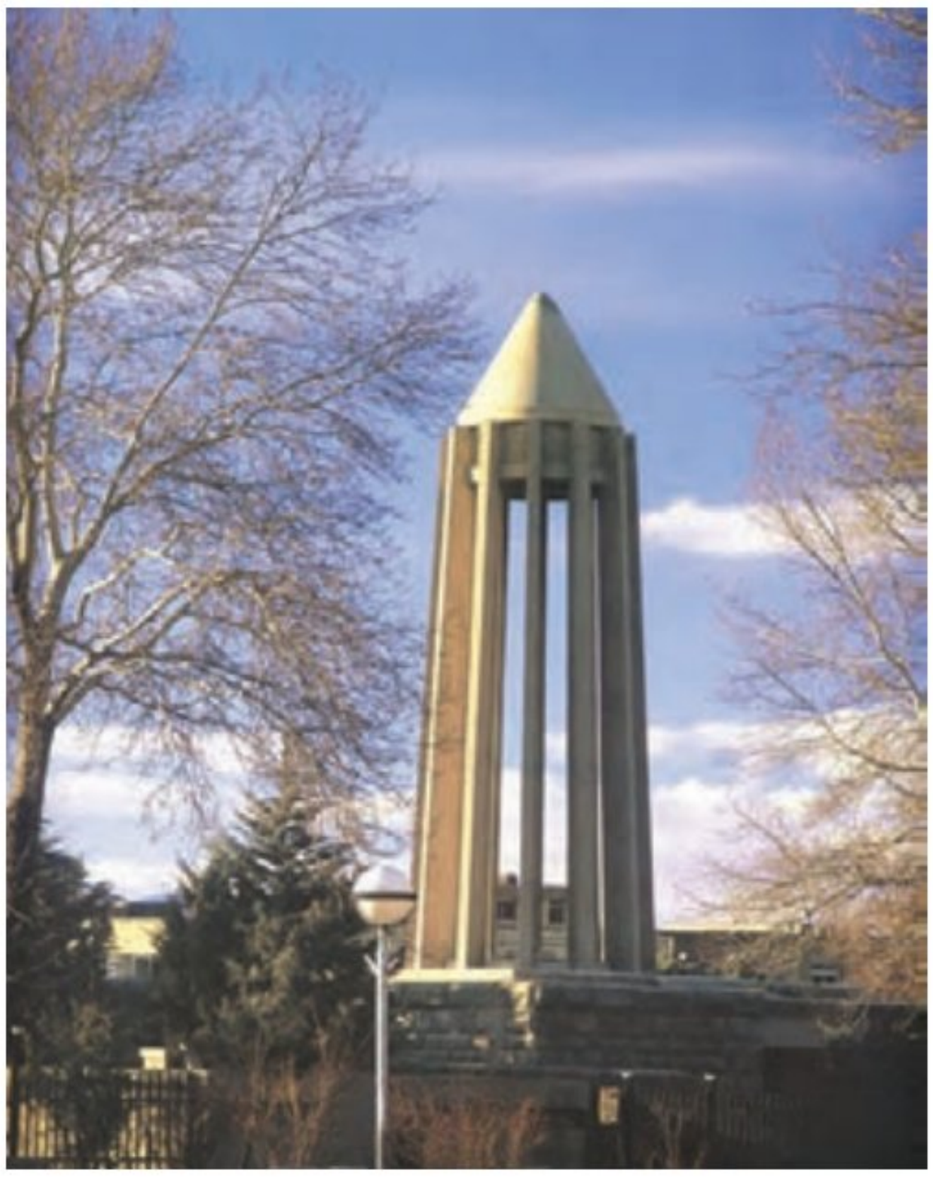
۳ـ خط نقاشی : نوعی تلفیق خط و نقاشی که خوشنویسی در آن غالب است.

۴ـ مکتب سقاخانه‌ای : مکتب هنری با رویکرد سنت‌گرایی که از تلفیق عناصر بومی، سنتی، دانش هنرهای تجسمی غربی و مواد و مصالح بومی شکل گرفت.

CamScanner

▲ شکل ۹ــ۱۴ــ الف ــ آرامگاه خیام، نیشابور، هوشنگ سیحون

▲ شکل ۹ــ۱۴ــ ب ــ آرامگاه بوعلی سینا، همدان، هوشنگ سیحون

▲ شکل ۹ــ۱۴ــ ج ــ برج آزادی، تهران، حسین امانت

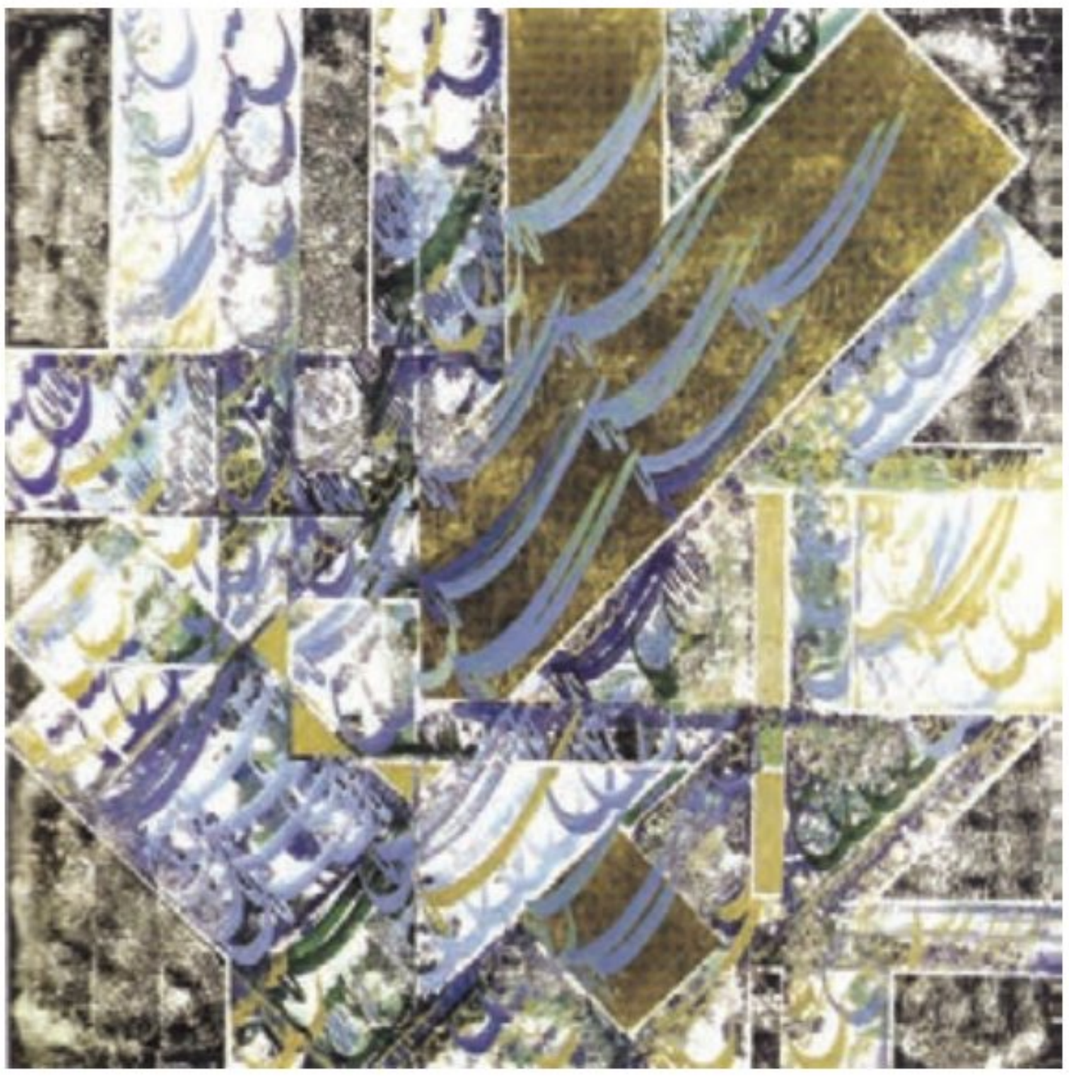
▲ شکل ۹ــ۱۴ــ د ــ موزه هنرهای معاصر، تهران،کامران دیبا

▲ شکل ۹ــ۱۴ــ هـ ــ تئاتر شهر، تهران، علی سردار افخمی

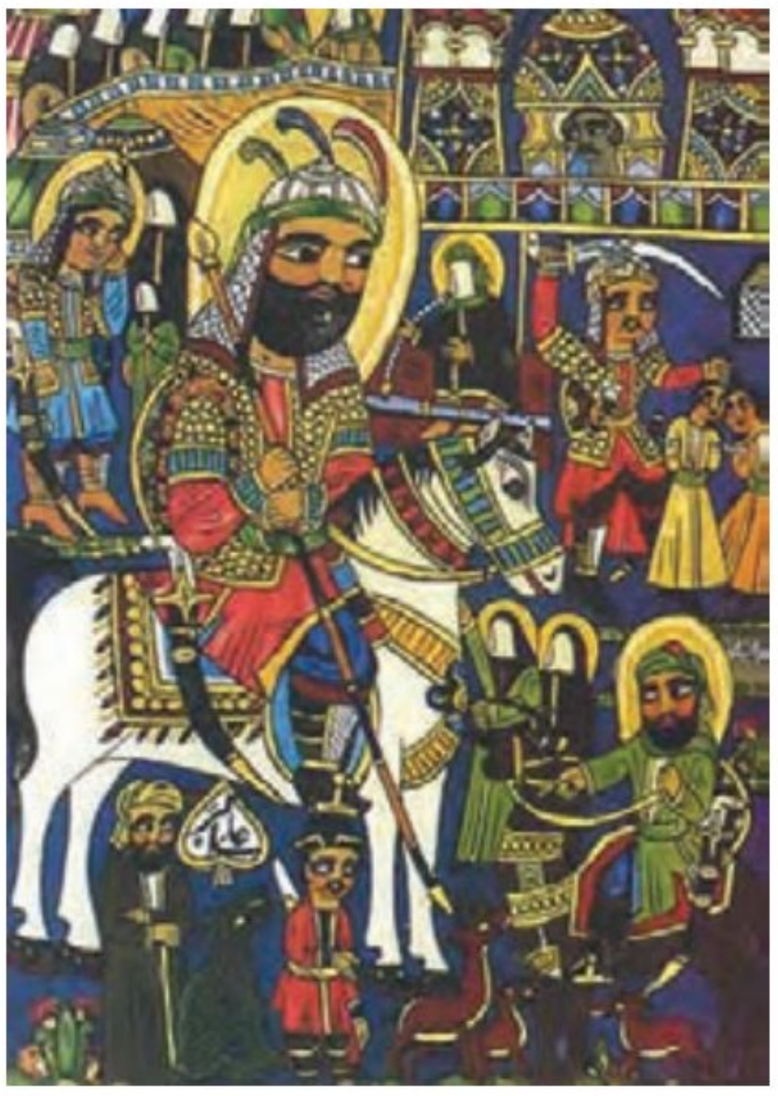
▲ شکل ۱۰ــ۱۴ــ الف ــ نقاشی، حسین زنده رودی، مواد ترکیبی

▲ شکل ۱۰ــ۱۴ــ ب ــ نقاشی، فرامرز پیل آرام، مواد ترکیبی

همگام برای دیگر هنرهای تجسمی از جمله نقاشی‌های عامیانه[1]، قهوه‌خانه‌ای (خیالی‌سازی) و نگارگری که ماهیتی سنتی داشتند گردید. هرچند پذیرش این گرایشات عامیانه ــ سنتی با گرایشات رسمی ــ سنتی یکسان به‌نظر نمی‌رسیدند اما همچنان توانستند برای نخستین بار در مراکز رسمی و تالارهای هنری همگام با گرایشات غرب‌گرایی خودنمایی کنند (شکل ۱۱ــ۱۴).

دوره چهارم نوعی رویکرد هنری از سال ۱۳۶۰ به بعد است. تداوم هنر سنت‌گرایی دوره سوم است که با تحولاتی در جریان شکل‌گیری انقلاب اسلامی و دفاع مقدس با گرایشات مذهبی ادامه می‌یابد. حاصل این تحول به شکلی است که ارزش‌های انقلابی به‌گونه‌ای با ابزار هنری در جریان تحولات اخیر به هویتی کاملاً مشخص تبدیل می‌شود. نوعی انقلاب فرهنگی در عرصه‌های متفاوت ایجاد می‌شود که نتیجه آن را به‌عنوان هنر انقلابی، هنر جنگ، هنر دفاع مقدس و ... می‌دانیم (شکل ۱۲ــ۱۴).

▲ شکل ۱۱ــ۱۴ــ نقاشی عامیانه

۱ــ نقاشی عامیانه : نوعی نقاشی بدون درنظر گرفتن قواعد رسمی با موضوعات عادی و مردمی است.

CamScanner

در جریان انقلاب فرهنگی و بازگشایی مجدد مراکز هنری در سطوح مختلف همچنان زمینه برای گرایشات آزاد فراهم شد. با گذشت زمان در برگزاری نمایشگاه‌ها و جشنواره‌ها تحولاتی خاص در عرصه هنر پدید آمد.

▲ شکل ۱۲ــ۱۴ــ الف ــ نقاشی رنگ و روغن، دوره معاصر

▲ شکل ۱۲ــ۱۴ــ ب ــ نقاشی رنگ و روغن، دوره معاصر

▲ شکل ۱۲ــ۱۴ــ ج ــ نقاشی رنگ و روغن، دوره معاصر

شکل ۱۲ــ۱۴ــ د ــ رنگ اکرلیک روی بوم، دوره معاصر ◀

گاه نگار درس چهاردهم

دوره جدید (نوگرایی)
سده چهاردهم هجری سده بیستم میلادی
(۱۴۰۰ـ ۱۳۰۰)
هنرها : معماری، نقاشی، نگارگری جدید، عکاسی، سینما
مناطق : بیشتر شهرهای بزرگ ایران
سلسله‌ها : پهلوی، جمهوری اسلامی

پرسش

۱ـ گرایش‌های عمدهٔ هنری دورهٔ معاصر را ذکر کنید.

۲ـ فعالیت باستان‌شناسی در معماری دورهٔ معاصر چه تأثیری گذاشت؟

۳ـ گسترهٔ زمانی گرایش به هنر دوران باستان در دورهٔ معاصر را ذکر کرده و زمینه‌های بروز آن را معرفی کنید.

۴ـ تاسیس دانشکده و آموزشکده‌های هنری بر هنر دورهٔ معاصر را شرح دهید.

۵ـ بازگشت به هنر سنتی در معماری دورهٔ معاصر در چه آثاری متجلی گشت؟

۶ـ عوامل شکل‌گیری مکتب سقاخانه‌ای و ویژگی‌های آن را بیان کنید.

۷ـ خیالی‌سازی چیست و چه مضامینی را شامل می‌شود؟

۸ـ انقلاب اسلامی در هنر دورهٔ معاصر چه تأثیری گذاشت؟

۹ـ کدام یک از مکاتب زیر در دورهٔ معاصر به‌وجود آمده است؟

الف) مکتب سقاخانه‌ای ب) مکتب گل

ج) مکتب هرات د) مکتب اصفهان

۱۰ـ با توجه به تصویر گزینهٔ مناسب را برای تکمیل جای خالی در جملهٔ زیر انتخاب کنید.

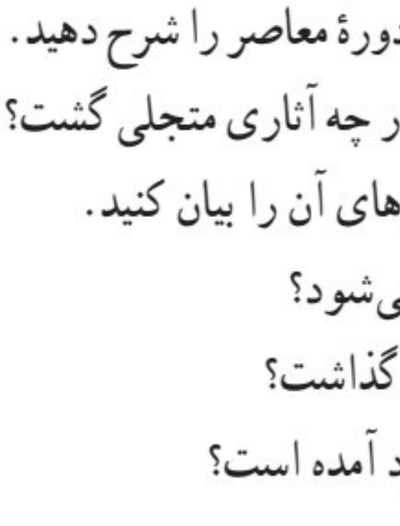
این بنا تصویر ..... می‌باشد.

الف) آرامگاه کورش

ب) آرامگاه بایزید بسطامی

ج) آرامگاه بوعلی سینا

د) آرامگاه خیام

CamScanner

پایتخت‌های ایران
در طول تاریخ

کلام آخر: هنر ایران با گذر از دوره‌های متفاوت و به‌وجود آمدن سطح آگاهی می‌رود تا به هویتی مستقل و حفظ ارزش‌های خود نقش مؤثری در جهان ایفا نماید و شما هنرجویان عزیز پرچمدار این تحول خواهید بود. پس ضرورت دارد تا با آگاهی، شناخت و توانایی خود به حفظ ارزش‌ها و میراث کهن ایرانی بکوشید و با درنظر گرفتن ارزش‌های دینی و اعتقاد به آن در مسیر هنری الهی ـ انسانی گام برداشته و مایه افتخار خود، خانواده، سرزمین و جهانیان گردید.

جدول تاریخ تطبیقی

هزاره هشتم پ.م ۷۰۰۰ـ۸۰۰۰ پ.م	
هزاره هفتم پ.م ۶۰۰۰ـ۷۰۰۰ پ.م	
هزاره ششم پ.م ۵۰۰۰ـ۶۰۰۰ پ.م	
هزاره پنجم پ.م ۴۰۰۰ ـ۵۰۰۰ پ.م	
هزاره چهارم پ.م ۳۰۰۰ ـ۴۰۰۰ پ.م	
هزاره سوم پ.م ۲۰۰۰ـ۳۰۰۰ پ.م	
هزاره دوم پ.م ۱۰۰۰ـ۲۰۰۰ پ.م	
هزاره اول پ.م ۰ـ۱۰۰۰ پ.م	سده دهم پ.م ۹۰۰ـ۱۰۰۰ پ.م
	سده نهم پ.م ۸۰۰ ـ۹۰۰ پ.م
	سده هشتم پ.م ۷۰۰ـ۸۰۰ پ.م
	سده هفتم پ.م ۶۰۰ـ۷۰۰ پ.م
	سده ششم پ.م ۵۰۰ـ۶۰۰ پ.م
	سده پنجم پ.م ۴۰۰ـ۵۰۰ پ.م
	سده چهارم پ.م ۳۰۰ـ۴۰۰ پ.م
	سده سوم پ.م ۲۰۰ـ۳۰۰ پ.م
	سده دوم پ.م ۱۰۰ـ۲۰۰ پ.م
	سده اول پ.م ۰ـ۱۰۰ پ.م

CamScanner

سده اول میلادی ۱۰۰ـ۰ م	
سده دوم میلادی ۲۰۰ـ۱۰۰ م	
سده سوم میلادی ۳۰۰ـ۲۰۰ م	
سده چهارم میلادی ۴۰۰ـ۳۰۰ م	
سده پنجم میلادی ۵۰۰ـ۴۰۰ م	
سده ششم میلادی ۶۰۰ـ۵۰۰ م	
سده هفتم میلادی ۷۰۰ـ۶۰۰ م	سده اول هجری ۱۰۰ـ۰ (۶۲۱م)
سده هشتم میلادی ۸۰۰ـ۷۰۰ م	سده دوم هجری ۲۰۰ ـ ۱۰۰
سده نهم میلادی ۹۰۰ـ۸۰۰ م	سده سوم هجری ۳۰۰ـ۲۰۰
سده دهم میلادی ۱۰۰۰ـ۹۰۰م	سده چهارم هجری ۴۰۰ ـ ۳۰۰
سده یازدهم میلادی ۱۱۰۰ـ۱۰۰۰م	سده پنجم هجری ۵۰۰ـ۴۰۰
سده دوازدهم میلادی ۱۲۰۰ـ۱۱۰۰م	سده ششم هجری ۶۰۰ ـ ۵۰۰
سده سیزدهم میلادی ۱۳۰۰ـ۱۲۰۰م	سده هفتم هجری ۷۰۰ـ۶۰۰
سده چهاردهم میلادی ۱۴۰۰ـ۱۳۰۰م	سده هشتم هجری ۸۰۰ ـ ۷۰۰
سده پانزدهم میلادی ۱۵۰۰ـ۱۴۰۰م	سده نهم هجری ۹۰۰ـ۸۰۰
سده شانزدهم میلادی ۱۶۰۰ـ۱۵۰۰م	سده دهم هجری ۱۰۰۰ ـ ۹۰۰
سده هفدهم میلادی ۱۷۰۰ـ۱۶۰۰م	سده یازدهم هجری ۱۱۰۰ـ۱۰۰۰
سده هجدهم میلادی ۱۸۰۰ـ۱۷۰۰م	سده دوازدهم هجری ۱۲۰۰ ـ ۱۱۰۰
سده نوزدهم میلادی ۱۹۰۰ـ۱۸۰۰م	سده سیزدهم هجری ۱۳۰۰ـ۱۲۰۰
سده بیستم میلادی ۲۰۰۰ـ۱۹۰۰م	سده چهاردهم هجری ۱۴۰۰ ـ ۱۳۰۰

CamScanner

دوره‌ها و سلسله‌ها

دوران پیش تاریخی	
سکونت در فلات ایران	حدود ۱/۰۰۰/۰۰۰ تا ۸۰۰/۰۰۰ سال (در ناحیه کشف رود)
دوره پارینه سنگی	حدود ۱۰/۰۰۰ ـ ۵۰/۰۰۰ پ.م
میان سنگی	حدود ۸۰۰۰ـ۱۰/۰۰۰ پ.م
نوسنگی	حدود ۶۰۰۰ ـ ۸۰۰۰ پ.م
دوره سفال تپه‌های باستانی قدیم	حدود ۴۰۰۰ـ۶۰۰۰ پ.م
کالکولتیک قدیم (دوره شهرنشینی)	حدود ۳۹۰۰ـ۴۲۰۰ پ.م
کالکولتیک جدید (گسترش کشاورزی) ایلام قدیم	حدود ۲۹۰۰ـ۳۴۰۰ پ.م
عصر مفرغ ایلام میانه و نو	حدود اواخر هزاره سوم و هزاره دوم پ.م
عصر آهن ـ دوره مهاجرت	حدود ۶۰۰ ـ ۱۲۰۰ پ.م
دوران تاریخی	
مادها	حدود ۵۵۰ـ۷۲۸ پ.م
هخامنشیان	۳۳۱ ـ ۵۵۰ پ.م
سلوکی	۱۷۵ـ۳۳۱ پ.م
اشکانیان	۲۲۴م ـ ۲۳۸ پ.م
ساسانیان	۶۵۱ ـ ۲۲۴ م
(فتح ایران)	۶۵۱ـ۶۲۱ م ظهور اسلام وتاریخ هجرت
دوره صدر اسلام در ایران	۸۲۰ م (۲۰۵ هـ) ـ ۶۵۱ (۳۰ هجری)
طاهریان	۸۷۲ـ۸۲۰ م/ ۲۵۹ـ۲۰۵ هـ
صفاریان	۹۰۳ـ۸۷۲ م/ ۲۹۱ـ۲۵۹ هـ
سامانیان	۹۹۹ـ۹۰۰م/ ۳۸۹ـ۲۸۸ هـ
آل زیار	/۴۳۴ـ۳۱۶ هـ

CamScanner

آل بویه یا دیلمیان	۳۳۰ـ۴۴۷/ هـ
غزنویان	۳۵۱ـ۳۸۲ / هـ
سلجوقیان	۴۲۹ـ۵۹۰/ هـ
خوارزمشاهیان	ـ۵۶۸ هـ
اتابکان فارس	۵۴۳ـ۷۴۰ هـ
اتابکان لرستان	۵۴۳ـ۷۴۰ هـ
اتابکان آذربایجان	۵۳۱ـ۶۲۲ هـ
ایلخانان مغول	۱۲۵۶ـ۱۳۳۵ م/ ۶۵۴ـ۷۳۶ هـ
مظفریان	۱۳۱۴ـ۹۳ م/۷۱۳ـ۷۹۵ هـ
جلایریان	۱۳۳۶ـ۱۴۱۱ م/۷۳۶ـ۸۱۴ هـ
تیموریان	۱۳۷۰ـ۱۵۰۶ م/ ۷۷۲ـ۹۱۲ هـ
قراقویونلو (گوسفندان سیاه)	۱۳۷۸ـ۱۴۶۹ م/ ۷۸۰ـ۸۷۴ هـ
آق قویونلو (گوسفندان سفید)	۱۳۷۸ـ۱۵۰۲ م/ ۷۸۰ـ۹۰۸ هـ
سلسله شیبانی (ازبک)	۱۵۰۷ـ۱۵۱۰ م/ ۹۱۳ـ۹۱۶ هـ
صفویه	۱۵۰۱ـ۱۷۲۲ م/ ۹۰۷ـ۱۱۳۵ هـ
اشرف افغان	۱۷۲۲ـ۱۷۳۰ م/ ۱۱۳۵ـ۱۱۴۲ هـ
افشاریه	۱۷۳۶ـ۱۷۴۸ م / ۱۱۴۸ـ۱۱۶۰ هـ
زندیه	۱۷۵۰ـ۷۹ م / ۱۱۶۳ـ۱۱۹۳
قاجاریه	۱۷۹۶ـ۱۹۳۵ م/ ۱۲۱۰ـ۱۳۰۲
پهلوی	۱۹۲۵ـ۱۹۷۸ م/ ۱۳۰۴ـ۱۳۵۷ ش
جمهوری اسلامی	۱۹۷۸ م/ ـ۱۳۵۷ ش

CamScanner

دبیر و هنرآموزان

کنکور ۱۴۰۴

کارنامه سازان

آسو رسول دنخه / ارتباط تصویری / دانشگاه تربیت دبیرشهیدرجایی

نوید میرزایی / ارتباط تصویری / دانشگاه تربیت دبیرشهیدرجایی

ریحانه خدابخشی / ارتباط تصویری / دانشگاه تربیت دبیرشهیدرجایی

ستایش مطهری / آموزش هنر / دانشگاه پردیس شیراز

سارا رضایی / آموزش هنر / دانشگاه پردیس فاطمه الزهرا اهواز

نیایش دهدشتی / آموزش هنر / دانشگاه پردیس فاطمه الزهرا اهواز

کنکور هنر
کارنامه
سازان

مرجع تخصصی کنکور هنر (حضوری / آنلاین)

با حضور اساتید مطرح و مولفان با تجربه کشور

۰۹۳۰۶۷۰۸۸۵۵

konkorkarnamehsazan

karnamehsazan.com

CamScanner

کنکور هنر

کارنامه سازان

رتبه سازی کنکور ۱۴۰۴ کارنامه سازان

آیناز غفار/رتبه ۳
محبوبه احمدی/رتبه ۶
دنیا جمالی/رتبه۸
طاهره آزادمهر/رتبه۱۹
محدثه موسوی/رتبه۲۸
لعیا جهاندیده/رتبه۳۱
سارا استخری/رتبه۳۲
آرمیتا کیانی/رتبه۴۵
مائده عاقبتی/رتبه۴۵

فرنیا رادمهر/رتبه۵۳
آذین رزوانی/رتبه۵۸
یکتا تهرانی/رتبه۶۳
هدی محسنی/رتبه۱۰۱
یگانه طبسی/رتبه۱۳۷
ملیکا قانعی/رتبه۱۹۳
غزل باقری/رتبه۲۳۳
محیا رزاقی/رتبه۲۴۹

مرجع تخصصی کنکور هنر (حضوری / آنلاین)

با حضور اساتید مطرح و مولفان با تجربه کشور

۰۹۳۰۶۷۰۸۸۵۵

konkorkarnamehsazan

karnamehsazan.com

CamScanner

کنکور هنر

کارنامه

سازان

هر رتبه برتر، داستان یک انتخاب ناب است!

کنکور هنر
کارنامه
سازان

مرجع تخصصی کنکور هنر (حضوری / آنلاین)

با حضور اساتید مطرح و مولفان با تجربه کشور

۰۹۳۰۶۷۰۸۸۵۵

konkorkarnamehsazan

karnamehsazan.com

CamScanner